

HANS HAAS

NEAMUL NOBILIAR

NÁKÓ DE NAGYSZENTMIKLÓS

ASCENSIUNEA ȘI DECLINUL UNEI DINASTII DE CONȚI

*Carte apărută cu sprijinul Consiliului Local și al Primăriei
orașului Sănnicolau Mare*

Editor: **Adrian Bodnaru**
Copertă & Paginare: **Dragoș Croitoru**

Copyright © 2017, HANS HAAS.
Toate drepturile rezervate.
Reproducerea parțială sau integrală, pe orice suport, fără acordul
scris al deținătorului de copyright, este interzisă.

ISBN: 978-606-8857-05-3
Descrierea CIP la Biblioteca Națională a României

EDITURA
DIACritic

300127, România, Timișoara
str. Lorena 2B, ap. 13
Tel./Fax: +40 356 424 872, +40 273 298 330
E-mail: diacritic@edituradiacritic.com
www.edituradiacritic.ro

HANS HAAS

NEAMUL NOBILIAR

NÁKÓ
DE
NAGYSZENTMIKLÓS

ASCENSIUNEA ȘI DECLINUL
UNEI DINASTII DE CONȚI

**Evoluția familiei de conți *Nákó*
din Sânnicolau Mare**

**Informații noi referitoare la proprietatea familiei *Nákó*
„*Moșia Schuller*“ / „*Schuller-Hof*“
din localitatea Vilshofen pe Dunăre, Bavaria**

CUPRINS

Prefață	7
Cuvânt înainte	9
1. Introducere	11
2. Fundalul istoric al termenului de „Banat“	19
3. Familia <i>Nákó</i> și domeniile ei funciare imperiale din Banat: „Nagyszentmiklós“ și „Terémi“	23
4. Genealogia familiei <i>Nákó</i>	33
4.1. Contele <i>Christoph</i> (1745–1800) și contesa <i>Sophia Nákó</i>	34
4.2. Contele <i>Alexander (Sándor) I Nákó</i> (1785–1848)	42
4.3. Contele <i>Kálmán Nákó</i> (1822–1902) și contesa Berta <i>Nákó</i> ..	52
4.3.1. Contesa <i>Berta Nákó</i> , născută <i>Gyertyánffy de Bobda</i> (1819–1882)	55
4.3.2. Legende și speculații în legătură cu contesa <i>Berta Nákó</i> .	74
4.3.3. O relatare despre vandalizările castelului <i>Nákó</i>	75

4.4. Contele <i>Sándor al II-lea Nákö</i> (1846–1889)	79
4.5. Moșia conților <i>Nákö</i> „Schuller-Hof“/moșia „Schuller“ în Bavaria Inferioară.	83
4.6. Contele <i>Sándor al III-lea Nákö</i> (1871–1923) — guvernator al orașului Fiume	97
5. Sfârșitul domeniului funciar imperial „ <i>Nagyszentmiklós</i> “	103
6. Declinul moșiei „ <i>Schuller-Hof</i> “	113
7. Concluzii, aprecieri și mulțumiri.	119
 Bibliografie	 126
 Anexe	 127
Anexa 1. Cripta familiei <i>Nákö</i> , de sub altarul principal al Bisericii Romano-Catolice.	128
Anexa 2. Album foto	136
Anexa 3. Arhiva de documente	158
Anexa 4. Pliante și copii	I–XVI

PREFAȚĂ

Numele Nákó este cunoscut de aproape fiecare cetățean al orașului nostru. Lucrurile se complică, însă, dacă e să intrăm în detalii. Un motiv ar fi acela că ultimii descendenți ai familiei Nákó au plecat de mult din Sânnicolau Mare. Un altul trebuie căutat și în îndelungata stăpânire comunistă, în timpul căreia, în mod conștient, nu s-a cultivat memoria acestui neam de nobili. Ba dimpotrivă, s-a încercat ca tot ce n-a corespuns ideologiei oficiale să fie ponegrit.

Ceea ce s-a păstrat însă peste timp este interesul cetățenilor orașului nostru față de destinul neamului Nákó, precum și o admirație tăcută și chiar un respect pe măsură față de realizările acestei familii. Membrii ei au contribuit mult la dezvoltarea orașului nostru în unele domenii importante.

Cele spuse până aici ne-au determinat ca, în cadrul Consiliului Orașenesc, să luăm decizia de a face mai mult pentru a cinsti memoria celor din neamul Nákó. În acest sens, cripta din biserica catolică locală a fost supusă unei curățenii generale și a fost asanată, astfel încât să devină accesibilă unui public mai larg. Există de asemenea și un proiect ca, în piața nou amenajată din fața bisericii catolice — care, la rândul ei, este o donație a acestei familii de conți — să se ridice o statuie Nákó.

La toate acestea se adaugă circumstanța fericită ca domnul Hans Haas, în calitate de fost cetățean al orașului Sânnicolau Mare și de om

pasionat de istoria locală, să se ocupe cu mult entuziasm de cercetarea subiectului „Nákó“. În timpul investigațiilor întreprinse pentru realizarea cărții despre neamul nobiliar al familiei Nákó, domnul Haas descoperit un adevărat tezaur de documente, acte și fotografii din fosta proprietate familială Nákó, despre a cărui existență nu știuse nimeni până atunci. Ca expresie a legăturilor cu orașul său natal, domnul Haas a avut amabilitatea să doneze acest tezaur de documente orașului nostru, astfel ca, în viitor, să se amenajeze o secție muzeală Nákó în orașul natal al acestei familii de conți.

La urma urmei, această carte a lui Hans Haas, cu toate concluziile care derivă din investigația riguroasă a documentelor accesibile lui, precum și din toate cercetările și informațiile avute la dispoziție, încearcă să ofere tuturor cetățenilor interesați de acest subiect posibilitatea de a afla, în sfârșit, mai mult despre generațiile familiei Nákó, ale căror reprezentanți nu mai pot fi excluși din istoria orașului nostru și care dorim să ocupe acel loc în istorie pe deplin meritat.

Pentru orașul nostru e o întâmplare fericită că domnul Hans Haas a rămas legat sufletește, de-a lungul timpului, de meleagurile sale natale, lucru pentru care merită respectul și mulțumirile noastre cele mai sincere.

Dănuț Groza

Primarul orașului Sânnicolau Mare

CUVÂNT ÎNAINTE

Este de netăgăduit faptul că în spatele oricărei apariții a unei cărți se ascunde o intenție, iar acest lucru se întâmplă și în cazul de față. Cu această carte doresc să îndrept atenția cititorului spre subiectul investigat de mine, subiect din istoria orașului și al comunei bănățene Sânnicolau Mare, deoarece aici s-au împletit, în mod cu totul aprte, destinul unei familii de conți cu dezvoltarea urbană a locului meu natal.

Familia de conți *Nákó* a influențat, a modelat și a format viața orașului Sânnicolau Mare timp de peste două secole. Condiționat de factorii socio-economici ai timpului, numai o mică parte a ceea ce se întâmpla în mediul aristocrat al castelului de conți a fost accesibil publicului mic-burghez al orașului. Supușilor familiei *Nákó*, cea mai mare parte a ceea ce se întâmpla în castel le-a rămas mai mult sau mai puțin ascuns. Din această cauză, o mare parte a evenimentelor petrecute de-a lungul anilor a fost pur și simplu dată uitării. Unele lucruri au fost trecute sub tăcere în mod intenționat, altele, multe, s-au pierdut în vârtejul istoriei. Ultimele două secole nu numai că au fost marcate de diverse pretenții naționale asupra teritoriului Banatului, ci au fost caracterizate și de sisteme politice diferite. În ce măsură aceste evoluții geo-politice au marcat renumele istoric și onoarea personală a familiei *Nákó* urmează să fie investigat prin intermediul acestei cărți.

Pentru locuitorii de astăzi ai orașului Sânnicolau Mare — precum, probabil, și pentru mulți cetățeni emigrați, au rămas fără răspuns multe întrebări, ca, de pildă: Cine au fost conții de *Nákó*, de unde provin ei și cum au evoluat? Oare mai există și acum descendenți ai lor? Pe timpuri, aceștia au fost cetățenii cei mai înstăriți ai orașului — cum era, în consecință, viața de nobil în orașul Sânnicolau Mare? Ce s-a întâmplat cu presupusa lor avere? Multe dintre faptele care se vor descrie în această carte s-au petrecut sub constelația unei înțelegeri total diferite a moralei și a legii și recomandăm a se privi în contextul sistemului de valori valabil atunci.

Nu constituie scopul acestei cărți ca neamul de nobili *Nákó de Nagyszentmiklós* să fie reabilitat postum, ci se dorește, cu ajutorul materialului bibliografic, pus nouă la dispoziție cu multă generozitate, o reîmprospătare a unor fapte uitate de mult. Se încearcă o aducere la lumină a ceea ce a fost ascuns până acum și o repunere a adevărului istoric în dreptul lui firesc, printr-o înaltă, pe cât posibil, obiectivitate. Faptul că în cartea de față este vorba despre neamul de conți *Nákó de Nagyszentmiklós*, și nu despre *Nacu de Sânnicolau Mare*, se explică astfel: așa îi denumește Patentul Imperial de Conte, și cu acest nume familia lor a intrat în istorie.

Autorul

1. INTRODUCERE

Când omul se confruntă cu un subiect istoric, are, întotdeauna, o motivație solidă. Poate fi vorba despre un simplu gând referitor la problema propusă, ori poate fi vorba despre o întâmplare din istorie, care duce la o anumită analogie. Dar se poate să apară și o situație neașteptată, spre stupefacția lui, respectiv o legătură între un fapt nou și altele, cunoscute de multă vreme. Care a fost pentru mine impulsul sau, mai bine zis, în termeni actuali, „motivația“ de a aborda acest subiect? Neamul de nobili din orașul meu natal, conții *Nákó de Nagyszentmiklós*, îmi era cunoscut din anii copilăriei, nu numai ca nume istoric, ci și ca un subiect de dezbateri captivant, deoarece în spatele acestui nume se ascundeau multe mistere și chiar legende exotice. Eu, personal, legam de acest nume palatul impunător, „castelul“, cum era numit, mai simplu, de localnici, din centrul orașului meu natal, Sânnicolau Mare. Dar în mod deosebit m-a impresionat clădirea impozantă a Bisericii Romano-Catolice, o donație a contelui *Sándor I Nákó* (1785–1848). Numele de *Nákó* a reprezentat mereu, pentru mine, și ținutul meu natal, obârșiile mele.

În anul 2007, un prieten din Landshut m-a rugat să-l însoțesc într-o călătorie de documentare în România și să preiau rolul de ghid turistic. Cu noi s-a mai asociat o a treia persoană, dornică de călătorii. După ce i-am dat de înțeles că mă tentează propunerea lui, i-am invitat pe cei doi viitori tovarăși de călătorie la mine acasă, pentru

discuții. Cel de-al doilea tovarăș de călătorie m-a întrebat, pe neașteptate, dacă voiajul nostru ne va duce și prin localitatea *Nagyszentmik*... sau *Nagysszentmikol*... Se chinuia, deoarece nu putea să pronunțe corect cuvântul. Și, brusc, interesul meu s-a trezit. Insul nu vrea să spună cumva „Nagyszentmiklós“/„Sânnicolau Mare“?, m-am întrebat imediat. Cum se poate ca un bavarez get-beget, născut în Bavaria Inferioară, în Landshut, să cunoască denumirea maghiară a orașului meu natal? — m-am întrebat. După ce i-am spus corect numele orașului meu natal, el a replicat: „*Da, așa a numit întotdeauna și tatăl meu această localitate!*”. *Otto Striedl* — așa e numele celui de-al treilea coleg de călătorie — mi-a povestit atunci că tatăl lui, înainte de Primul Război Mondial, ar fi fost în slujba unui conte *Nákó de Nagyszentmiklós*, în localitatea Vilshofen, pe Dunăre, în Bavaria Inferioară. *Otto* mi-a povestit că acest conte ar fi fost proprietarul unei moșii cu conac impunător. Tatăl lui însă niciodată nu s-ar fi adresat contelui *Nákó* cu „Graf“ (germ.: conte), ci — fapt care, lui *Otto*, i s-a părut destul de straniu — a folosit titulatura de „Gróf“ (maghr: conte). Mi-a povestit, în continuare, că tatăl lui ar fi fost trimis, la porunca contelui *Sándor Nákó*, într-o călătorie cu trenul, să ducă un câine de vânătoare la Nagyszentmiklós și să-l predea la castelul din localitate. Tatăl lui *Otto*, care, în anii de tinerețe, ar fi petrecut un timp și la Nagyszentmiklós, a povestit, în toți anii care au urmat, plin de entuziasm despre impresiile de-atunci, inspirate de castelul contelui de la Nagyszentmiklós /Sânnicolau Mare. Astfel am aflat, despre contele *Nákó Sándor al II-lea* (1846–1889), că avea aici, în Bavaria, o moșie, cunoscuta proprietate „Schuller“, aproape de Vilshofen, pe Dunăre.

Lucrurile și-au urmat cursul. Și deoarece curiozitatea mea era trezită, m-a interesat în ce împrejurări familia *Nákó* a venit în Bavaria? Era un eveniment despre care, până la acea oră, nu mai auzisem nimic. Așa că am hotărât să aflu mai multe amănunte în legătură cu acest fapt. Și desigur că, în timpul călătoriei noastre în România, am vizitat, ca prim obiectiv, orașul meu natal, Sânnicolau Mare, și castelul conților de *Nákó*. *Otto* stătea în fața castelului și avea lacrimi în ochi. Cu această ocazie, am putut să vizităm spațiile interioare ale castelului, din care însă, din păcate, ieșise de mult strălucirea vremurilor trecute. Atât despre antecedentele interesului meu istoric referitor la neamul nobiliar *Nákó de*

Nagyszentmiklós. Dar nu numai acest fapt a stârnit interesul meu pentru familia *Nákó*.

În mai multe publicații există referiri la istoria familiei *Nákó*, ale unor istorici amatori din localitatea mea natală, afirmații care sunt mai mult sau mai puțin documentate. Niciunul din acești istorici nu se ocupă mai detaliat de un asemenea subiect, de evoluția, meritele și contribuția familiei de nobili la transformarea localității Sânnicolau Mare în orașel. Nu mai amintesc faptul că niciunul nu și-a exprimat regretul față de o altă realitate istorică a locului: anume că un șir întreg de clădiri și monumente istorice — a căror construcție a fost inițiată de conți — a dispărut, din păcate, pentru totdeauna din orașul nostru. Dacă ne gândim cu câtă grijă și interes sunt tratate în Europa de Vest mărturiile vechi, istorice, la cum sunt protejate și restaurate pentru posterioritate, putem spune că la Sânnicolau Mare s-a manifestat, în acest sens, foarte puțin interes și, din păcate, niciun fel de bun-simț. Lumea s-a apucat de lucru cu un elan exagerat de patriotic, de anti-maghiar și de anti-habsburgic, s-au inventat semiadevăruri istorice, iar mărturiile arhitectonice din timpurile trecute au fost distruse. Istoria a fost, este și va rămâne istorie și nimic mai mult; ea nu ar trebui denaturată, trecându-se pur și simplu sub tăcere lucruri incomode sau introducând fapte neadevărate. Se pare însă că, prin asemenea tertipuri, s-a intenționat și ștergerea amintirilor din memoria oamenilor. Câteva exemple de obiective istorice dispărute pentru totdeauna dovedesc din plin acest fapt:

- Hotelul Imperial „Zum Schwarzen Adler“ (rom.: „La Vulturul Negru“, magh.: „Fekete sas“), stație de schimb de cai pentru diligențe și călătorii pe ruta Viena–Timișoara, unde a fost cazat și Împăratul Iosif al II-lea, în timpul vizitei sale la Nagyszentmiklós, în anul 1768;
- Sinagoga evreiască, construită în anul 1794, lăcaș de cult și de întâlnire a peste 450, ba chiar, temporar, 800 de foști locuitori de etnie evreiască din orașul nostru;
- Clădirea Camerală, impunătoare, situată vizavi de castelul *Nákó*;
- Școala Catolică Superioară de Fete (Mănăstirea), fundație a neamului *Nákó*;

- Podul Mare, construit în epoca turcească;
- Cartierul grecesc;
- Statui, monumente și nenumărate troițe, plasate la marginea orașului sau la intersecțiile străzilor ș.a.

Succesul propagandei comuniste împotriva neamului *Nákó* a constat în faptul că s-a reușit discreditarea acestei familii de nobili pe întreaga ei linie. Meritele sale pentru comunitate au fost pur și simplu trecute sub tăcere și întregul neam a fost defăimat. Acest lucru se poate dovedi printr-un mic exemplu.

Când contesa *Berta* căzuse la pat, grav bolnavă, într-o cameră a castelului, și căruțele țăranilor circulau cu roțile ropotind peste pavajul cu piatră brută al străzii principale, contele *Kálmán* a poruncit ca pavajul să fie acoperit în jurul castelului cu un strat de paie. Prin aceasta s-a produs un fel de antifonare, care mai calma, oarecum, suferința contesei, aceasta nemaiauzind zgomotul roților de căruță. Faptul a fost folosit mai târziu de comuniștii ajunși la putere după 1945 în scop propagandistic: „*Ia uițați-vă, noi vă acoperim strada plină de gropi cu asfalt, cei din neamul Nákó v-au întins numai paie peste piatră!*“. Un asemenea mod de propagandă, tânăr fiind, am avut ocazia să-l cunosc în jurul anului 1950. Până în 1990 și, precis, și după aceea, majoritatea populației știa că neamul *Nákó* este un așa-numit „neam de exploatatori“. Acesta era tonul sub care se păstrau amintirile despre familia *Nákó*. Și dacă cercetăm lucrurile mai îndeaproape, propagandiștii „roșii“ aveau chiar dreptate: raportul între nobili și supuși era incolor, sumbru și adesea foarte încordat. Dacă ținem cont de faptul că habsburgii au organizat structurile administrative și juridice astfel încât să se confere anumite sarcini de stat și nobililor din structurile moșierești, desigur că și în mâinile familiei *Nákó* se aflau cei trei stâlpi ai puterii de stat: puterea legislativă, juridică și, adesea, puterea executivă. Cum se explică acest lucru? Contele *Kálmán* și succesorii lui au fost deputați ai raionului Nagyszentmiklós, respectiv ai comitatului de Torontal, membri activi în Parlamentul Maghiar (puterea legislativă). Acolo s-au emis legile. În calitate de proprietar de moșie, contele avea nu numai dreptul să emită ordonanțe pentru proprietățile familiei sale, ci și, în cazuri singulare, să dea verdicte (puterea juridică), adică să țină

judicata. Se poate afirma faptul că, de fapt, sub această formă, nu exista o împărțire a puterilor. Jandarmii și administratorii conților trebuiau să respecte indicațiile moșierului și nu arareori se întâmpla să aplice inclusiv pedepse corporale, sub forma a 25 de lovituri cu parul, sau pedepse cu încarcerarea. Pentru acele timpuri, mai ales după plecarea otomanilor, s-ar impune însă o oarecare înțelegere pentru purtarea arbitrară a conților. Printre supușii lor nu existau numai oameni pașnici, care să nu încalce cele Zece Porunci, ci, în cadrul masei colorate și multinaționale a supușilor, se extindea, uneori, desfrâul și nelegiuirea. Trebuie să se țină cont și de faptul că, în timpul celor două războaie cu turcii, desfășurate în secolul al 18-lea pe pământ bănățean, românii și sârbii se uneau, adesea, cu osmanii pentru beneficia de unele avantaje. Și încă nici nu am amintit de urmările hoției și ale tâlhăriei, fenomene prezente aici. La toate acestea se adaugă atacurile unor tâlhari la drumul mare, precum *Rózsa Sándor* (maghiară: betyár = tâlhar) și ale tovarășilor lui, peste 50 la număr (banda de hoți), care au semănat teroare în acele timpuri. Asemenea fenomene le-au obligat pe autoritățile austriece ale vremii să recurgă la măsuri drastice, care, în mentalul colectiv de astăzi, par de neînțeles. Astfel de proliferații ale nelegiuirilor — în special cele ale oamenilor lui *Rózsa Sándor* — au creat multă nesiguranță în pusta maghiară din sudul Ungariei și pe traseul de călătorie Viena–Budapesta–Timișoara, care constituia principale țintă a tâlharilor.

Desigur că noi, astăzi, judecăm total diferit măsurile punitive practicate pe atunci, care reprezentau pentru propaganda comunistă postbelică motive întemeiate de a-i cataloga pe tâlhari drept „luptători pentru libertate“, ba chiar „revoluționari timpurii“, în timp ce autoritățile erau numite „exploatatori fără scrupule“. Meritele în comunitate ale familiei *Nákó* — multe, desigur, și în scop personal — au fost trecute pur și simplu sub tăcere. Dovezi concludente în acest sens găsim în unele lucrări deja publicate în limba română de diverși autori, pe care le-am putea numi generic *Monografiile orașului Sănnicolau Mare*. Din păcate, acestea nu ezită să folosească o tentă vădit naționalistă.

Deoarece în mine s-a născut, ca urmare a celor expuse anterior, intenția de a mă ocupa mai în detaliu de neamul nobiliar *Nákó*, m-a preocupat în primul rând întrebarea: cum să intru în posesia de mărturii

documentare și iconografice? Știind foarte bine că în Sânnicolau Mare de astăzi astfel de materiale concludente nu mai sunt de găsit, din cauza regimurilor și sistemelor politice care s-au succedat, m-am concentrat, plin de speranță, asupra fostei moșii a familiei *Nákó*, proprietatea „Schuller-Hof“, și asupra orașului Vilshofen pe Dunăre, despre care, întâmplător, am aflat, grație lui *Otto Striedl*. Și așa, cu grijă, am început să fac investigații aflatând că, în anii trecuți, doi frați s-ar fi ocupat cu cercetarea istoriei locale. Când l-am contactat prima dată, domnul *Rudolf Eggershofer* din Vilshofen mi-a confirmat că, în arhiva orașenească de acolo, s-ar afla un fond *Nákó* destul de consistent, conținând material documentar scris și imagistic. De asemenea, domnia sa și-a exprimat stupefacția că, în ciuda inițiativei fratelui său, *Josef Eggersdorfer*, de a-i contacta pe unii dintre concetățenii noștri, care locuiesc în Germania, atrăgându-le atenția asupra materialului existent, n-a obținut nicio reacție în problema *Nákó*. Pe deasupra, în orașul Vilshofen s-a menținut speranța că, eventual, orașul actual Sânnicolau Mare se va interesa odată și-odată de „fii pierduți“. De ce nu se interesează nimeni de familia *Nákó*?, această întrebare mi s-a pus mereu de către domnul *Eggersdorfer*. Că nu a fost posibil să te interesezi de un fost neam de nobili, între anii 1945 și 1990, România fiind o țară guvernată totalitar, e de înțeles pentru noi, dar acest lucru, desigur, era greu de perceput de cei doi frați. Dar de unde să se știe că tocmai în orașul natal al celor din neamul *Nákó* moștenirea familiei așteaptă să fie descoperită? Desigur că acolo nimeni nu știa nimic — cel puțin nu oamenii de rând — despre o proprietate a conților în Vilshofen pe Dunăre, în Bavaria cea îndepărtată. Dar cei care, cu siguranță, trebuie să fi știut ceva despre asta, la început de secol 20, erau măcar cei doi intermediari și mandatarai ai vânzării castelului și moșiilor individuale ale familiei *Nákó*: avocatul *Domokos Schreyer* și fiul acestuia, avocatul *Viktor Schreyer*, dar și notarul *Adam Russ*. Cei doi avocați Schreyer muriseră deja înainte de cel de-al Doilea Război Mondial, iar notarului *Adam Russ* i s-a interzis să vorbească, din cauza represaliilor, care erau de așteptat într-o atare situație. Astfel încât prima știre furnizată mie de către *Otto Striedl*, urmată de contactarea concetățenilor noștri sânmiclăușeni din Germania, prin frații *Eggersdorfer*, a provocat

o reacție de mare uimire. Pentru prima dată s-a luat la cunoștință despre existența moșiei „Schuller-Hof“ a familiei *Nákó*.

O mare parte a succesiunii *Nákó*, documente scrise și fotografii, mi-a fost pusă la dispoziție, cu multă amabilitate, de către frații *Eggersdorfer*, servindu-mi ca material bibliografic pentru lucrarea de față. Ei triaseră deja multe înscrisuri din arhivă, deschiseseră drumul spre alte surse, făcuseră fotocopii. Acestea mi-au fost de mare ajutor în lucrarea mea. Grație intermedierei amabile a celor doi domni, am avut acces în arhiva orașului Vilshofen, unde interesul meu față de subiectul *Nákó* a fost primit și salutat cu multă deschidere, mai cu seamă când s-a aflat că aș fi un „concetățean“ al conților *Nákó de Nagyszentmiklós*. De asemenea, cei de acolo au fost de acord cu argumentele mele, care arătau că partea secțiunii scrise și de imagini nu are legătură cu orașul Vilshofen, ci se referă exclusiv la orașul Sânnicolau Mare — așadar, ar fi numai de importanță secundară pentru Vilshofen. Mi-am manifestat curiozitatea față de acest material de arhivă în interesul orașului meu natal. În consecință, primarul orașului Vilshofen pe Dunăre, domnul *Georg Krenn*, a decis, luând în considerare și pledoaria amabilă și roditoare a conducătoarei arhivei orășenești, doamna *Gisela Stadler*, în scrisoarea adresată mie, datată 7.04.2011, că acea parte a fondului *Nákó*, referitoare exclusiv la Sânnicolau Mare, poate să fie transferată în proprietatea mea. Deoarece dispuneam de aceste documente-mărturii de o valoare inestimabilă, puteam să mă apuc de lucru, familiarizându-i, prin această lucrare, pe toți concetățenii mei, care trăiesc în Germania, dar și pe toți cei care astăzi sunt stabiliți în Sânnicolau Mare, sau în altă parte, cu fostul neam de nobili *Nákó de Nagyszentmiklós*, moșierii orașului meu natal. Nutresc speranța că pentru evoluția acestui neam dispărut de nobili se vor găsi și cititori interesați de istorie. În publicațiile de până acum, destul de rare, de altfel, despre neamul nobiliar *Nákó de Nagyszentmiklós*, am putut să constat că prezentarea cronologică a liniei de conți, precum și a liniilor secundare ale acesteia, a fost destul de lacunară, ba chiar eronată. Mi s-a prezentat o imagine distorsionată, destul de imprecisă, nu numai în ceea ce privește personajele nobile principale, ci și în privința anumitor evenimente, a unor laturi negative ale familiei de *Nákó*, dar și — iar aceasta, în mod special — în ceea ce privește meritele lor. Oare voi reuși

prin lucrarea mea să mă apropii de adevăr și să aduc mai multă lumină în această problemă?

Observație: Deoarece într-o carte de acest format nu se poate publica întregul material documentar, am recurs la o simplificare. La sfârșitul volumului sunt anexate două capitole suplimentare: o **arhivă de documente** și o **galerie foto**. Acestea reprezintă însă numai o mică parte din întreg fondul de documente istorice, din care se pot consulta mărturiile scrise, în parte, unele în germana veche (scrisul gotic), altele, redactate în limba maghiară. Am ținut foarte mult să transcriu aceste documente pentru cititorul de astăzi cu litere latine, respectiv să le traduc. Dar am vrut să ofer cititorului, ca o „delicatesă” istorică, și documente originale din secolul trecut, redactate la dimensiuni mari. Tocmai din cauza acestor dimensiuni le-am intercalat în **anexă** sub formă de pliante. Din motive justificate, am renunțat la un registru alfabetic al numelor, cu precizarea paginii. Ca să se evite confuzia între cele trei nume de *Sándor Nákó*, care apar în succesiunea genealogică, am marcat fiecare nume prin *Sándor I, al II-lea, al III-lea*.

Castelul conților de Nákó din perspectivă aeriană. Pe suprafața înierbată de peste drum de castel se afla Clădirea Camerală. În stânga Castelului (rondoul cu flori), în direcția Bisericii Ortodoxe Sârbe, s-au aflat, până la 1799 (anul unei mari inundații), o școală grecească și una sârbească. În diagonala fotografiei a fost, și mai este, ulița principală din Sânnicolau Mare.

2. FUNDALUL ISTORIC AL PROVINCIEI IMPERIALE „BANAT“

Regiunea istorică Banat, situată în sud-estul Europei, în vecinătatea Balcanilor, a fost, din timpuri străvechi, un ținut traversat de multe popoare migratoare. În condițiile în care tendențiozitatea patriotică este eliminată și diversele descoperiri arheologice vor fi interpretate în mod obiectiv, ar trebui să fie posibilă descoperirea urmelor diferitelor popoare care au trecut pe aici. *Dar cine numără popoarele, cine le cunoaște numele?*, spune un aforism cunoscut. Ilirii, sciții, celții, tracii, goții, romanii, avarii, hunii, slavii și maghiarii ne-au lăsat, fără îndoială, urme incontestabile ale trecerii lor prin aceste meleaguri. Dacă nu-i găsiți pe daci în această înșiruire, îi veți găsi sub denumirea de traci, deoarece se spune că romanii ar fi fost primii care i-ar fi denumit pe tracii de la nord de Dunăre „daci“, un termen care de atunci a intrat în istorie. Structuri statale nu au existat în acele veacuri precreștine foarte învolburate. Abia regele dacilor *Burebista*, urmat mai târziu de *Decebal*, a încercat, pentru prima dată, să unească triburile dacice într-un regat. Expedițiile de cotropire și incursiunile de pradă ale acestor triburi la sud de Dunăre, în Moesia, patria de origine a tracilor (astăzi, Bulgaria), dar și presupusele mine de aur ale Transilvaniei au trezit interesul romanilor. După

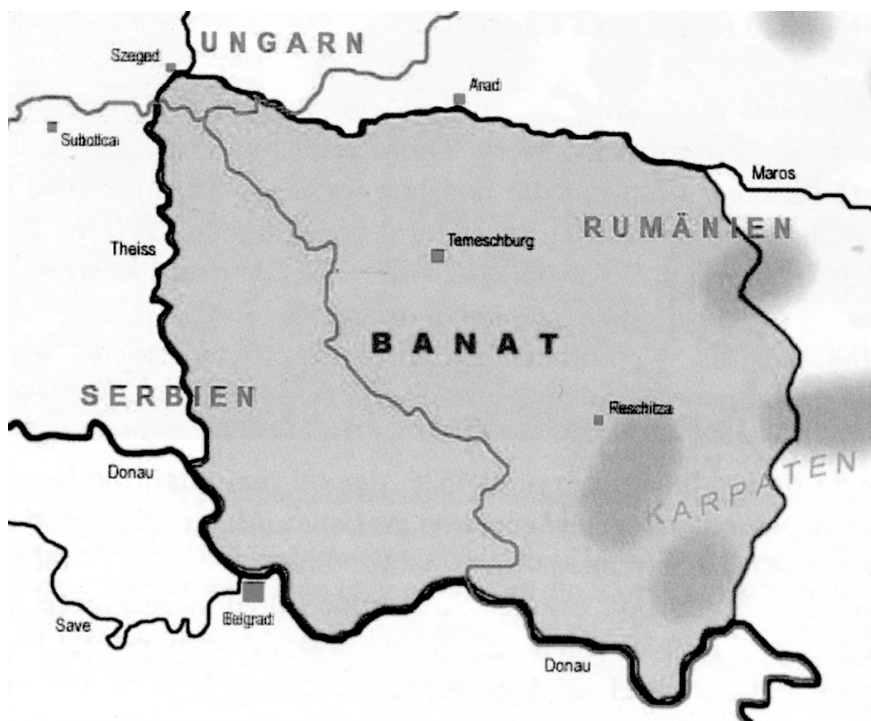
cucerirea dacilor de către romani, realizată prin două campanii militare anevoioase a Împăratului *Traian*, între anii 101 și 102 d.Hr., respectiv 105–106 d.Hr. țara dacilor, care se compunea, în principal, din Moldova, Muntenia și Transilvania (inclusiv Banatul de mai târziu), a fost în mod repetat structurată și restructurată, subîmpărțită în unități administrative. Acum apare pentru prima dată în istorie termenul de „Dacia Ripensis“ („Dacia de pe Mal“ — deoarece era situată pe malul de nord al Dunării). Popoare nomade noi, venite din est (Iran), precum sarmații și iazigii, au mărit presiunea asupra provinciilor romane la nord de Dunăre, astfel încât romanii, în anul 271, se vedeau nevoiți să se retragă la sud de Dunăre, în provincia Moesia. Provincia Dacia s-a destrămat pentru următorii o mie de ani în ținuturi mai mici și a fost total lipsită de apărare în fața popoarele de călăreți venite din est. Acestora le urmau avarii, hunii și slavii. Populația daco-romană rămasă în aceste ținuturi a fost decimată în mod brutal, deoarece acești invadatori asiatici nu obișnuiau să se complice cu prizonieri. Restul daco-romanilor s-a retras la sud de Dunăre, în Tracia și în munții Balcani, deoarece constituia, în primul rând, un popor de păstori, care se afla permanent împreună cu turmele, în pribegie.

Abia după descălecarea maghiarilor (ungurilor), care, în anul 896, venind dinspre est, din munții Ural, au trecut Carpații și au cucerit Transilvania, odinioară dacică, inclusiv Banatul de astăzi și toată Panonia, s-a trecut din nou la o împărțire administrativă; astfel a fost instituit, cu ajutorul papei *Silvestru al II-lea*, Regatul Ungariei, sub dominația lui *Ștefan cel Sfânt*. Un „bánusz“/„ban“, un fel de principe, stătea de acum încolo în fruntea acestor provincii mici, stăpânite de regele *Ștefan*, numite „Bánság“. Astfel, Banatul și-a obținut numele, care provine de la „Bánság“, cuvând care, etimologic, ar putea avea rădăcini avarie.

Începând cu lupta de la Mohács, din anul 1526, dar cel mai târziu de la primul asediu al Vienei, din anul 1529, turcii au pus stăpânire și pe Banat. Abia după victoria de la muntele Kahlenberg, lângă Viena, a armatelor din Coaliția Creștină, în anul 1683 — care a determinat retragerea otomanilor din Europa —, puterea turcilor a început să scadă. Odată cu următoarele victorii asupra otomanilor, ale legendarului conducător de oști, prințul *Eugeniu de Savoia*, care se afla în serviciul

Căsușii de Habsburg, la Senta pe Tisa (1697) și, mai târziu, la Timișoara (1716), a început și pentru Banat eliberarea de sub jugul turcesc. Pacea de la Passarowitz/Pojarevac (1718) nu numai că a contribuit la înlăturarea definitivă a pericolului turcesc în zona Europei Centrale și de Vest, ci a dăruit Imperiului Habsburgic și un trofeu consistent în sud-estul Europei: noua provincie imperială Banat. Acum, Banatul va fi luat în stăpânire și din punct de vedere demografic, economic și cultural, deoarece condițiile găsite la fața locului nu corespundeau nici pe departe standardului Europei Centrale și, deci, așteptărilor habsburgilor.

Această țară nou cucerită, Banatul, ale cărei granițe de nord erau marcate de Mureș, de est, de zona periferică a Munților Apuseni și a Carpaților Meridionali, de sud, de Dunăre și, de vest, de cetatea Timișoara, situată relativ central, a promis multe. Populat foarte rar, mai ales de turmele de oi de obicei migratoare ale păstorilor valahi (români) și sârbi, dar, în parte, și cu valahi (români) autohtoni stabili, precum și de sârbi sedentari, în special partea de câmpie a acestui ținut, așa-numita

„Câmpie bănăţeană“, a fost depopulată și plină de mlaștini. Depopularea constituia, în parte, rezultatul conflictelor cu turcii, ceea ce a permis o colonizare foarte subțire a ținutului. Transformarea în mlaștină a ținutului se datorează înclinației naturale foarte reduse a reliefului (numai 25 m pe o lungime de 500 km, de la nord la sud), pe de o parte, și deselor inundații produse de Mureș și Tisa, pe de altă parte. Războaiele împotriva turcilor au secat bugetul Imperiului Austriac, astfel încât s-au depus eforturi ca, din țara nou cucerită, să se obțină un capital cât mai consistent. În acest scop, au fost propuse următoarele măsuri: o colonizare masivă cu populație germană și o împărțire a ținutului în așa-numitele „predii camerale“ sau „domenii funciare imperiale“. Acestea aveau și sarcina să asigure aprovizionarea armatei austriece și a armatelor aliatale. Problemele tehnico-administrative și organizatorice se aflau, în această fază de început a colonizării, în mâinile competente ale contelei *Claudius Florimund Mercy*, primul guvernator al Banatului, având capitala la Timișoara. La dispoziția cititorului se află, în literatura de specialitate, suficient material cu privire la cursul istoric al acestei etape de luare în posesiune a Banatului și de colonizare a sa cu populație germană, prin cele trei mari „expediții șvăbești“, așa că nu va trebui să ne ocupăm mai îndeaproape de această problemă.

3. FAMILIA NÁKÓ ȘI DOMENIILE EI FUNCIARE IMPERIALE DIN BANAT: „NAGYSZENTMIKLÓS“ ȘI „TERÉMI“

A te ocupa de evoluția familiei nobiliare *Nákó* înseamnă să te deplasezi pe un teren unde accesarea datelor concrete promise un succes relativ limitat. Pentru că, în parte, despre acest neam nobiliar nu ni s-a trimis nicio dată concretă care să provină din epoca stăpânirii otomane. Cel puțin așa mi se arătau perspectivele când am început lucrarea. Iar prin concesionarea fostelor moșii ale familiei *Nákó*, în anul 1920, României, se subînțelege că românii nu erau prea înclinați să arate un interes pregnant față de evoluția acestei familii de nobili maghiari. Cu atât mai puțin să facă investigații genealogice. Dar, în ciuda acestui fapt, s-a reușit scoaterea la lumină a unor date care de mult păreau sortite anonimatului. Asta m-a determinat să privesc proiectul meu ca pe ceva ce merită realizat. A fost un caz cu adevărat fericit că am ajuns în posesia unui material documentar atâta de bogat, pe care îl puteam valorifica așa cum se cuvine.

Fostul orașel „Nagyszentmiklós“, începând din 1920 nu s-a mai numit așa, ci, în limba română, „Sânnicolau Mare“. Astfel s-a îndeplinit o dorință de mult nutrită de majoritatea românilor din Banat. Cu aceasta s-a înfăptuit unirea cu „țara mamă“ românească, din punct de vedere politic, economic și cultural, cu toate că existau diferențe mari între provinciile nou alipite, Transilvania și Banat, foste provincii austro-ungare, și „țara mamă“, așa-numitul „Regat“. La aceasta se adaugă faptul că nici dictatura comuniștilor, dintre anii 1945 și 1990, nu a manifestat niciun interes pentru un neam de nobili maghiari. Dimpotrivă, peste neamul *Nákó* s-a așternut tăcerea. Documente istorice importante, mărturii și obiecte de artă din acea epocă — chiar dacă, prin vânzarea castelului, au trecut în posesia unor stăpâni noi — au fost sustrate, distruse sau pierdute pe alte căi, prin război, luare în posesiune de către comuniști, sau, prin deportarea în Bărăgan a localnicilor, și-au schimbat proprietarul. În anii de dictatură comunistă, și la Sânnicolau Mare a existat tendința de a radia o întreagă epocă a istoriei orașului — epoca *Nákó* —, în încercarea de a crea iluzia că aceasta n-a existat vreodată. Spre sfârșitul anilor '40, castelul se prezenta ca o semiruină prădată și devastată, profanată din punct de vedere arhitectonic. Geamurile și ușile erau sparte, inventarul băilor, candelabrele și oglinzile mari de perete, distruse în mod brutal, iar mobila valoroasă, furată.

Datele pe care le avem la dispoziție, cu privire la istoria neamului de *Nákó*, care provin din arhiva orașului Vilshofen, ne călăuzesc până într-o perioadă timpurie a Evului Mediu. Într-o traducere din limba latină, efectuată la Viena, în data de 14 martie 1838 (originalul este datat 15 iulie 1828), se certifică, printr-un document episcopal emis de arhiepiscopul de Roma, *Grigorius*, care, în același timp, deținea și funcția de patriarh al Constantinopolului, originea nobiliară a familiei *Nákó*. Traducerea în limba maghiară a acestui act se găsește în arhiva de documente. Conform respectivului atestat nobiliar, familia *Nákó* provine din târgul grecesc Dogriani, din Macedonia, care aparține mitropoliei Saloniki, episcopatul Doliani, Grecia. În hrisov găsim următoarea afirmație: „*Noi am semnat un certificat întocmit despre calitatea străveche nobiliară a familiei creștine Nákó sau Nako Kipriano și a descendenților acesteia*“.

Din tabelul genealogic, pe care-l dețin, reiese faptul că *Cyrrill*, din neamul lui *Nako Kipriano*, este înregistrat ca nobil în jurul anului 1300.

Descendenții pe *linie paternă* ai lui *Christoph Nákó* (prima generație de *Nákó* din Sânnicolau Mare) sunt: *Constantin — Christoph — Gregor — Theodor — Abraham I — Abraham al II-lea — Abraham al III-lea — Christoph Nákó de Nagyszentmiklós*.

Linia maternă a lui *Christoph Nákó de Nagyszentmiklós* începe în anul 1410, din neamul de nobili *Kalenzi*. Oare este posibil ca acești *Kalenzi* să fi fost negustori venețieni? Descendenții pe *linie maternă* sunt: *Dello — Christoph — Cyrus — Georg — Cyrrill — Johann/Ioan — Abraham — Morunda*.

Contele *Christoph Nákó*, al cărui an de naștere, din păcate, nu-l cunoaștem (se presupune că este 1745), s-a căsătorit, conform tabelului genealogic amintit mai sus (vezi anexa), cu baronesa *Sophie Szecsujacz de Heldenfeld*. Numele „*von/de Heldenfeld*“, în maghiară, adesea, „*de Heldenföldé*“ se datorează faptului că tatăl ei, *Arsenius Szecsujacz*, este prezentat, într-o diplomă semnată de Împărăteasa Maria Theresia, astfel: „*locotenent-colonel și comandant al Miliției Bănățene Ilirice Regulate de Timișoara și Cavaler al Ordinului Militar Maria Theresia, fondat de Noi*“ (vezi anexa). Bunica din partea tatălui a provenit din neamul sârbesc al celor de *Stanisavlevits*. *Linia maternă* a contesei *Sophie Nákó* derivă de asemenea din neamul sârbesc *Novakovits*.

Dacă citim cu atenție monografiile în limba română despre Sânnicolau Mare, unde sunt amintiți și conții *Nákó de Nagyszentmiklós*, constatăm că în ele apare mereu afirmația, discutabilă, că cei din neamul *Nákó* ar fi de origine română sau aromână (în original: „*macedo-români*“). Se pare însă că această afirmație, nedovedită, a primului istoric local, a fost preluată ulterior de toți ceilalți autori de monografii, fără a fi verificată. Și asta, fiindcă ne lipsește o dovadă concludentă. Poate că, având la dispoziție fondul de documente amintit, am reușit să contrazic această afirmație. Dar în niciun caz nu vreau să lezez mândria populației românești din Sânnicolau Mare, aducând dovada scrisă că neamul *Nákó* este de origine pur grecească. Întregul „*fond Nákó*“, înmânat mie de orașul Vilshofen pe Dunăre, îl voi lăsa orașului meu natal, Sânnicolau Mare, care, în același timp, este și orașul natal al conților

Nákó de Nagyszentmiklós, ca donație, deoarece aici îi este locul. Astfel, publicul larg poate să consulte documentele.

Primii *Nako* (la început, numele lor era scris grecește), ajunși în Banat, deci la Sânnicolau Mare, la mijlocul secolului al 18-lea, au fost doi frați greci. Pe atunci, ei erau supuși ai turcilor. Născuți în Macedonia grecească (în târgul Dogriani), frații *Christoph* și *Cyrrill Naco* (litera „k“, din alfabetul grecesc, a devenit „c“-ul latin) au făcut avere, sub protecția turcilor, aprovizionând, ca și strămoșii lor, armata osmană. Putem presupune că strămoșii lor, *Abraham I*, *Abraham al II-lea* și chiar tatăl lor, *Abraham al III-lea*, s-au îmbogățit asigurând aprovizionarea armatei turce. După Pacea de la Passarowitz/Pojarevac (1718), și interesul habsburgilor s-a orientat spre cei doi frați *Naco*, *Christoph* și *Cyrrill*, și, astfel, se pare că ei s-au stabilit definitiv în Banat. În anul 1760 îl găsim pe *Christoph Naco* în Banat, în zona Nagyszentmiklós/Sânnicolau Mare, dar și în orașele Komarom, Bratislava, Viena ș.a., unde s-a putut găsi un alt *Nako*. În anul 1770, fratele *Cyrrill* s-a mutat și el în Banat. Cei doi frați au luat în arendă suprafețe mari, în împrejurimile localităților Nagyszentmiklós și Ó-Bessenyö (Beșenova Veche/Dudeștii Vechi) și au cumpărat de la valahii (românii) și sârbii de-acolo, care se ocupau cu creșterea oilor, toată lâna. În acest scop, au și deschis o spălătorie de lâna, care, probabil, se afla în apropiere de (Szerb-)Nagyszentmiklós/Sânnicolau Mare (Sârbesc) sau lângă Ó-Bessenyö/ Dudeștii Vechi. Această spălătorie e foarte posibil să se fi aflat pe malul micului râu Aranca, numit de sârbi „Selska Aranca“ (Aranca „sătească“ sau „rurală“) sau „Harangod“, cum era denumit de maghiari acest mic afluent al Mureșului. Datorită comercializării profitabile a lânii, a animalelor domestice și a cărnii, acum în folosul armatei austriece, cei doi frați au devenit, după Pacea de la Passarowitz (1718), de o importanță economică majoră, ba chiar de importanță strategică pentru habsburgi. Făcând comerț cu roadele culese de pe suprafețele de dimensiuni impresionante din împrejurimile de atunci ale orașului Nagyszentmiklós, cei doi frați *Nákó* comercializau animale, lâna, cereale și alte roade ale pământului. Volumul afacerilor s-a mărit tot mai mult, astfel încât, după un timp destul de scurt, ei au devenit indispensabili armatei austriece. Această stare de fapt l-a determinat pe *Cyrrill* să se mute în Austria, la Viena, ca

să poată să se ocupe de afaceri la fața locului. Acolo a înființat, în 1780, o societate comercială la care amândoi frații erau asociați cu drepturi egale. *Christoph* a rămas la Nagyszentmiklós și se ocupa în continuare de administrarea suprafețelor luate în arendă. Odată cu succesul financiar a crescut și influența lor în societatea înaltă a Vienei, ba chiar și în sfera Împăratului *Joseph II/Iosif al II-lea*. El i-a încurajat pe frații *Naco* să investească în pământ. Aceștia s-au lăsat convinși și au licitat, în data de 1 august 1781, din Fondul de Bunuri Camerale, două domenii funciare (predii camerale): „Nagyszentmiklós“ (pentru 405.732 guldeni) și „Terémi“ (218.562 florini). Districtul „Németszentmiklós“/„Sânnicolau German“ nu a făcut parte din predia camerală a contelui. În concluzie, putem afirma că strămoșii noștri nu erau iobagi ai conților *Nákó*. Din predia camerală „Nagyszentmiklós“ au făcut parte zonele înconjurătoare ale orașului Sânnicolau Mare: Cenadul German, Albrechtsflur/Teremia Mică, Porgány/Pordeanu, până la localitatea Kiszombor, marile păduri Bér și Telek, precum și Pădurea mică (Kis Erdő), Zabrány, Kocsohát, Ó-Béba/BebaVeche, Bessenyo/Beșenova, acum Dudeștii Vechi, dar și altele. Din predia camerală „Terémi“ făceau parte districtele Teremia Mare (Máriafölde), Vizejdia de Pustă, Komlós/Comloș, Nákóvo, cunoscut astăzi ca Seleș (în Serbia), Cenadul Sârbesc cu pădurea cea mare.

Conform prevederilor din „Urbarium Banaticum“, ale Curții Camerale, care au reglementat achiziționarea de pământ și care au intrat în vigoare în anul 1780, a urmat să fie pusă în vânzare suprafața de pământ aflată în proprietatea Curții Camerale. S-a intenționat ca toate cheltuielile pricinuite de războaiele cu turcii să fie recuperate prin aceste licitații, iar sumele încasate să fie virate Trezoreriei Imperiale. Certificatul de proprietate asupra celor două moșii, „Nagyszentmiklós“ și „Terémi“ (numită în certificatul original „Márjaföldi“), emis de Împăratul *Joseph II/Iosif al II-lea*, în data de 7 februarie 1784, este redactat în limba latină și se află sub formă de copie în fondul de documente *Nákó*, pentru a fi consultat (nr. inventariere 2b). Ca emițător secund („Secundus“), a asistat la tranzacții, cu semnătură, principele *Franziskus Eszterházi*. Datorită acestui hrisov administrativ imperial, în data de 27 februarie 1784, cei din familia *Naco* au fost ridicați la rangul de nobili maghiari și au purtat în continuare, conform patentului de nobil decernat de Împăratul *Franz*

Joseph I, în data de 27 iulie 1807, titlul nobiliar de conte, „*Gróf Nákó de Nagyszentmiklós*“. Din păcate, diploma de patent nobiliar nu există între documentele din fondul de succesiune. Ea se află în proprietate privată, în Bavaria, unde mi-a fost permis să o cercetrez. De acum înainte, cei doi frați nu se mai numeau *Naco* sau *Nako*. Ridicarea la rangul de nobil era condiționată de trecerea la confesiunea romano-catolică. Deoarece ei, la origine, erau de confesiune greco-ortodoxă, imediat după ce s-au stabilit la Nagyszentmiklós au finanțat construcția bisericii ortodoxe sârbești de la Sânnicolau Mare, care, pe atunci, era denumit și *Szerb-Szentmiklós*/ Sânnicolau Sârlesc, deoarece, la vremea respectivă, sârbii constituiau majoritatea populației. Biserica veche se surpase în urma unei inundații provocate de apele Mureșului. Noua biserică greco-ortodoxă, fondată de *Christoph Nákó*, a fost sfințită în anul 1787 și a fost folosită pentru liturghie preponderent de credincioșii sârbi și de restul de credincioși greci. La început, au participat la liturghia ortodoxă și puținii valahi (români) de atunci, perioadă în care relațiile cu sârbii nu erau întotdeauna pașnice. Acestea au denaturat în agresiune chiar și în incinta bisericii. Caracteristicile celor două etnii, adânc ancorate în tradiție, au fost mult prea diferite și au dus la o respingere reciprocă. Însă această stare a lucrurilor s-a schimbat în curând, odată cu colonizarea comunei germane cu coloniști germani, începând cu anul 1752.

Dat fiind faptul că familia *Nákó* a dispus de turme mari de oi și de vite, iar coloniștii germani nu vedeau pentru păstorit o înclinație deosebită și nici nu erau iobagi ai conților, între anii 1785 și 1790 au fost aduse din ținuturile Munților Apuseni/Abrudbánya, din Abrud și din Țara Bihorului, aproximativ 60 de familii de valahi, al căror scop era îngrijirea numeroaselor turme de animale ale familiei de conți. Aceste familii au format primul grup compact de coloniști din fostul (Szerb-) Nagyszentmiklós de atunci. Astfel s-au schimbat și raporturile demografice în localitatea dominată de sârbi în acea epocă. Noii coloniști erau, în majoritate, cupluri tinere, iar bărbații munciseră din greu înainte de colonizare în minele din Munții Apuseni. Conte *Christoph Nákó* a pus la dispoziția coloniștilor valahi pășunile sale de cai (în maghiară: Lóvarda), care începeau pe atunci de la așa-numita stradă Lóvarda utca (după 1920, strada Decebal), pentru a-și construi case. Astfel s-a

născut așa-numitul „Capusat“, care derivă de la „Capătul satului“, și nu de la „Capul satului“, cum circulă vorba astăzi printe români (vezi și monografia lui *Schreyer* pe această temă). Capusatul de astăzi este o așezare ordonată sub formă de tablă de șah, în stil iosefinic, și s-a dezvoltat ca structură mai repede decât Sânnicolau German, localitate independentă, întemeiată cu câteva decenii mai devreme. Aceste 60 de familii au reprezentat de fapt nucleul grupului etnic român în orașul Nagyszentmiklós al acelor vremuri. Acest grup, printr-o rată ridicată a natalității și prin extinderea colonizărilor prin aducerea de coloniști noi (vezi și nume ca *Sarafolean*, *Pesăcan*, *Vălcăneanț* sau *Comloșan*), a reușit să se înmulțească într-o așa măsură încât, după 80 de ani, întrecuse ca număr toate celelalte etnii din localitate. Din cauza deselor controverse în biserică, între cele două grupuri etnice de confesiune ortodoxă, pe care le-am amintit mai sus, contele *Christoph Nákö* s-a văzut nevoit să doneze și valahilor un teren intravilan din posesiunile sale, ca aceștia să-și construiască o biserică proprie. Maistrul constructor *Alk János* le-a ridicat, între anii 1897 și 1900 o Casă a Domnului deosebit de impunătoare, în stilul barocului vienez, iar avocatul român dr. *Nistor Oprean* l-a angajat pe celebrul pictor academist de fresce *Ioan Zaicu*, din Jimbolia, pentru decorațiunile interioare ale lăcașului. Și astfel a luat ființă o Casă a Domnului care era de neîntrecut la exterior și plină de gust la interior.

Dar să ne întoarcem la cei doi frați *Nákö*. Împărțirea sarcinilor între ei era în așa fel concepută încât contele *Christoph Nákö* să se ocupe de administrarea celor două moșii, în timp ce contele *Cyrill Nákö* avea în grijă derularea afacerilor la Viena. Între cei doi frați existau însă, din cauza averii, relații destul de încordate, care s-au perpetuat și între moștenitorii lor direcți: vrăjmășii în familie și litigii care-i aduceau adesea la tribunal. O separare a averilor între cei doi frați *Nákö* a avut loc ulterior, în anul 1801, separare în urma căreia moșia „Nagyszentmiklos“ i-a revenit fiului lui *Christoph*, *Alexander (Sándor I)*, iar moșia „Terémi“ a trecut în proprietatea fiului lui *Cyrill*, *József (Iosif)*.

După ce am accesat, pentru lucrarea de față, diferite surse referitoare la genealogia familiei *Nákö*, m-a interesat și *Monografia orașului Sânnicolau Mare*, care se găsește pe pagina actuală de internet a orașului. Acolo am găsit, în partea referitoare la istoricul localității,

aceeași eroare: se vorbește mereu despre o localitate „Sânnicolau Mare German“. Nu aș dori ca această eroare să se perpetueze. Fosta comună bănățeană, întemeiată în mod exclusiv de coloniști germani, cu statut de localitate independentă până în anul 1942, cu numele de „Deutschsanktnikolaus“/„Sânnicolau German“ nu s-a numit niciodată „Deutsch-Großsanktnikolaus“/„Sânnicolau Mare German“, așa cum se menționează în monografia română. Și în versiunea în limba maghiară se vorbește numai despre „Németszentmiklós“, nu despre „Német-Nagyszentmiklós“. Comuna independentă „Sânnicolau German“ a fost numită așa și de populația românească. Sub acest nume, Comuna Germană a fost încorporată în 1942 în Sânnicolau Mare. După aceea, numele de „Sânnicolau German“ a dispărut în mod oficial pentru totdeauna, iar toate activitățile oficiale s-au derulat sub numele de „Sânnicolau Mare“. Populația română a orașului folosește și astăzi denumirea de „Comuna Germană“ .

Această fotografie permite o privire de la podul peste Aranca („Kis hid“) spre centrul orașului. Se văd, în fundal, fosta Primărie, „Köség ház“, și Biserica Ortodoxă Sărbă, fondată de contele Christoph Nákó (în stânga).

Cine face, în zilele noastre, o vizită în orașelul Sânnicolau Mare remarcă imediat imaginea îngrijită a centrului orașului. O parte a acestui centru este redată și în vederea din imaginea de mai jos. Astăzi, vizitatorul este primit de o zonă pietonală deosebit de curată, mărginită pe ambele părți de magnolii și de straturi pătrate de mușcate colorate. Pe stâlpii de metal, destinați iluminării nocturne a întregului ambient orășenesc, au fost montate, la o înălțime de 2,5 m, ghivece cu mușcate cățărătoare. În concluzie: o imagine deosebit de plăcută. Chiar dacă unii critici reproșează că tocmai acest fel de iluminare (stâlpi de metal cu globuri din sticlă opalină) ar fi „arhitectură de cofetar“, în stil stalinist, îi rugăm să arunce o privire pe ilustrata de mai jos, veche de peste 100 de ani. Se pare că și familia *Nákó* a manifestat un gust asemănător. Ceea ce lipsea atunci era zona pietonală amenajată precum cea de astăzi, care ne introduce într-o atmosferă urbană de calitate.

Nagyszentmiklós

Fânteni risălet

Imagine parțială a străzii principale de mai târziu din Sânnicolau Mare, în jurul anului 1900; în prim-plan, Clădirea Cameră de Administrație a conților *Nákó*; în fundal, stânga, Primăria de atunci, în fundal, dreapta, fostul magazin de mai târziu *Kiss & Fiscoff* (ulterior, magazinul „Universal“); în fundal, în dreapta extremă, intrarea în fostul Cartier Grecesc.

4. GENEALOGIA FAMILIEI NÁKÓ

Istoria familiei *Nákó*, despre care va fi vorba în continuare, s-a derulat de-a lungul celor două linii de succesori ai lui *Christoph Nákó* și ai lui *Cyrrill Nákó*. Este un fapt cunoscut că cei doi frați, în calitatea lor de parteneri egali și cu aceleași drepturi asupra unei averi considerabile, au fost obligați să-și prezinte reciproc, anual, situația contabilă. Din această cauză însă, existau diferențe între ei, deoarece se pare că una dintre părți nu a respectat întocmai această înțelegere. *Cyrrill* a murit în 4 octombrie 1787, la Viena. Deja din timpul vieții l-a numit pe fratele lui, *Christoph*, tutore al fiului său.

Acesta s-a născut în Grecia și a fost botezat cu numele de *Iosif*, într-o capelă ortodoxă din Thessaloniki. *Iosif Nákó* a fost căsătorit cu *Constantina*, fiica lui *Ioan Sissani de Uj-Becse* și al *Fatimei Papapoliso*, o mahomedană convertită la creștinism cu numele de *Clara*.^{*} A avut însă o viață relativ de scurtă, deoarece a murit la vârsta de 30 ani, în 8 iulie 1816, de tuberculoză. *Iosif Nákó* a fost înmormântat în cripta bisericii greco-ortodoxe de la Comloșu Mare. Din cei șase copii ai lui, numai *Johann/Ioan*, născut în 16 septembrie 1814, a ajuns la majorat, când a fost ridicat la rangul de nobil, în data de 8 aprilie 1840, sub numele de

^{*} Heimatbuch der Heide-Gemeinde Groß-Komlosch (S. 132–142), *M. Kurzhals u. H. Diplich*.

contele „*Johann/ Ioan Nákó de Márjafölde*“. Prin el și prin fiica sa, contesa *Mileva*, care, prin căsătorie cu *Giulio Capecce Zurlo, Duce de San Marco*, a devenit cunoscută sub numele de contesa *Mileva de San Marco*, a continuat genealogia liniei de Comloș. Din păcate, căsnicia aceasta a rămas fără copii. Soțul contesei *Mileva* a fost șambelanul ultimului rege de Napoli. A murit relativ de timpuriu, în anul 1875, și a fost mult timp jelit de contesa *Mileva de San Marco*. Contesa și-a continuat viața, trăind retrasă până la moartea sa, în anul 1926, în palatul de la Comloș. Rămășițele pământești ale contesei au fost duse la Viena, unde au fost înmormântate lângă cele ale soțului ei. Cu aceasta se sfârșește linia conților urmași ai contelui *Cyrill Nákó*, o linie prin care comuna Comloșu Mare, locuită preponderent de populație românească, a cunoscut o epocă de înflorire culturală. Locuitorii comunei dispuneau chiar de un teatru propriu, în care dădeau reprezentații numai muzicieni și artiști de renume.

După moartea lui *Christoph*, tutore al lui *Iosif*, fiul lui *Cyrill* a devenit subprefectul comitatului de Torontal, *Joseph Marffy*. Ordinea succesorală nicidecum neinteresantă a lui *Cyrill Nákó*, continuată cu fiul acestuia, *Iosif*, și nepotul lui, *Johann/ Ioan*, poate fi urmărită mai departe în *Monografia comunei de câmpie Comloșu Mare în Banat/ Heimatbuch der Heidegemeinde Großkomlosch im Banat*, de *Martin Kurzhals* și *Hans Diplich*. În continuare, în lucrarea de față se va pune accentul pe linia succesorală a lui *Christoph*, conte de *Nákó de Nagyszentmiklós*.

4.1. Contele *Christoph* (1745–1800) și contesa *Sophia Nákó*

Despre *Christoph Nákó* există foarte puține date biografice. Cunoscut însă este faptul că s-a căsătorit foarte târziu, în 1780 sau 1784, cu *Sophia Heldenföldi Szécsányi* (numele contesei se pare că aici a fost maghiarizat, trecând din „*Szecsujacz*“ în „*Szécsányi*“). Contele, pe atunci, era deja la o vârstă înaintată, chiar se vorbește despre un „om bătrân“. În ciuda acestui fapt, din căsătoria lor provin doi copii: *Alexander (Sándor I)*, născut în anul 1785, și *Anna*, născută în 4 aprilie 1800. Când contele *Christoph Nákó* a murit, în 4 decembrie 1800, la Budapesta, fiul lui, *Alexandru (Sándor)*, avea frageda vârstă de 15 ani. Despre fiica *Anna*

nu deținem, din păcate, nicio dată. Se pare că s-a căsătorit cu un nobil, primind o zestre consistentă din partea părinților.

În iulie 1784, *Christoph* încheie cu noii coloniști maghiari și valahi de pe domeniul lui funciar, „Terémi“, care face parte din posesiunile sale de la Comloșu Mare, un contract de colonizare în condiții foarte dure. Conform acestui contract, nu se accepta, de exemplu, niciun an fără impozitare, așa cum s-a procedat în cazul coloniștilor germani. Din contră, impozitele erau mult mai mari decât cele cerute de administrația camerală imperială coloniștilor germani din satele deja existente pe așa-numita „Heide“/„Câmpie“. În timp ce coloniștii germani au obținut, în afara banilor de călătorie spre noua colonie a Banatului, acțiuni în bani pentru construirea caselor, achiziționarea de animale și utilaje pentru gospodărie, rambursabili în 10 ani, perioadă în care erau scutiți de impozit, contele *Christoph Nákö* le-a impus coloniștilor de la Comloșu Mare un standard mult mai strict. Motivele nu le cunoaștem. Din această cauză însă, coloniștii maghiari, în grup compact, s-au mutat toți în localitatea Seleş (între Teremia Mare și Kikinda Mare). Coloniștii nou-veniți se trăgeau din Valahia, din provincia Valahia Mică (Oltenia), și se pare că au acceptat condițiile dure.*

Cu scopul de a dispune de specialiști cu calificare înaltă pentru administrarea fiecărei moșii, contele *Christoph Nákö* a întemeiat, în anul 1799, la Nagyszentmiklós, prima Școală Agricolă a Ungariei și, totodată,

* Aici aș dori să fac o observație: cititorul atent probabil că va fi observat deja că foarte des folosesc termenii de „valahi“ respectiv „Valahia“. Este un fapt cunoscut că în trecut nu a existat termenul de „România“. Acesta există în mod oficial abia de la Congresul de la Berlin, din anul 1878. Până atunci, istoria a cunoscut țara numai sub numele de „Valahia“, iar românii erau cunoscuți sub numele de „valahi“, care provine de la cuvântul grecesc „vlahos“ (străin). Se pare că, pentru greci, românii erau un neam străin. După războiul ruso-turcesc din anul 1877, *Mihail Kogălniceanu*, ministrul de externe al principatelor „Muntenia“ și „Moldova“, unite sub denumirea de „Țara Românească“, avându-l ca domnitor pe *Cuza Vodă*, a folosit tot mai des termenul de „România“. La Congresul de la Berlin, acest termen a dobândit valabilitate internațională. În prelegerile mele voi folosi și eu, începând cu acest an, termenii „România“, respectiv „români“. Banatul însă, pe acel timp, încă nu făcea parte din România, ci a rămas până în anul 1920 parte integrantă a Ungariei. De aceea folosesc denumirile maghiare pentru acea epocă. Acestea aveau o motivație istorică și erau utilizate în mod oficial.

una din primele de acest gen din Europa. Școala și-a deschis porțile în anul 1801. Aceasta s-a dovedit a fi o măsură vizionară în politica educațională a timpului. Școala era compusă dintr-o clădire administrativă și o locuință, un internat pentru viitorii elevi, grajduri, silozuri pentru cereale și suprafețele agricole din anexă. Instituția mai există și astăzi. Conte *Christoph* era conștient de importanța unei calificări a populației rurale, cu toate că de acest fapt profita în primul rând el, având, astfel, specialiști în gospodărirea moșiilor proprii. Această școală avea în primul rând scopul să-i pregătească pe viitorii administratori ai moșiilor sale. Conte a emis ordinul ca această instituție să fie frecventată obligatoriu de câte trei elevi de etnie maghiară, trei de etnie germană, trei de etnie valahă și trei de etnie sârbă. Activitatea școlară a început în anul 1801. Contelui *Christoph Nákö* nu i-a mai fost dat să vadă școala în folosință. A murit în 1800.

În această primă instituție de învățământ agricol au fost pregătiți administratorii de moși de mai târziu (în maghiară: „Ispán“). Primul director al școlii a fost bunicul celebrului compozitor *Béla Bartók*. Bunicul a fost urmat de tatăl compozitorului la conducerea acestei instituții.

Clădirea principală a primei Școli Agricole din Ungaria, construită în anul 1799, la ordinul contelui *Christoph Nákö*, situată la capătul străzii Calea Szegedinului.

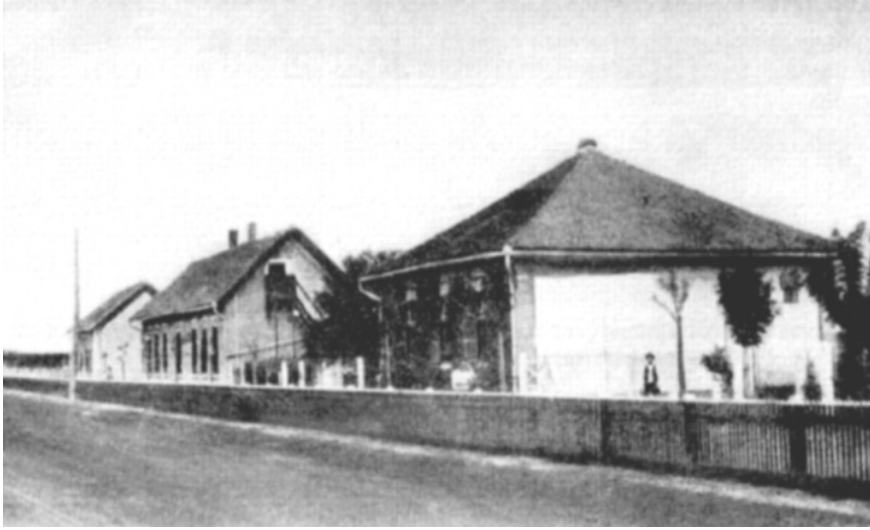

Privire spre curtea interioară a Școlii Agricole din Nagyszentmiklós, către sfârșitul secolului al 19-lea. Aici a locuit și conducătorul acestei școli, directorul *Bártók*.

Toate clădirile au fost construite în aceeași linie cu cea a clădirii principale a școlii (imaginea 1), deoarece aici se preconiza construcția viitoarei șosele de stat, consolidată cu pietriș, Timișoara–Nagyszentmiklós–Szegedin. De aceea, această stradă, pe care se află școala agricolă, a primit denumirea de „Szegediner Gasse” (maghiară: „Szegedi-utca”, română: „strada Seghedinului”).

După ce, în anul 1920, Banatul a revenit patriei-mamă, din partea României nu a mai existat niciun interes față de această stradă. În următoarele decenii, șoseaua a rămas prăfuită și neconsolidată, ducând, prin Cheglevici, la Beba Veche, noua graniță. Din păcate, nu am găsit documente despre construcția Școlii Agricole.

Cele mai multe înscrisuri din fondul de documente *Nákó*, care se referă la persoana lui *Christoph Nákó*, sunt manuscrise de corespondență între el și partenerul lui de afaceri, un domn *Kyro Csokerlan* (câteodată și *Csokerlany* sau *Csokerlyan*), din Becicherecul Mare/Zrenjanin. Prin intermediul acestui om de afaceri și al vapoarelor, care-i aparțineau s-a derulat transportul de mărfuri agricole pe Dunăre și Tisa, în perioada monarhiei austriece. Dispunem, de exemplu, de o „*Factură Camerală explicită de fructe cu domnul Csokerlyan*”, din anul 1787, în care e vorba

Locuința de dascăl, clădirea administrativă și cea a internatului noii școli agricole de la Nagyszentmiklós, situată în partea dreaptă a șoselei, în direcția Cheglevici.

despre 8593 ½ banițe de grâu de la Bratislava (1 baniță = 70,6 l = cca. 51 kg), de facturi de cheltuieli personale ale domnului *Csokerlyan* către contele *Christoph Nákó*, precum și o de altă corespondență comercială.

Pentru mine, de interes deosebit a fost găsierea unei copii a testamentului. Originalul este datat 2 decembrie 1800 și este semnat de contele *Christoph Nákó*, la Pesta, precum depune mărturie cel care a copiat documentul. Acest înscris ne permite să aruncăm o privire asupra responsabilității pe care o avea contele față de unele instituții sociale din acea epocă, demne de a fi promovate (spitale și școli, de pildă), și de aceea este greu de înțeles de ce contele s-a arătat atât de lipsit de înțelegere și atât de dur față de valahii din Comloșu Mare, colonizați în Banat din Valahia Veche. În ceea ce urmează, prezentăm un fragment din copia testamentului:

„Codicil. Subsemnatul, în toate puterile minții, certific voința mea că acel testament pe care eu l-am făcut în anii trecuți, ținând cont de toată averea și de toate achizițiile mele, la Viena, pentru Austria și Ungaria, respectând legea și Constituția Imperiului, și îl declar valabil și incontestabil în toate

punctele, prevederile și clauzele pe care le conține, și confirm acesta pentru siguranța moștenitorilor mei firești și legali, precum și a celorlalți succesori numiți acolo. Doresc să adaug la prezentul testament următoarele clauze: După moartea mea și cât timp va exista familia moștenitorilor mei de sex masculin, se va plăti anual o sumă de 1000,0 florini pentru îngrijirea și întreținerea bolnavilor, și anume 500,0 florini către Spitalul Cetățenesc din Pesta, cealaltă sumă, de 500,0 florini către Spitalul Național Greco-Valah, sumă provenind din averea mea.“

Oare din ultima dispoziție testamentară putem deduce că se referea la Sănnicolau Mare? Acesta ar fi atunci un indiciu al faptului că, la sfârșitul secolului al 18-lea, la Sănnicolau a existat un spital pentru greci și valahi. Din păcate, contele *Christoph Nákó* nu pomenește localitatea. Dar se pare că tot ce era grecesc și ortodox trebuie să-l fi interesat foarte mult. Totodată, se poate ca în termenul de „valahi“ să fi inclus și sârbii majoritari. Contele continuă:

„De asemenea, să fie plătită de către moștenitorii mei masculini suma de 1000,0 florini pe an către Școala Grecească nou construită de la Viena, cu condiția ca pentru educația tineretului să fie angajați dascăli competenți. Confirm puterea clauzelor emise în puterea minții, citite mie în prezența martorilor chemați pentru aceasta și semnate de aceștia. În deplină facultate mintală confirm cele de mai sus. Semnat la Pesta, în 2 decembrie 1800. Christophorus Nákó de Nagyszentmiklos“

Și aici, la punctul 2, oare să fi înțeles prin cuvântul „allda“ (acolo) Școala Grecească de la Nagyszentmiklos/Sănnicolau Mare, iar moștenitorii să fie de la Viena? Acea școală exista într-adevăr în epocă și era situată între biserica sârbească și castelul conților. Deci nu ne rămâne decât să speculăm pe marginea unor afirmații din testament. (Textul testamentului l-am copiat cu toate formulările aferente epocii.)

Contele *Cyrill Nákó*, căsătorit cu *Rosina Haggi Scarlator*, a murit în anul 1787. Ca tutore al fiului său *Joseph/Iosif*, născut în data de 14 septembrie 1786, la Dagreani (Macedonia), l-a numit — așa cum am aflat mai sus — pe fratele său *Christoph Nákó*. Acesta a executat tutoriatul până când a murit. Contele *Christoph*, încă din anul morții sale (1800), a

achiziționat un palat, situat pe celebra milă comercială de la Budapesta, Váci utca 9, iar pe strada Duna utca a pus să se construiască o casă cu locuințe de închiriat, având trei etaje. De la *Christoph Nákö* a rămas, la sfârșitul descrierii a ceea ce este cunoscut despre el, un contract cu scrisul lui și cu semnătura sa personală, datat 5 octombrie 1787. Acesta se poate vedea pe pagina următoare.

În contract este vorba — în măsura în care am reușit să descriez textul — despre o convenție între contele *Christoph Nákö*, pe de o parte, și negustorul *Kyros Csokerlan* și fiul acestuia, pe cealaltă parte, amândoi originari din Becicherecu Mare/ Zrenjanin, privitoare la prețul și transportul grâului, proprietate a contelui, pe Tisa, de la Becsey până la Karlovac. Becsey, în acel timp, era cel mai important port (de pe Tisa) prin care s-a derulat comerțul cu grâu pe Tisa și Dunăre până la Budapesta și Viena, precum și în alte orașe ale Imperiului Habsburgic.

În strânsă legătură cu cei din neamul *Nákö* stă tezaurul de aur de la Nagyszentmiklos/Sânnicolau Mare, descoperit în anul 1799 de un țăran iobag sârb, *Necsa Vuin* (într-o altă versiune se spune că s-ar fi numit *Pera Vuin*). În timp ce acesta săpa un șanț, a descoperit câteva vase cu o strălucire ciudată, lucrări artistice, în număr total de 23. Printre ele se aflau ulcioare, cupe, fibule și un corn de băutură. În ansamblul ei, comoara avea o greutate de 9,924 kg aur de 18 carate. Zvonul despre descoperirea ciudată s-a răspândit repede, iar prin intermediul unor negustori de lână, care se aflau atunci în localitate, a aflat și *Christoph Nákö* despre comoară și a intrat imediat în acțiune. Foarte repede s-a constatat că descoperirea făcută constituie un tezaur de o valoare imensă. Dar, pentru că, în cazul unor astfel de descoperiri, Cabinetul Imperial-Regal pentru Monede și Antichități deținea privilegiul primului cumpărător, comoara de aur de la Nagyszentmiklós a fost dusă la Muzeul de Istorie a Artei de la Viena. Acolo poate fi văzută și astăzi, în formă originală. O copie a acestei comori este expusă și la Muzeul Maghiar de Istoria Artei, de la Budapesta. În ziarul „Banater Post“ din 5 ianuarie 2001, concetățeanul nostru *Peter-Dietmar Leber* descrie, într-un articol foarte detaliat și plastic, istoria acestei comori de aur inedite din orașul Nagyszentmiklós.

Încă din perioada ocupației turcești, la Sânnicolau Mare au existat două școli: una sârbească și una greacă. Ele se aflau amplasate una în

imediate vecinătate a alteia, și anume exact în fața hotelului „Timișoara“ de astăzi, acolo unde contele *Kálmán* a pus, mai târziu, să se construiască grajdul de cai pentru așa-numiții „cai de paradă“ și locuința cu etaj pentru administratorul și antrenorul lui hipic. Mai târziu, sub cupola grajdului de cai a fost găzduit cunoscutul bufet „Express“. Toate aceste clădiri istorice au ajuns victimele „marii sistematizări socialiste“ din epoca Ceaușescu.

Oare contele *Christoph Nákö* și soția sa, contesa *Sophia Nákö*, născută *Szecsujacz de Heldenfelde*, și-au găsit ultimul lăcaș de odihnă tot în cripta bisericii romano-catolice din localitate? Două nișe de cavou, închise, inscripționate cu numelor lor, conduc la această concluzie, cu toate că amândoi, la timpul decesului, erau de confesiune greco-ortodoxă, iar biserica nu exista încă. Oare rămășițele lor pământești au fost transferate în acele cripte sau acele nișe au fost numai amenajate în memoria lor. Nu am putut să lămuresc această chestiune.

4.2. Contele *Alexander (Sándor) I Nákö (1785–1848)*

Când a murit contele *Christoph Nákö*, în anul 1800, fiul lui, *Alexander*, tocmai împlinise 15 ani. Se poate afirma cu mare probabilitate că *Alexander*, de acum încolo menționat ca *Sándor I*, în ordine succesorală, s-a născut la Sânnicolau Mare, în așa-numita Casă Camerală. Aceasta era clădirea administrativă a moșiilor contelui, unde a locuit în acel timp și familia celor din neamul *Nákö* (vezi *Heimatbuch*, p. 68). Palatul (cunoscut în Sânnicolau Mare drept „castel“, nu „conac“, maghiară „kastely“), a fost transformat și reclădit abia mai târziu, în anul 1864, de către fiul contelui *Sándor, Kálmán*, și adus la forma de astăzi. Conform unor surse mai vechi, în acel loc se afla înainte o clădire mai mică și mai veche. Preocupat de viitorul fiului său, tatăl, înainte de a muri și pentru perioada de după moartea sa, l-a pus sub oblăduirea Împăratului *Franz I*. Tutore i-a devenit starețul diecezei Győr, *Peitner*. În anul 1803, la vârsta de 18 ani, tânărul conte *Sándor I* a trecut la confesiunea romano-catolică și s-a căsătorit, în anul 1808, cu contesa *Theresia Festetics de Tólna*, născută în 15 aprilie 1787 la Viena, fiică a negustorului imperial-regal (k. uk.) *Ignác Festetics de Tólna* și al soției sale, contesa *Batthyány de Német Ujvár*. Soția contelui *Sándor* provine deci din

celebrul neam de nobili croați al conților de *Festetics*, al căror palat se află în localitatea maghiară Kesthely, în apropiere de lacul Balaton. Prin această căsătorie, familia *Nákó* a fost primită în cele mai înalte cercuri aristocratice ale imperiului. Rod al acestei căsnicii a fost fiul lor *Koloman* (*Kálmán*), născut în 22 februarie 1822 la Viena. În 26 februarie 1813, contele *Sándor I* a fost ridicat, de către împăratul *Franz I*, la rangul de nobil. În anul 1824 (sau 1827) acesta a cumpărat, în Districtul 1 al Vienei, pe strada Dorothee, la nr. 11, de la banca *Arnstein & Eskeles*, palatul „Eskeles“, care mai târziu a fost redenumit „Nákó“, nume cu sonoritate la Viena. Clădirea, într-o stare deplorabilă, a fost renovată și reconstruită cu mari eforturi financiare din partea contelui. Reconstrucția a fost terminată în anul 1830, după care contele *Sándor* s-a mutat cu familia și cu toți servitorii în noul palat. Fiul lui, *Kálmán*, a vândut, mai târziu, palatul. În zilele noastre, această casă găzduiește Muzeul Evreiesc din Viena.

Contele *Sándor I Nákó*, reproducere după un tablou.
Autorul posibil: *Franz von Lenbach*.

S. C. H. S.

Papa Pio VII

Ludislaus Noszochy Episcopus Transilvanicus
F. R. I. N. C. I. H. O. T.

Austria Imperatorum, Germaniae Hungariae, Bohemiae & Sacerdotatus APOSTOLICI
Josepho Archiduce Austriae et Archiduce Transylvaniae
Josepho Lanzoni Coniugiarum Italicae et Belli de Croatia Regis. Comite.
Josepho Marffy Coniugiarum Regio et Croatiae Belli Ord. C. Comite
Comite. I. L. E. A. N. G. E. R. A. T. H. de Sacerdotibus et Ministeriis, Episcopi
Oppidi sui. Nozochy et. Minister Ecclesiae Sacerdotis.

Basilicam hanc, pro Populo suo Romano-Catholico, Sacerdotis et
Ministerii, in Sacerdotum praesentia, Anno MDCCCXV
et Fundamentis extruxit, et tenentibus Sacerdotibus. I. L. E. A. N. G. E. R. A. T. H. de Sacerdotibus et Ministeriis, Episcopi

In memoriam carae suae Conventus Comitatus
Sacerdotis Sacerdotis.

Conform acestui document papal-episcopal, construcția Bisericii Romano-Catolice din Sânnicolau Mare nu ar fi început în anul 1814, ci în 1815. Conform legendei, hrisevul ar fi fost zidit în fundația bisericii.

Traducerea din limba latină

D.O.M.S.

(Dominus Optimus Maximus Sanctum)

Papa Pius al VII-lea

Ladislaus Köszeghy, episcop de Csanád/Cenad

Franz I.

Împărat al Austriei, precum și Rege Apostolic al Ungariei și al Boemiei

Josephus, arhiduce al Austriei și al Palatinului Regatului Maghiar

Josephus Lanyi, Consilier al Comitatului Superior de Torontal

Josephus Marffy, Consilier juridic regal și Subprefect al comitatului de Torontal

Conte ALEXANDER NÁKÓ de Nagy Szt. Miklós, patron al bisericii orașului Nagy Szt. Miklós

A construit din temelii această bazilică pentru poporul său credincios romano-catolic din Nagy Szt. Miklós, ca semn de prețuire, în anul MDCCCXV, și a consacrat-o divinei TERESA

*În amintirea iubitei sale soții,
Născută Theresa Festetics*

Contele *Sándor Nákö* a mai avut o fiică, *Maria Anna*, născută în 4 aprilie 1800, despre care, din păcate, nu dispunem de alte informații și care, se pare, s-a măritat primind o compensație semnificativă. În succesiunea genealogică, numai descendenții masculini puteau să moștenească averea. Contele *Sándor I*, după ce s-a convertit, a devenit un creștin de confesiune romano-catolică deosebit de fervent, ceea ce a favorizat, în ultimă instanță, finanțarea construcției bisericii romano-catolice din centrul orașului Sânnicolau Mare, între anii 1814 și 1824. Mica biserică din lemn, amplasată între biserica sârbească și vechea reședință domnească a celor din neamul *Nákö*, putea primi în acele timpuri cel mult 200 de credincioși, număr insuficient la data respectivă, când cerințele populației romano-catolice a orașului Nagyszentmiklós, erau mult mai mari. În afară de aceasta, capela de lemn s-a surpat și ea în timpul inundațiilor din anul 1779 și a fost luată de ape. În decurs de 18 ani, între 1765 și 1783, populația romano-catolică din Sânnicolau Mare a crescut în mod considerabil — în ciuda ratei înalte a mortalității infantile —, astfel încât preotul *Jakob Linden* a solicitat și un post de caplan, care să-l sprijine în activitatea lui. Din cauza faptului că familia *Nákö* mai era încă de confesiune greco-ortodoxă, solicitarea preotului nu a fost luată prea mult în considerare și a fost, până la urmă, respinsă. Abia după ce contele *Sándor* a trecut, în anul 1794, la confesiunea catolică, an în care la Nagyszentmiklós erau numărați deja peste 2.000 de credincioși catolici, a fost aprobat și postul de caplan. Tot din această cauză, preotul *Linden* a propus acum construirea unei biserici mai mari. Dar ridicarea acestei construcții s-a dovedit mai târziu a fi un adevărat „drum al crucii“, care s-a întins pe o perioadă de 20 de ani. Dat fiind și faptul că, după moartea lui *Christoph Nákö* (1800), fiul lui, *Sándor I*, a fost educat în credința unui catolicism sever, acesta, în curând, a arătat foarte multă înțelegere pentru ridicarea unei noi Case a Domnului.

Până la începerea construcției bisericii (maistru constructor: *Johann Moor* din Viena), dar și după aceea, au existat amânări și întârzieri considerabile, care, înainte de toate, erau de natură financiară. Moșiile contelui erau obligate să predea contribuții foarte ridicate armatei, ceea ce a constituit o provocare serioasă pentru bugetul lui. Astfel, s-au purtat numeroase tratative înverșunate între contele *Sándor I* și episcopul

Biserica Romano-Catolică de Nagyszentmiklós (Sănnicolau Mare), ctitorită de contele *Sándor I Nákö* între anii 1814 și 1824.

Foto: Hans Haas

Kösseghy. Locul bisericii a fost ales de contele *Sándor I*, personal, pe o mică ridicătură. Acolo se aflau însă două mici case ale supușilor contelui (*Demeter* și *Gyorgyevich*), care au trebuit să facă loc construcției sacrale. Implicată în construcția bisericii a fost nu numai populația germană, ne-iobagă, mai ales țărani și meșteșugari, ci și cea formată din iobagii valahi și sârbi ai contelui. Hrisovul de consacrare, cu numele Sfintei *Theresia de Avila*, în limba latină, a fost zidit în fundamentul bisericii. Traducerea în limba germană a acestui document o datorăm concetățeanului nostru dr. *Adolf Fugel*, pastor în Elveția. Din păcate, în fondul de documente de la Vilshofen nu s-au putut găsi acte referitoare la construcția bisericii sau planuri ale clădirii. Povestea captivantă despre un tunel subpământean,

care ar face legătură directă cu biserica episcopală de la Cenad, se pare că ține de domeniul legendei. Dar mi-a fost dat să descifrez un document foarte vechi — în stare avansată de degradare —, cu scriere în germana veche, în gotică, referitoare la costurile de construcție ale bisericii. Conform acestui înscris, familia *Nákó* a plătit pentru ridicarea bisericii suma fabuloasă de 234.672 guldeni. Finanțarea s-a întins de-a lungul anilor, ultima rată plătinându-se în 1847, un an înainte de moartea fondatorului bisericii, contele *Sándor I Nákó* (1848). În fondul de documente al orașului Vilshofen se găsesc și alte acte concludente despre cariera contelui *Sándor I Nákó*. Printre alte acte redactate în limba latină se află și aprobarea episcopului *Ladislau Kösseghy*, de la Episcopia Cenadului, pentru construcția Bisericii Romano-Catolice din Nagyszentmiklós.

Și documentul „*Decretus Visitationis Canonica*“ („Dispoziție privind o vizitare atotcuprinzătoare“), al episcopului *Josephus Lonovics*, emis în limba latină, conține, desigur, detalii valoroase referitoare la construcția și amenajarea interioară a bisericii. Acest document important poate fi consultat în fondul de documente, cu numărul de inventariere 28c.

Statuia *Sfântului Ioan de Nepomuk* (habsburgii l-au ales ca sfânt protector al Banatului), care, din timpul construirii bisericii, a fost amplasată în piața din fața edificiului, a trebuit să fie mutată de acolo la ordinele conducerii comuniste din Sânnicolau Mare, în anii șaiszeci, și postată în grădina construcției sacrale. Actualmente, în cadrul unui mare proiect de asanare și reamenajare a pieței din fața bisericii, inițiat de administrația orașului, *Sfântul Nepomuk* va fi amplasat din nou pe locul său inițial. Conform mai multor surse, această statuie este cel mai vechi monument din Banat al *Sfântului Ioan de Nepomuk*, cu toate că și locuitorii cartierului Iosefin din Timișoara susțin că ar deține cel mai vechi *Nepomuk* statuar, care e amplasat lângă biserica din acest cartier. Oare mai există neclarități asupra persoanei lui *Ioan de Nepomuk*? Acesta a fost episcop de Praga și nu a divulgat confidențialitatea spovedaniei reginei sale, drept care a fost înecat în râul Vltava. Schimbarea locului statuii însă se pare că este legată de multe meandre administrative. De aceea, există varianta, luată în seamă de edilii orașului, ca bunul și bătrânul *Nepomuk* să rămână în grădina bisericii și amplasamentul pentru statuie să fie ocupat de un moment dedicat fondatorului bisericii, contele *Alexander (Sándor) I*

Nákó. Toate aceste măsuri ar putea fi interpretate ca o încercare a edililor orașului de a corecta greșelile făcute în trecut.

Deoarece contele *Sándor I Nákó* a deținut și funcția de secretar maghiar onorific de curte regalo-imperială, în data de 20 februarie 1829 el a înaintat Majestății Sale cererea de demisie din funcție, din motive de sănătate. În ceea ce urmează, prezentăm un fragment din scrisoarea de răspuns primită:

„... Majestatea Sa a fost de acord cu demisia din funcția de secretar onorific al curții, la solicitarea domnului conte, cu condiția însă ca, după refacerea sănătății, să preia din nou această funcție... Domnului secretar să i se transmită mulțumirile Noastre Sus-puse pentru serviciile efectuate până acum...”

Emis în orașul imperial Viena din Austria, în ziua 20 a lunii februarie 1829. Semnat, la ordinele Majestății Sale Imperiale, — contele Adam Reviczky m/p, Nicolaus Dory m/p.“

Putem deduce din acest fragment că cei de la Curtea Imperială au fost mulțumiți de serviciile aduse de conte în funcția sa de secretar onorific de curte și că se dorea o reluare a activității contelui în această funcție.

Ca să fie admis ca membru în Congregația Generală a Nobililor din comitatul Torontal în Becicherecu Mare, contele *Sándor I Nákó* trebuia să aducă dovada scrisă a descendenței sale nobiliare. Decizia unanimă, luată în data de 21 iunie 1830, suna astfel:

„Deoarece din rapoartele prezentate, care corespund cu toate ramificațiile din tabelul genealogic prezentat mie și cu toate actele și hrisoavele credibile și incontestabile, și din care se poate întrevădea originea de vechi nobil grec a preastimatului domn conte, precum și a familiei sale, și este vizibil că niciun membru al familiei nu s-a căsătorit cu o persoană de vișă nenobilă; deoarece meritele domnului conte sunt binecunoscute publicului larg, precum și sigurile aflate în arhivă; se ordonă, cu aceasta, emiterea certificatului solicitat, cu ștampila comitatului, precum și depunerea și păstrarea documentelor inventariate special în arhiva comitatului.“ (vezi anexa).

Chiar și o chitanță de donație, în valoare de 100 de guldeni, pentru un orfelinat de băieți din Viena — „faptă patriotică“ —, este depusă în

această arhivă. Contele *Sándor I Nákó* a murit în 17 septembrie 1848, la Budapesta. Rămășițele sale pământești au fost duse la Sănnicolau Mare, unde a fost înmormântat într-un sarcofag aflat în cripta de sub altarul principal al bisericii romano-catolice. El a lăsat moștenire fiului său, *Kálmán Nákó*, o avere considerabilă. În fondul de documente al arhivei orașului Vilshofen se găsește, pe lângă diverse alte testamente și declarații, și testamentul contelui *Sándor I*. El se referă, în 11 puncte ale declarației de succesiune, la descendenții lui. Contele nu a uitat să lase, după moarte, câte o compensație consistentă nici servitorilor săi, care l-au slujit „cinstit“ și „ascultător“ . Indicațiile lui merg până într-acolo, încât precizează ce sumă să se ia și din care „casă“ . Noi astăzi am spune din care „cont“ . Testamentul, sub formă de manuscris, a fost transcris de mine, cu formulările specifice epocii. Urmează un fragment din testamentul lui *Sándor*, care poate fi consultat în fondul de documente:

Testament

„Deoarece omul este supus morții și nu poate să prevadă clipa când trebuie să-și ia rămas bun de la lumea aceasta, am scris, în deplina facultate a minții și a unui corp sănătos, ultima mea voință, cu mâinile mele, și am semnat-o. Rog Cancelaria Imperială de Curte, al cărui membru am onoarea să mă numesc, și pe domnii mai jos numiți... să verifice respectarea acestui testament. Iar când Domnul mă va chema la el, voi pune sufletul meu în mâinile Lui și ordon, după cum urmează:

În primul rând: *rămășițele mele pământești să fie expuse fără mult fast în locul unde mor și să fie, după aceea, transferate în cavoul familiei, construit de mine în Nagyszentmiklos, loc unde să fie aduse și osemintele tatălui meu iubit, Christoph Nako de Nagyszentmiklos, din lăcașul de odihnă din Pesta (dacă acest lucru nu s-a și întâmplat până acum), conform dorinței exprimate în testamentul lui. De altfel, este dorința mea ca toți descendenții mei să aleagă aceeași criptă familială pentru osemintele lor, precum o rog și pe mult iubita mea soție să aleagă același cavou de familie pentru rămășițele ei pământești.*

În al doilea rând: după moartea mea se vor citi în locul unde mor 50 de slujbe pentru mântuirea sufletului meu, iar în capela de la cavoul construit de mine, încă 50 de slujbe a câte un gulden fiecare. În cazul în care mor pe moșia mea majoritară Sânmiclăușu Mare, primele 50 de slujbe pentru mântuirea sufletului se vor citi în biserica romano-catolică din Cenadul-German și Albrechtsflur/Teremia Mică (localități, care aparțin de moșia majoră mai sus pomenită), și anume: câte 25 de slujbe în fiecare biserică. Slujbele de la capela criptei de la Sânmiclăuș se vor plăti din cassa domnească din Nagyszentmiklos, celelalte slujbe se vor plăti din restul averii mele.

În al treilea rând: doresc ca la o jumătate de an după moartea mea să fie împărțiți în numele meu 500 de guldeni către săracii din Viena, 500 de guldeni către Casa de Invalizi din Viena, 500 de guldeni către săracii din Pesta și, de asemenea, 500 de guldeni către Casa de Invalizi din Pesta, și, în sfârșit 1.000 de guldeni supușilor mei săraci de pe domeniul meu funciar Miclăușu Mare. Ultimii 1.000 de guldeni pentru supușii săraci se vor lua din cassa domeniului meu funciar de la Miclăușu Mare, iar restul de 1.500 de guldeni se vor lua din restul averii mele.

Pentru înlăturarea oricăror îndoieli, pentru toate sumele de mai sus și care vor fi numite ulterior, și unde eu nu am scris expres monedă convertită se va efectua plata în valută vieneză, după curs la raportul de 250 de valută vieneză la 100 de guldeni monedă convertită.

În al patrulea rând: ordon ca funcționarilor și servitorilor, care se aflau în momentul morții în serviciile mele, în decurs de un an după moartea mea să li se plătească un salariu pe doi ani, și anume acelor funcționari și servitori, care s-au aflat timp de 16 ani în serviciile mele și m-au slujit cinstit și docil, celorlalți funcționari și servitori, care timp de șase ani m-au slujit cinstit și docil, salariul unui an (valoarea pe care au avut-o până la moartea mea); mai puțin se vor plăti banii de mâncare, de cazare, pentru îmbrăcăminte și pentru întreținere. Două treimi din acest legat le va suporta cassa domnească din Miclăușul Mare, o treime va fi suportată din cealaltă avere a mea.

În al cincilea rând: iubita mea soție Therese, născută contesă de Festetics, a fost îndeajuns înzestrată prin contractul de căsnicie existent între noi. Acel contract de căsătorie să fie menținut în deplină putere legală. Ordon următoarele: Compensația de văduvă stabilită pentru soția mea să fie dublată, și

anume astfel și în următoarele condiții: două treimi să fie plătite din cassa domnească de la Miclăușul Mare, iar ultima treime, din cealaltă avere a mea, și ca, în continuare, bijuteriile pe care soția mea le-a primit de la mine, când ne-am căsătorit și în timpul căsniciei noastre, să fie bijuterii de familie neînstrăinabile, așa cum a semnat soția mea în contract, iar aceste bijuterii se vor moșteni din generație în generație tot la următorul descendent direct al meu, care va fi stăpân pe domeniul funciar majoritar Sânniclăușu Mare.

.....

Penzing, lângă Viena, în 8 iunie 1823

/L. S/ Alexander conte de Nako mp. de Nagy Szent Miklos

4.3. Contele *Kálmán Nákó* (1822–1902) și contesa *Berta Nákó*

Este greu de spus care dintre conții de *Nákó de Nagyszentmiklós* a avut meritele cele mai mari în cadrul liniei genealogice. Angajamentul politic și pentru stat a adus, probabil, contelui *Kálmán* o reputație foarte bună și o poziție socială înaltă. Din punctul de vedere al renumelui economic, social, politic și cultural, probabil că atât contele *Kálmán*, cât și soția sa, contesa *Berta Gyertyánffy de Bobda*, se află în fruntea ierarhiei. În aceste domenii, ei au acumulat punctajul cel mai mare. De numele lor este legat, de asemenea, construcția nouă a castelului de conți, precum și amenajarea interioară a bisericii. Contele *Kálmán* s-a născut în ziua de 22 februarie 1822, ca fiu al contelui *Sándor I Nákó* (1785–1848) și al contesei *Theresia Festetics de Tölna* (1787–1873), dar nu la Nagyszentmiklós/Sânnicolau Mare, ci în Palatul Eskeles, din Viena, al conților *Nákó*. Conform certificatului său de botez — care se găsește și sub formă originală în documentele arhivate (nr. inv. 1d) —, tânărul conte a fost botezat chiar în ziua în care s-a născut (obicei uzual în acea epocă, din cauza ratei înalte a mortalității infantile), cu numele de *Coloman Ignaz Christoph*, în catedrala Sfântului Ștefan din Viena, de către preotul catedralei, *Johann Georg Uhl*, prezenți fiind bunicii lui din partea mamei, contele *Ignaz Festetics* și contesa *Franziska Festetics*, născută contesă de *Batthyányi*, care au și preluat rolul de nași.

Contele *Kálmán* a crescut la Sânnicolau Mare, a fost educat și format de dascăli particulari și a petrecut întreaga viață aici, în oraș. De la tatăl său, contele *Sándor I* (1785–1848), a moștenit o avere consistentă de 5 milioane de guldeni (fl.). În regia contelui *Kálmán* a fost construită în anul 1864 noua reședință a familiei, palatul conților (castelul) de la Nagyszentmiklós.

Castelul a găzduit o bibliotecă cu 5.000 de titluri și a fost dotat din belșug cu trofee de vânătoare din timpul primei călătorii a contelui în Africa, precum și cu picturi valoroase și intarsii scumpe. Reședința a dispus de asemenea de o mare și frumoasă sală de concerte cu oglinzi, cu un parchet deosebit de valoros, unde au avut loc numeroase evenimente muzicale și baluri. Sala de concerte dădea spre o terasă generoasă, acoperită, amplasată în partea de sud a castelului, unde publicul elitist putea să iasă după evenimente și să arunce o privire în minunata grădină engleză, amenajată cu mult rafinament. În turnul octogonal al castelului, dotat cu o platformă mare de belvedere, de unde se putea admira priveliștea orașului, exista, la etajul superior, pe lângă alte facilități, un rezervor mare, din metal, pentru apă, conceput ca aprovizionare centrală cu apă pentru băi și bucătărie. Existau, desigur, și alte elemente de confort.

Contele *Kálmán* a deținut funcții economice și politice importante în epocă. Astfel, este convocat în Consiliul Directorial al Societății de Căi Ferate din Austria, este membru ereditar al Casei Magnaților, precum și deputat în Parlamentul Maghiar, pentru comitatul de Torontal.

Faptul că nici pentru împăratul *Franz Joseph I* nu a fost un necunoscut o dovedește o notificație a Împăratului din 23 noiembrie 1885, adresată personal contelui. Prin acest document, contele este informat, în calitate sa de membru al Casei Magnaților Maghiari, despre convocarea Adunării Legislative în scopul unei schimbări de lege. Acest act politic derivă din Catalogul cu Solicitări al Revoluționarilor de la 1848. Documentul poate fi consultat în fondul de documente *Nákó* și poartă semnătura împăratului *Franz Joseph I*. (nr. inv. 3d).

Contele nu a fost un copil trist al epocii. I-a plăcut viața în societate și a participat activ la evenimentele mondene ale clasei sale sociale, organizate în sudul Ungariei, la Budapesta și la Viena. Capitala comitatului de Torontal era atunci Becicherecu Mare (astăzi, Zrenjanin, în Serbia). În acest fel, a făcut cunoștință, în timpul unui bal organizat

pentru nobilime la Becicherecul-Mare — unde conții *Nákó* au întreținut deja din timpul contelui *Christoph* legături strânse de afaceri —, cu contesa *Berta Gyertyánffy de Bobda*, tânără, brunetă și focoasă, de care s-a îndrăgostit fulgerător și până peste cap și cu care a vrut să se însoare cu orice preț. Tatăl lui, *Sándor I*, s-a fost împotrivit acestei căsătorii. Nu am putut să identific motivele, însă, în timp, au apărut destul de multe speculații pe această temă. Se pare că exista o regulă în familie, conform căreia cununiile conților să fie oficiate numai în biserica din orașul natal, respectiv în orașul natal al mirelui. Unele informații verificabile (monografia *Schreyer*), susțin că însuși contele *Kálmán* l-ar fi amenințat cu arma (cu pistolul) pe preotul catolic din Sânnicolau Mare de atunci, *Emmerich Bukovits*, ca să obțină cu forța acordul scris de a se căsători la vest de Timișoara, la neamul *Gyertyánffy*. Cu acel document în buzunar și urcându-se într-o caleașcă cu patru cai, cu vizitiul *Leber* pe bancă, ar fi dat următorul ordin: „*Leber, dă-i drumul!*“ Și astfel, tânărul conte a pornit în mare grabă spre palatul contelui *Gyertyánffy*, la Bobda, aflat la o distanță de 80 km, ca să se prezinte la adorata inimii sale, „*Bertuska*“, cum o numea plin de tandrețe, și să se căsătorească pe loc cu ea. Se spune, că abia ajuns acolo, doi dintre cai ar fi murit pe loc din cauza efortului — atât de mare

Contele *Kálmán Nákó* (1822–1902), costumat ca magnat (tablou de *Franz Strotzberg*) și soția lui, contesa *Berta Gyertyánffy de Bobda* (tablou de *Franz von Lenbach* — artiștii au fost oaspeți frecvenți ai soților *Nákó*).

a fost graba contelui. Când preotul *Bukovits* a reușit să se elibereze din donjonul în care îl încuiase contele *Kálmán*, s-a dus imediat la tatăl lui *Kálmán*, contele *Sándor*, să-i relateze cele întâmplate.

Îngrozit, acesta s-a urcat imediat într-una dintre caleștile cele mai rapide, cu patru cai, ale familiei și l-a urmărit pe fiul lui la Bobda, ca să împiedice căsătoria. Se spune că tatăl, contele *Sándor I*, ar fi ajuns la Dolaț chiar când tânărul cuplu ieșea din biserică. Satul Bobda a aparținut de parohia Dolaț, și de aceea tânăra pereche a fost cununată acolo. Cununia religioasă a fost oficiată în anul 1842. Contesa *Berta Gyertyánffy de Bobda* s-a mutat încă din același an, ca noua contesă *Nákó*, în castelul de la Sânnicolau Mare. Din această căsnicie s-au născut doi copii: fiica *Mileva*, născută în data de 11 octombrie 1843, și fiul *Sándor al II-lea*, născut în 8 decembrie 1846, pe pusta Rótari — o gospodărie izolată și singuratică în Câmpia Tisei, dotată cu clădiri de locuit și anexe. Fiica *Mileva* a murit la vârsta de 20 ani și este înmormântată în cripta de sub altarul principal al bisericii romano-catolice din Sânnicolau Mare. Prin fiul familiei, *Sándor al II-lea*, a fost asigurată continuitatea neamului de *Nákó*.

4.3.1. Contesa *Berta Nákó*, născută *Gyertyánffy de Bobda* (1819–1882)

Contesa *Berta Gyertyánffy de Bobda*, născută în 13 martie 1819, a fost cu trei ani mai mare decât soțul ei, contele, și a provenit dintr-un vechi neam de nobili maghiari. Ea a adus prin căsnicie multă zestre. În 1873, bunicul său a lăsat moștenire nepoatei, contesa *Berta Gyertyánffy*, moșia *Tolvád* (Tolwadin, Tolvădia), situată la sud de Timișoara, cu o valoare de 750.000 guldeni (fl.) și cu o producție anuală de 40.000 fl., precum și un palat la Budapesta, pe Váci utca/strada Váci, toate acestea cu condiția de a nu împovăra cu datorii moșia. Mai departe, contesa *Berta* trebuia să treacă moșia, de asemenea fără datorii, pe numele fiului ei, contele *Sándor al II-lea* (1846–1889). Contesa *Berta* însă și soțul ei au fost foarte generoși și obișnuși să trăiască pe picior mare, pe lângă faptul că ea s-a angajat foarte mult pe plan social și era foarte interesată de artă și cultură. Contesa a cheltuit mulți bani, din păcate în detrimentul moșiei moștenite, Tolvădia. În fondul de documente se poate găsi un document cu titlul de „Raporturile de proprietate pe moșia *Tolvádia/Tolvădia*“ („*Kivonat Tolvadia...*“; nr. inv. 4d).

Interiorul castelului conților de *Nákó*, cu deschidere spre „Salonul Verde“. De reținut numeroasele picturi valoroase ale măștrilor italieni și spanioli de pe pereți.

Privire spre biblioteca din Castelul *Nákó*, cu cele 5.000 de volume ale ei. În stânga, portretul contesei *Berta Gyertyánffy de Bobda*, o operă a lui *Franz von Lenbach*.

După moartea contesei *Berta*, contele *Kálmán Nákó* a semnat următorul angajament în favoarea nepotului său, referitor la moșia Tolvădia:

Împuternicire specială

Conform contractelor din data de 7 și din 24 decembrie, a anului 1901, precum și din 7 martie, a anului 1901. Eu, contele Kálmán Nákó, am transcris domeniul meu funciar Nagyszentmiklós și Tolvădia pe nepotul meu Alexander Nákó, și se înțelege de la sine că am predat sus-numitului, în același timp, și efectivul de animale existent pe domeniile mele, precum și fundus instructus, despre care se amintește numai în ultimul contract, și că predarea și recepția lor a fost perfectată prin semnarea contractului, prin care au fost recunoscute ca atare în contract. Ca să previn eventualele rețineri, îl împuternicesc, prin prezenta, pe funcționarul meu economic, inspectorul funciar Eberhard Schwarze, să predea nepotului meu Alexander Nákó efectivul de animale inventariat și fundus instructus și să semneze procesul verbal întocmit cu această ocazie.

Budapesta, în 13 martie 1901

Semnătură: *Kálmán Nákó*

Mai departe, contele *Kálmán* a dat o declarație de moștenire a moșiei Tolvădia în favoarea fiului său, contele *Sándor al II-lea* (1845–1889). Această moșie a constituit o parte integrantă a moștenirii părintești a contesei *Berta Nákó*, născută *Gyertyánffy de Bobda*, cu condiția ca moșia Tolvădia să fie predată ca moștenire nepotului *Sándor al II-lea* (1845–1889), fără a fi împovărată de datorii.

Contesa *Berta Gyertyánffy* ocupă un loc important în istoria muzicală din Nagyszentmiklós, ca pianistă de mare virtuozitate. Contemporanii ei au lăudat farmecul și strălucirea interpretărilor sale la pian. Avea o formație personală de muzicanți țigani, condusă de cel mai faimos țigan-capelmaistru de atunci, din zonă, *Puka Jancsi* din Makó. Chiar și compozitorul și muzicianul de renume mondial *Béla Bartók*, născut de asemenea la Nagyszentmiklós, a dirijat mai târziu câteva concerte în salonul de muzică al familiei *Nákó* și a rămas în relații strânse de prietenie cu ultimii reprezentanți ai acestei familii.

Tauf Schein.

Ich (evangelischer bezeugter) mit dem Tauf-
protokolle des Hanns St. Stephan vom Jahre 1822,
Vol. 145, das von dem hochbornen Herrn Grafen
Alexander Nako, Hof-Kapellmeister des Kaiserl. k. ung.
Hof-Kapell, mit seiner hochbornen Frau Gräfin
Katharina geb. Gräfin Sestelles, erwählter
Christenheit in dem Täuflinge worden sey, welchen
in dem Jahr 1822 geboren worden, und demselben
dem zuverpflichten sein, in demselben die Taufe
Christendoms zuverpflichten sein! im 22ten Jänner 1822,
von dem hochbornen Herrn Grafen Franz Uhl,
Königl. k. Hof- und Kammer-Rath St. Petersburg,
in Gegenwart des hochbornen Herrn Grafen Franz
Sestelles, k. k. Kammer-Rath und des hochbornen
Gräfin Luise geb. Gräfin Sestelles, Kämmerlingin und
andere, als: Herr, erwählter Herr Philipp von Ossi,
k. k. Kammer-Rath des Kaisers zuverpflichten, und seiner
die Namen: Coloman, Jona, Christoph zuverpflichten
hat.

Uabineu in demselben Taufschein eingetragene,
die unterzeichneten, und in demselben beigedruckte
Wien, Hauptpfarre St. Stephan. Am 19. Jänner 1849.

Vinc. Burfuss

f. o. Ed. Hof-Rath
des k. k. Hof-Kapell.

Certificatul de botez al contelui Kálman Nákó, eliberat în data de 19 ianuarie 1849 de parohia principală a Catedralei Sfântului Ștefan din Viena (scriere germană veche). Certificatul de botez se află, în original, pe lângă multe alte documente de familie, în fondul de documente Nákó din arhiva orașului Vilshofen (vezi transcrierea pe pagina următoare).

Transcriere

Certificat de botez

Eu, subsemnatul, certific prin aceasta, din protocolul de botez al parohiei St. Stephan din anul 1822, pag. 195, că de la preadistinsul domn conte Alexander Nákó, Secretar de Curte al Preaonoratei Cancelarii de Curte Imperială, împreună cu preadistinsa soție, Theresia, contesă de Festetics, s-a procreat în timpul stării de căsnicie un fiu, care s-a născut în oraș, la numărul 850, și a primit sacramentul botezului în douăzeci și doi februarie, în anul una mie opt sute douăzeci și doi /: 22 februarie 1822: /, de la preadistinsul domn Johann Georg Uhl, paroh al Domului, maistru dirijor al corului Sf. Ștefan, în prezența preadistinsului domn conte Ignaz Festetics, șambelan imperial, și al soției acestuia, contesa Franziska Báttany, Doamnă a Ordinului Crucii Sudului, în calitate de nași, conform tradiției catolice, primind numele de COLOMAN, IGNAZ, CHRISTOPH

În urma acestui fapt, am semnat cu mâna mea acest certificat de botez și am imprimat sigiliul parohiei.

Viena, parohia principală Sf. Ștefan, în 19 ianuarie 1849

Sigiliul parohiei

Vinc. Barfuß (semnătura)

f. n. Consilier Consistorial

Maistru dirijor al corului

Contesa a fost una dintre cele mai importante doamne aristocrate sus-puse ale Banatului și se afla în corespondență cu marii artiști muzicieni ai acelor timpuri, precum *Richard Wagner*, *Franz Liszt*, *Giacomo Meyerbeer*, dar și cu marile nume ale picturii din epocă: *Franz von Lenbach*, *Friedrich von Amerling*, *Franz Strotzberg* și mulți alții. Scrisorile ei se păstrează astăzi într-o casetă valoroasă, decorată cu pietre prețioase, casetă care, probabil, se află în proprietate privată, în Bavaria. Astfel scrie *Richard Wagner*, care a fost un mare admirator al artei ei pianistice, într-una dintre scrisorile sale, și anume că, singură, la pian, contesa ar „echivala cu o legiune de țigani“. Plin de tandrețe, acesta îi dă și titlul de „contesa țiganilor“. Apariția contesei, împreună cu orchestra ei de țigani, pe scena Teatrului Național din Budapesta a declanșat, la „Concertul Magnaților“, aplauze furtunoase — conform relatărilor lui *Viktor Schreyer* și ale doctorului *Franz Metz*. Se spune că apariția contesei ar fi constituit punctul culminant al serii. Începând din anul 1869, *Franz Liszt* se afla, adesea, la Budapesta, Arad, Timișoara și Lugoj. Cu aceste ocazii, avea frecvent întâlniri cu contesa *Berta Nákó*, născută *Gyertyánffy de Bobda*, și putem presupune că a vizitat-o și la Nagyszentmiklós. Dar și *Richard Wagner*, marele compozitor german, a vizitat destul de des familia *Nákó* pe moșia ei „Schwarzau am Steinfeld“ din Austria Inferioară, pe care această familie o cumpăraseră.

Și el, la rândul lui, s-a bucurat de sprijinul financiar al contesei. *Richard Wagner* a scris doamnei *Wesendonk*: „... Contesa, o născută *Gyertyánffy de Bobda*, este o femeie micuță ca statură, flexibilă, foarte talentată, care se impune ca o călătoare pe continentul african, pictoriță și muziciană“. Marele compozitor a fost încântat de bunul-gust și de simțul estetic al contesei, care s-au arătat și în amenajarea casei domnești, a împrejurimilor acesteia și a grădinei. Poate să însemne acest lucru, oare, că *Richard Wagner* să fi fost oaspete la castelul de la Nagyszentmiklós? Dar să citim mai departe: „*Amenajarea palatului, care era de un gust extrem de neobișnuit, a trădat simțul rar și plin de fantezie în ceea ce privește alegerea, orânduirea și invențiile. Contesa, o doamnă spre sfârșit de ani treizeci, cu ochii surprinzător de spirituali, mari și negri, este celebră pentru talentul ei natural și original în ceea ce privește muzica; dânsa deține o formație proprie de țigani, ca formație muzicală a casei, se așază la pian, când aceștia fac muzică,*

și improvizează ore întregi lucrurile cele mai minunate. Aveam temerea să întâlnesc la ea exaltarea, poate afectarea; dar ținuta ei, foarte curând, m-a liniștit. Ba mai mult chiar, m-a învățat să văd puterea simțului ei pentru frumos, arătându-mi câteva copii, executate admirabil de bine, ale unor portrete ale lui van Dyck, despre care mi-a spus dânsa că acestea ar fi costat-o multă muncă anevoioasă, deoarece nici în domeniul picturii nu ar fi învățat ceva ca lumea...“.

Wagner povestește în continuare despre interacțiunea sa cu contesa Berta la pian, legată de motive muzicale din cea mai nouă operă a sa, *Lohengrin*: „... m-am bucurat de liniștea încântătoare cu care toate au fost recepționate“ — astfel se derulează amintirile lui Richard Wagner, legate de contesa Berta Nákó. Deoarece Richard Wagner se afla adesea în criză financiară, se spune că s-ar fi bucurat de sprijinul bănesc al contesei. De o importanță inestimabilă este interesul celor doi frați, Josef și Rudolf Eggersdorfer din Vilshofen, care, ca istorici amatori locali, au descoperit valoarea istorică a moștenirii, scrise și în tablouri, a familiei Nákó, succesiune ce se afla depozitată la o familie de prieteni a contesei Elisabeth (Hasi), ultima decedată a neamului. Acești doi frați merită respectul și mulțumirile noastre. Numai datorită lor putem să aruncăm astăzi o privire în viața păturilor de nobili din sudul Ungariei acelor timpuri.*

Contesa și-a creat un renume foarte bun datorită diverselor acțiuni de caritate întreprinse: astfel, a donat foarte mulți bani pentru săraci și nevoiași, a făcut de fiecare Crăciun daruri pentru copiii angajaților de pe moșie și ai servitorilor. Toate aceste finanțări ale construcțiilor, donații și fundații au împovărat într-o măsură semnificativă averea contelui.

* Contesa Berta Gyertyánffy de Bobda fiind, deci, o pianistă talentată, a organizat în anul 1860 un bal grandios, din profitul căruia a finanțat monumentul Révai, postat în fața Școlii pentru băieți Berta, din Nagyszentmiklós, fondată de ea. Miklós Révai, născut în data de 24 februarie 1750, în Német-Szentmiklós/Sănnicolau German, a fost marele inovator al limbii maghiare moderne și editorul primei enciclopedii maghiare. Monumentul lui a stat, până în 1924, în fața Școlii pentru băieți Berta (mai târziu, Școala civică/Burgerschule, apoi Școala Agricolă), fondată, de asemenea, de contesă. Această școală s-a construit pe un teren intravilan al contelui, întinzându-se peste două străzi, de la Strada Bisericii (germ.: Kirchgasse; magh.: Templom utca) până în strada Panselor (germ.: Prozessgasse; magh.: Pörös utca). Acolo se afla înainte de aceasta hotelul-han „Zum Trompeter“ (magh.: „Trombitás“, rom.: „La Trâmbițarul“), cu grajduri și remize pentru caleștile distinșilor oaspeți.

Astfel, s-au donat și sume considerabile Școlii Agricole, întemeiate de socrul contesei, contele *Christoph*, bunicul contelui *Kálmán*.

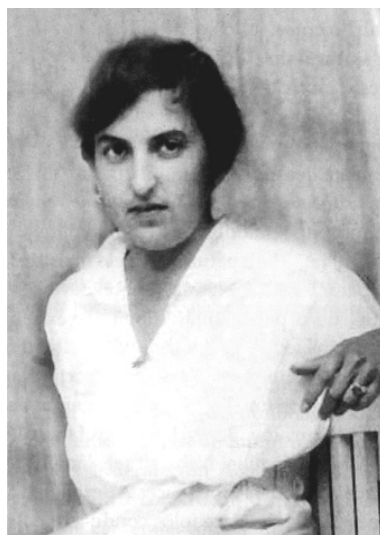

Salon cu șemineu deschis și cu lambrisare impunătoare de lemn, pe tavan și pereți. Improbabil ca aceste două imagini de interior să provină din castelul *Nákó*, din Nagyszentmiklós. Probabil provin de la moșia lor din Austria, *Schwarzau am Steinfelde*.

Pe de altă parte, și clădirea administrativă impunătoare (Clădirea Camerală), construită vizavi de castel, pentru terenurile extinse ale contelui și pentru numeroasele turme de animale (care se poate vedea și în *Heimatbuch Grosssanktnikolaus im Banat/Monografia orașului Sânnicolau Mare în Banat*, p. 68), precum și amenajarea și întreținerea unui centru urban plăcut al orașului Nagyszentmiklós — toate acestea — au diminuat în mod serios averea conților de *Nákó*. Din cauză că la multiplele evenimente organizate în castel a venit în orașel multă lume străină, din care făceau parte personalitățile importante nobiliare și politice ale timpului, cei din familia *Nákó* au avut grijă să prezinte locul reședinței lor nobile în lumina cea mai bună. Ambele construcții impunătoare — castelul și clădirea administrativă — s-au integrat, din punct de vedere arhitectural, foarte bine în liniștea provincială a orașelului Nagyszentmiklós, pentru care aceste clădiri au constituit o îmbogățire a ansamblului general

arhitectonic, dându-i o ușoară tentă urbană. În zilele noastre, piața, asemănătoare cu un parc, din fața clădirii Primăriei Orășenești se află exact în locul unde, pe timpuri, era fosta clădire administrativă a conților. Exact vizavi, la sud de Primărie, este situat maiestuosul castel *Nákó*.

Formată prin studiile efectuate la Școala Superioară de Pictură de la Viena, contesa *Berta* a pictat cu un deosebit simț artistic nenumărate tablouri, care, în mare parte, au decorat pereții din camerele castelului, dar și din încăperile palatelor de la Viena și Budapesta. Castelul a fost amenajat de contesă ca un adevărat muzeu al artei. Multe opere ale măștrilor italieni și spanioli au îmbogățit colecția de artă a contesei. O pictură celebră a contesei, *Madona cu copilul*, din anul 1839, poate fi văzut astăzi în biserica romano-catolică din Sânnicolau Mare. Conform informațiilor oferite de dr. Franz Metz, cunoscut pedagog de muzică din Banat, acest tablou împodobește altarul bisericii sătești de la Tolvád (Tolwadin, astăzi Livezile). Unul dintre cele mai interesante talouri ale contesei reprezintă o orchestră de țigani, în care muzicienii sunt pictați după trăsăturile unui politician sau artist cunoscut ai timpului.

Contesa *Berta*, în costum de țigancă, și strănepoata ei, *Berta Nákó*, fiica ultimului conte, *Sándor al III-lea Nákó* (1871–1923), din prima căsătorie cu baronesa *Eszter*, baroană de *Lipthay*, din Lovrin. Pentru minoritatea etnică a țiganilor, contesa a manifestat mereu o simpatie deosebită.

Astăzi, tabloul se află în proprietate privată. O multitudine de picturi și de obiecte de artă ale castelului au fost pierdute în negura evenimentelor istorice imediat înainte și după 1920 (Tratatul de la Trianon), precum și în timpurile noastre. Foarte posibil ca multe dintre aceste obiecte să se afle și acum în proprietate privată necunoscută, cu sau fără cunoștința proprietarului actual în ceea ce privește originea lor. După moartea contesei, anul 1882 — deces adânc regretat de popor —, contele *Kálmán* a ordonat, în 1883, construcția Spitalului *Berta*, în memoria soției sale. Primul director al spitalului a fost medicul de familie al familiei *Nákó*, doctorul *Löwenstein Bertalan*. În curtea interioară a așezământului se află un monument mare, în legătură cu care, timp de decenii, s-a presupus că ar reprezenta-o pe contesa *Berta Gyertyánffy-Náko*.

Această presupunere, din păcate, este falsă. În realitate, este statuia Sfintei Berta, care a trăit în secolele 7–8 d.Hr. și care a contribuit la răspândirea creștinismului în regiunea Rheingau. La ordinele ei, acolo s-a și construit o biserică, al cărei model în miniatură este ținut în mâna stângă de statuia din curtea spitalului. Pe soclul statuii originale erau înscrise următoarele rânduri: *ST. BERTA*, dedesubt *Patrona nostra* și anul *MDCCCLXXXIV*(1884). Ca urmare, spitalul nou construit a fost dat sub oblăduirea acestei sfinte, iar statuia acesteia a fost făurită în amintirea contesei *Berta*. Această parte, cu inscripția originală, a fost acoperită, în perioada comunistă, cu o tablă din piatră, irelevantă. Faptul că statuia mai stă și astăzi pe locul ei îl datorăm și directorilor responsabili ai spitalului orașenesc actual, care și-au desfășurat activitatea aici după 1945: dr. *Julius Simón*, dr. *Gheorghe Georgescu*, dr. *Radoslav Erdelean*, dr. *Alexandru Mibăilescu* și alții, care au reușit să facă să „dispară” statuia Sf. Berta în spatele unui gard viu de iederă. Astfel, atenția organelor comuniste a fost distrasă de la acest monument. Pe turnul mic, care se înalță deasupra fațadei principale, direct în vârful capelei din incinta Spitalului „Berta”, se înalță o cruce. S-au făcut chiar și încercări, la sfârșitul anilor '40, ca această cruce să fie dată jos cu ajutorul unei frânghii, legată în jurul ei, și a unui tractor, menite s-o smulgă din ancorare. Toate aceste încercări nu au fost însă încoronate de succes, fie din cauza că frânghiile s-au rupt, fie pentru că tractorul era neperformant, având prea puțini cai putere. Până la urmă, comuniștii au renunțat la idee, iar crucea se înalță, în toți anii comunismului, victorioasă și semeață deasupra Spitalului „Berta” din Sânnicolau Mare.

Această statuie a Sfintei Berta este amplasată, de la începutul construcției (1883), în curtea interioară a spitalului „Berta“ din Sânnicolau Mare și a supraviețuit tuturor epocilor furtunoase, colorate de cele mai diferite orientări politice.

Fotografia aceasta provine cu siguranță din acea perioadă, când bucătăria spitalului, pe partea de sud a curții clădirii, nu exista încă. În această imagine se poate vedea numai morga, existentă deja atunci.

Imaginea generală a spitalului „Berta-Kórház“, cum s-a numit noul spital până în anul 1920. A se observa locul liber și izlazul pustiu din fața lui, unde s-a desfășurat de două ori pe an (în zilele de „Georgi“/Sfântul Gheorghe și „Micheli“/Sfântul Mihai) un mare iarmaroc.

Clădirea principală a Spitalului „Berta“. Deoarece construcția întregului complex s-a desfășurat în etape, la început aici s-a aflat, pe lângă o capelă, la etajul superior, cabinetul doctorului *Löwenstein Bertalan* și primele saloane pentru bolnavi (inițial, cu numai 6 paturi).

La început, spitalul a dispus de 6 paturi, capacitatea lui fiind lărgită, în 1897, la 30 paturi, iar în 1910, la 100 de paturi. În zilele noastre, Spitalul „Berta“ are o capacitate de aproximativ 300 de paturi. Astăzi, statuia Sfintei Berta și-a recăpătat strălucirea de odinioară și ne amintește, astfel, de o personalitate nobiliară extraordinară a orașului nostru, contesa *Berta Nákö*, născută *Gyertyánffy de Bobda*. Consultând fondul de documente din arhiva orașului Vilshofen, am găsit toate planurile de construcție ale clădirii Berta-Kórház (Spitalul „Berta“), planuri trasate pe un aliaj special din pergament și mătase de către arhitectul *Bründl János* din Budapesta (nr. inv. 30d). Este regretabil că, în timpul incendiului devastator de pe moșia „Schuller-Hof“ a familiei *Nákö*, situată lângă Vilshofen pe Dunăre (vezi și capitolul *Decăderea moșiei „Schuller-Hof“*), aceste desene au fost deteriorate destul de grav de apa folosită la stingere. Ele ar fi fost de mare folos conducerii echipelor de constructori, care în ultimele decenii s-au ocupat de renovarea clădirii Spitalului Orășenesc din Sânnicolau Mare.

În strânsă legătură cu numele contelui *Kálmán* e și construcția liniei ferate Timișoara–Nagyszentmiklós–Szeged, via Csanád/Cenad, precum și linia Arad–Nagyszentmiklós–Nagykikinda, via Valkány/Valcani. Acest proiect de construcție a fost favorizat de poziția contelui de membru în Consiliul Directorial al Societății de Căi Ferate din Austria, for în care a reușit să-și impună punctul de vedere și să aducă argumentele necesare construirii de căi ferate pe pământ bănățean. Cu toate că, în domeniul construcției de căi ferate, contele de *Csekonics* i-a luat-o înainte, acesta impunând mai întâi construirea liniei ferate Jimbolia–Kikinda–Szeged, orașul nostru natal n-a trebuit să aștepte prea mult. Argumentele aduse de partea vieneză, pentru amânarea construcției, erau următoarele: Nagyszentmiklós ar avea o rețea de șosele care garantau circulația, și, în afară de asta, orașul era amplasat la mică distanță de Mureș, fapt care constituie o cale suplimentară de transport, pe apă. Contele *Nákö* a fondat și Societatea „Aranka“ pentru protecția de inundații, a cofinanțat construcția digului pe Mureș și dezvoltarea unui sistem de desecare funcțional.

Contele însuși a fost președintele acestei Societăți „Aranka“. El a contribuit inclusiv financiar la înființarea tipografiei din

Nagyszentmiklós, proprietate a editorului *Náthán Wiener* (care reprezenta el însuși, ca persoană, o adevărată instituție culturală — conform informațiilor furnizate de *Viktor Schreyer*). Prin aceasta s-a obligat să tipărească, pe toată durata vieții, un ziar al orașului, în limba maghiară. Astăzi însă putem susține cu toată convingerea că, pentru orașul său natal, contele *Kálmán Nákö* are cele mai mari merite în domeniul serviciilor publice. Pentru înființarea unei asociații de patinaj, el a donat orașului terenul intravilan necesar, în josul fostului (vechiului) Pod Mare peste Aranca, precum și un teren intravilan în Ferencz Déak utca/strada Ferencz Déak, pentru construirea bisericii româno-ortodoxe. Și pentru amenajarea parcului orășenesc, pe atunci minunat, vizavi de moara *Prohaska*, au fost donate de către contele sume considerabile. În acest parc se afla odată, printre altele, o statuie mare a Împărătesei Austriei și Reginei Ungariei *Elisabeth (Sissi)*. Statuia ei, după 1920, a dispărut fără urmă. Aspectul actual al parcului nu a mai putut atinge nivelul de atunci, în ciuda tuturor eforturilor depuse. Sume considerabile s-au virat și ca donație către biserica diecezană din Cenad, întrucât cei din familia *Nákö* au fost și stăpânii protectori ai parohiei Cenad. Astfel, se poate vedea și astăzi, printre altele, în casa parohială de la Cenad, o teracotă cu stema conților de *Nákö*. În fondul de documente se află unele chitanțe de donație, dar nu pentru toate donațiile efectuate.

Și pentru că am amintit vechiul Pod Mare peste Aranca (situat imediat la intrarea în parc), acesta a fost construit încă din timpul ocupației otomane. Putem afirma cu mare probabilitate că și trupele *Prințului Eugeniu de Savoia*, în drumul lor spre eliberarea Timișoarei, în anul 1716, au trecut peste acest pod. Legătura Viena–Timișoara a trecut prin orașul Nagyszentmiklós de atunci. Această stradă era denumită de popor și „Wiener Strasse“/„Strada vieneză“ (magh.: „Bécsi ut“). Poarta prin care se făcea intrarea în orașul Timișoara, venind dinspre această șosea, era denumită „Wiener Tor“/„Poarta Vineză“.

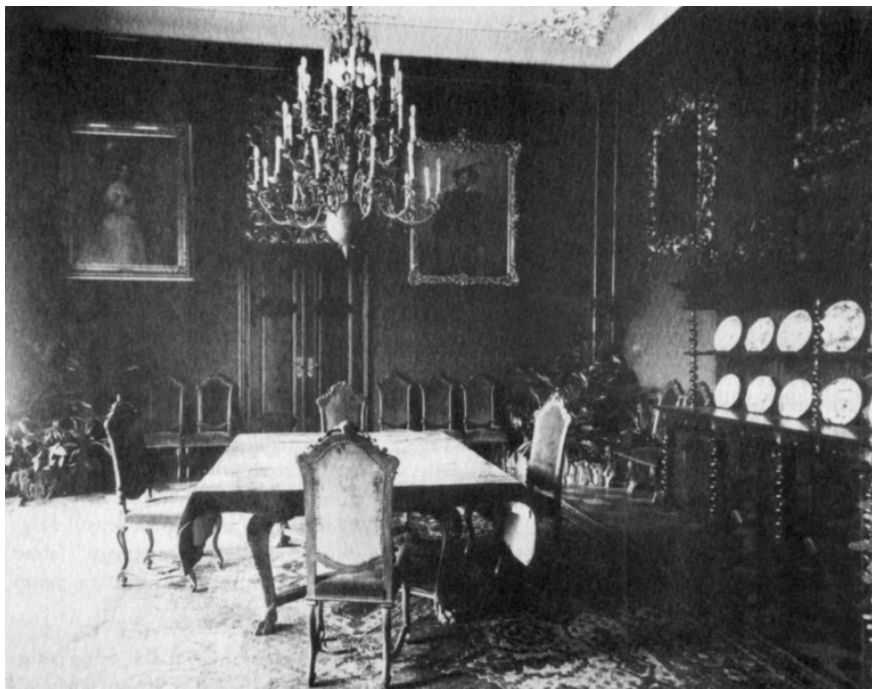
Pentru îmbunătățirea productivității pământului, contele *Kálmán* a investit alte sume consistente în îmbunătățiri funciare, prin crearea unui sistem întins de desecare. Scopul suprem al acestei investiții era creșterea productivității solului. Nu încapе nicio discuție că toate aceste munci au fost executate de supușii iobagi, care însă au fost răsplătiți

pentru ele. Numai un număr anual prestabilit de zile de muncă silnică era nerenumerat. Dar să nu uităm faptul că toate aceste măsuri erau și în interesul supușilor, deoarece și productivitatea suprafețelor gospodărite de ei era în creștere.

Toate sumele donate pentru binele comunității au îngreunat, desigur, mult situația financiară a contelui de *Nákó*, în ciuda condițiilor în care a intrat în posesia succesiunii moșiei Tolvád (rom.: Livezile), lăsată moștenire de socrul lui, contele *David Gyertyánffy de Bobda*. Această situație a tulburat, de altfel, relația tânărului conte *Sándor al II-lea* (1846–1889), singurul copil al cuplului de conți, cu părinții săi, contele *Kálmán* și contesa *Berta*, deoarece i s-au adus la cunoștință condițiile de moștenire impuse de bunicul lui din partea mamei. Tânărul conte *Sándor al II-lea* le-a aflat însă abia după moartea mamei sale (1882). Ca să evite un faliment financiar, cei din familia *Nákó* au depins de sprijinul unui bun prieten, moșierul conte de *Hoyos*. Acesta a ajutat familia contelui cu un credit de 500.000 guldeni fl. În timpul verificării situației financiare prin intermediul lui *Rudolf*, conte de *Hoyos*, a rezultat că, în condițiile unui venit în scop personal, fixat la 18.000 fl. anual, cei din familia *Nákó* au cheltuit, în realitate, 60.000 fl. Aceste cheltuieli au fost cauzate de stilul generos de viață și de nenumăratele evenimente festive, organizate la castelul din *Nagyszentmiklós*. Acest credit acordat de contele *Hoyos* îi condiționa pe contele *Kálmán* și pe contesa *Berta* să transfere administrarea financiară a moșiilor către contele *Hoyos*. Acest lucru s-a realizat prin intermediul unui specialist, inspectorul funciar *Eberhard Schwarze*. Obligația însă și-a pierdut valabilitatea după moartea contesei. Din motive morale, dar și din cauză că reputația personală nu trebuia să aibă de suferit, contele *Sándor al II-lea* a prelungit această convenție cu contele de *Hoyos* și pentru perioada de după decesul mamei sale. Este de interes să amintim, în acest loc, faptul că un descendent al contelui *Hoyos*, contele *Alexander Hoyos* (1876–1937), a fost consilierul cel mai apropiat al ministrului austriac de externe. În data de 5 iulie 1914, deci după atentatul de la Sarajevo căruia i-a căzut victimă prințul moștenitor austriac *Franz Ferdinand*, el a plecat în celebra misiune istorică „Hoyos“ la Berlin, la împăratul *Wilhelm al II-lea*, de unde s-a întors cu un „cec în alb“, ca acoperire pentru ultimatumul adresat Serbiei. După

aceasta, Serbia a fost confruntată cu ultimatumul austro-ungar, pe care l-a ignorat, știindu-se sprijinită de Rusia. Ca urmare, aceste fapte au dus la izbucnirea Primului Război Mondial, conflagrație cu peste 20 de milioane de morți. În concluzie, acest conte, *Alexander Hoyos*, cu toate că a avut doar o contribuție indirectă la izbucnirea războiului, ea a fost oarecum decisivă. Din păcate, Casa Imperială a recunoscut prea târziu semnalele timpului — dacă le-a recunoscut vreodată. Dacă ar fi făcut compromisuri cu multiplele popoare din Imperiu, Casa Imperială însăși și diversele popoare ale Europei ar fi fost scutite de multă umilință și, cine știe, s-ar fi evitat multe conflicte ulterioare.

Că familia *Nákó* trebuie să fi fost o familie de nobili foarte înstărită o dovedesc nu numai obiectivele arhitectonice de prestigiu finanțate de

Sufrageria castelului de la Nagyszentmiklós, dotată cu picturi ale unor artiști celebri, pe tapete de culoare închisă, și cu o colecție valoroasă de porțelanuri. În fundal (mijloc), un portret al contelui *Kálmán* (1822–1902), în costumul oficial al magnaților; lucrare de *Franz Strotzberg*.

Traducerea titlului acestei ilustrate: „Școala maghiară regalo-statală pentru băieții Berta“. Este „Școala civică“, ulterior „Școala Agricolă“. Aici s-a aflat, înainte, hotelul-han „Zum Trompeter“ (magh.: „Trombitás“, rom.: „La Trâmbițașul“). În fața intrării în școală se mai poate vedea obeliscul cu relieful portretului lui *Révai Miklós*, născut la Sânnicolau Mare. După 1920, portretul a fost înlocuit cu un bust al lui *Eminescu*.

ei în Sânnicolau Mare, dar și, în special, precum, în parte, deja am văzut, palatele lor și casele de raport de la Viena și Budapesta. Acolo au și stat foarte des membrii acestei familii, iar unii din copiii lor s-au născut acolo (de exemplu: contele *Kálmán*). Tot așa, și palatul „Schwarzau am Steinfelde“, cunoscut în Austria Inferioară, care, timp de doisprezece ani, s-a aflat în proprietatea lor. Marginal, dorim să amintim că aproximativ cu patruzeci de ani mai târziu, după ce contele *Kálmán Nákó* revându-se palatul, împăratul *Karl I de Habsburg* și soția lui, *Zita*, ultimul cuplu imperial al monarhiei, s-au căsătorit în palatul „Schwarzau am Steinfelde“. Faptul că toate aceste obiecte nu au fost, cu siguranță, achiziționate pentru un preț derizoriu ne duce la concluzia că baza financiară a familiei *Nákó* a fost foarte consistentă. De asemenea, ar fi eronat să presupunem că bogăția lor se datorează numai fraților *Christoph* și *Cyrrill Nákó*, respectiv că a fost dobândită prin bună gospodărire de către aceștia. Dat fiind faptul că ei erau, după cum am văzut, și au rămas, un

neam străvechi de nobili greci, lucru dovedit și prin documentele găsite recent, putem presupune că această bogăție a fost dobândită prin bună gospodărire de multe generații și a fost moștenită mai departe. În modul în care spune și Goethe: „*Was du ererbt von deinen Vätern erwirb es, um es zu besitzen*“/„Ceea ce ai moștenit de la strămoși achiziționează, ca posezi“ — toate generațiile de predecesori *Nákó*, cel puțin până la contele *Sándor I Nákó* (1785–1848), au încercat să mărească averea moștenită. Poarta Otomană se pare că a fost o binecuvântare economică pentru ei. Mai puțin noroc au avut ulterior cu habsburgii.

Clădirea impunătoare a Primăriei, care îmbogățește imaginea orașului, se datorează numai în mod indirect celor din neamul *Nákó*. Investigații efectuate de specialiști competenți în construcție, care, mai târziu, și-au desfășurat activitatea în această clădire, având de conducere, nu au putut să aducă dovezi elocvente în favoarea unei donații directe din partea

Clădirea impunătoare a fostei Primării Orășenești (magh.: Kősegház, rom.: Primăria) din Sânnicolau Mare, cu turnul zvelt al pompierilor (aprox. 1890).

contelui. Conform informațiilor furnizate de *Viktor Schreyer*, construcția vechii primării s-ar fi făcut cu banii adunați din arenda plătită de crescătorii de animale români și sârbi, pentru pășunile lăsate în folosința comunei de către familia *Nákó*. (2.000 de jugăre; 1 jugăr = 5,752 mp, adică 1.150,8 ha). În zilele noastre, această clădire deosebit de plăcută vederii găzduiește Școala Generală nr. 1 a orașului Sânnicolau Mare. În clădirea-anexă, construită mai târziu (în dreapta, clădirea puțin mai joasă), a funcționat, în perioada interbelică, Poșta Orașului, iar după aceea, Oficiul Fiscal.

Exact pe locul unde se află fostul „*Kóségház*“ din Nagyszentmiklós/Sânnicolau Mare (fosta primărie), se spune că în epoca otomană s-ar fi aflat biserica greco-ortodoxă, construită pentru numărul, pe atunci destul de respectabil, al negustorilor și meșteșugarilor greci ai orașului. În spatele acestei biserici vechi și în dreapta ei, pe partea care nu se mai vede în imagine, se afla Cartierul Grecesc din fostul Szerb-Szentmiklós/Sânnicolau Sârbesc. Biserica, împreună cu cele două școli, amplasate vizavi, una sârbească, cealaltă grecească — ambele se aflau între castelul actual și biserica sârbească — s-ar fi surpat în timpul mării inundații din 1779. Imediat lângă aceste clădiri era amplasată și prima mică biserică romano-catolică din lemn, construită la ordinele omului de afaceri austriac *Mathias von Öchsel*. După inundația din 1779, contele *Christoph Nákó* (el însuși, de origine grecească) a dat ordin să se construiască noua biserică greco-ortodoxă pentru toți credincioșii creștini-ortodocși. Ea a fost sfințită în anul 1787 și este considerată astăzi *monument istoric*.

Pe această piață de dimensiuni relativ mari, care se întinde în jurul unei troițe ortodoxe, postată în mijlocul arealului, care aparține bisericii sârbești, în epoca otomană s-a aflat bazarul oriental permanent. Este posibil ca troița să dateze din timpul fostei biserici grecești, ca primă biserică ortodoxă în Sânnicolau Mare. Ea se afla anume exact acolo unde ulterior a fost construită noua primărie. În dreapta, în spate, se afla deci fostul cartier de locuințe al comercianților, negustorilor și meșteșugarilor greci, urmat imediat de cartierul evreiesc. Cu toții veniseră la Sânnicolau Mare împreună cu turcii, după primul asediu al Vienei, în anul 1529. Se poate afirma cu mare probabilitate că, după ce biserica grecească a fost demolată, respectiv s-a surpat, credincioșii greci rămași au folosit și ei, începând cu 1787, biserica ortodoxă sârbă ca lăcaș de rugăciune liturgică.

4.3.2. Legende și speculații în legătură cu contesa *Berta Nákó*

Despre contesa *Berta*, născută *Gyertyánffy de Bobda*, au circulat în rândul supușilor cele mai incredibile zvonuri și cele mai captivante povești. Și eu îmi amintesc de unele dintre ele, din timpul copilăriei mele. Astfel, de exemplu, s-a povestit că, în timpul unei vânători, contele *Kálmán* a întâlnit o fată de țigan, care ar fi trezit în el un interes pătimaș. Acesta le-ar fi dat ordin hăitașilor să o ducă pe tânăra țigancă la castel, unde, până când se întoarce el, seara, să-i fie făcută o baie, să i se facă părul și să fie îmbrăcată în haine noi. Se spune că, într-adevăr, s-ar fi căsătorit cu această țigăncușă. În acest fel se și poate explica simpatia deosebită pe care contesa *Berta* o arăta față de tot ceea ce putea fi pus în legătură cu această minoritate etnică. Se spune că țiganii ar fi găsit întotdeauna ușile deschise, când veneau la castel. Oare toate aceste fapte sunt numai expresia unui romantism țigănesc? Contesa avea, ce-i drept, un ten mai închis la culoare și părul brunet, ochii căprui. De asemenea, un simț muzical foarte dezvoltat și o înclinație pronunțată pentru muzica țigănească. Cum am amintit deja și cu alte ocazii, ea deținea o orchestră proprie de țigani, pusă la dispoziția castelului, condusă de *Puka Jancsi*, țiganul dirijor originar din Makó, foarte cunoscut pe atunci.

Dacă această poveste ar conține un dram de adevăr, reflecțiile mele, pur speculative, se îndreaptă într-o direcție total diferită, și anume: povestea despre contele aflat la vânătoare și întâlnirea lui cu tânăra țigancă s-ar putea să nici să nu se refere la contele *Kálmán*, ci la însuși tatăl contesei *Berta* (în această versiune, tatăl adoptiv), contele *Dávid Gyertyánffy de Bobda*. Căsnicia acestuia cu *Vilma Karácson* din Ivanda s-ar putea (presupunem) să fi rămas fără copii. Această împrejurare poate (cu accent pe *poate*) să i-a determinat pe cei doi să adopte o fetiță de țigan. Că această adopție nu a rămas secretă nici în cercurile de nobili, nici în rândul poporului, e ușor de înțeles și, desigur, a constituit o bază pentru diverse zvonuri care, în curând, s-au transformat în legende. Desigur că și contele *Sándor I Nákó*, tatăl tânărului conte *Kálmán*, a avut, foarte probabil, cunoștința despre această stare de fapt. Numai așa se poate explica, eventual, de ce contele *Sándor I* a vrut neapărat să împiedice această căsătorie a fiului lui, *Kálmán*, cu *Berta*. Deci, putem afirma că în cazul acestei legende s-ar putea să avem de-a face cu o confuzie între cei

doi conți și, de asemenea, toate cele relatate mai sus pot fi considerate a nu fi altceva decât pure speculații, demne de lăsat pe tărâmul poveștilor.

4.3.3. O relatare despre vandalizările castelului *Nákó*

Am mai amintit cu altă ocazie de un fapt regretabil, și anume că multe obiecte și valori de artă din dotarea castelului au fost vandalizate, distruse sau rătăcite pentru totdeauna. Îmi permit să vă relatez câte ceva despre unele din aceste acte de vandalizare, pe care le-am aflat direct de la o persoană care a participat la ele. Distrugerile s-au petrecut imediat după venirea la putere a nomenclaturii comuniste în orașelul nostru, Sănnicolau Mare. Cele întâmplate le-am aflat de la o bună cunoaștință a mea, un tânăr român care a participat la acțiunile de vandalizare.

Rezervorul mare de apă, din metal, care se afla la etajul superior al turnului, a fost prevăzut — după cum se știe — pentru aprovizionarea cu apă a celor două băi și pentru bucătăria castelului. Băile erau dotate cu vane, toalete și bideuri din porțelan — constituind, la acea vreme, ultimul răcnet în materie de amenajări interioare. Marea sală de concerte avea un parchet deosebit, părțile periferice și cele din zona centrală ale sălii fiind din lemn de trandafir, în nuanțe diferite. Imediat după venirea la putere a comuniștilor, adunătura de pe stradă a tinerilor de la periferiile orașului Sănnicolau Mare, precum și aventurierii de toate felurile au fost băgați în Uniunea Tineretului Muncitoresc (UTM), transformat mai târziu în UTC (Uniunea Tineretului Comunist). Acestor tineri li s-a dat sarcina să șteargă de pe fața pământului tot ce amintește de „exploatarea burghezi ai poporului“, cu alte cuvinte, să distrugă tot. Așa că au pătruns cu forța, folosind topoare și răngi, în castel, au spart băile, au smuls parchetul prețios, împreună cu ornamentele din lemn de trandafir, și au făcut, cu toate obiectele distruse, în fosta Grădină Engleză, odinioară atâta de liniștită, un mare foc de tabără „revoluționar“. Îmi amintesc și acum foarte bine de cuvintele celui care mi-a relatat fapta, deoarece le-am reținut, adânc impresionat: „*Mă Hans, știi cum a pârâit lemnul de trandafir?*“ Latinul ar comenta asemenea momente astfel: *Sic transit gloria mundi!*

Este regretabil cu câtă iresponsabilitate s-a procedat câteodată în orașul meu natal după 1920, din lipsă de simț pentru cultură, de

înțelegere pentru frumos. Acolo unde se află acum, în fața castelului, mica fântână arteziană alegorică, inițial a existat o altă fântână arteziană alegorică, cu o statuie mare a lui Jupiter. Fântâna arteziană mică și colorată de astăzi, se afla pe atunci, în partea de sud a castelului, în fosta Grădină Engleză. Și ea a fost înlăturată cu multă iresponsabilitate și a aterizat pe o grămadă de fier vechi. Acolo, cu totul întâmplător, a fost descoperită și salvată de *Josef Gerlach*.

Ca o concluzie la acest capitol: contele *Kálmán Nákó* și contesa *Berta Nákó* au dobândit meritele cele mai mari datorită actelor de caritate făcute în folosul supușilor lor, precum și datorită proiectelor mari realizate în interesul comunității din Nagyszentmiklós. Dacă spitalului orașenesc i s-a dat numele contesei *Berta*, („*Berta-Kórház*“), s-a ținut cont și prin alte omagieri de marile lor merite. Și strada principală a orașului (de la Biserica Romano-Catolică până la Podul Mare) a primit numele de „*Nákó utca*“, iar în anii din urmă, actualei străzi *Şaguna* i s-a conferit numele contelui *Kálmán*, „*Kálmán utca*“, iar fostei străzi

Partea de sud, respectiv partea din spate a castelului *Nákó* (aproximativ între anii 1900 și 1910), văzută dinspre canalul Aranca (în prim-plan), unde cu circa 40 de ani mai târziu a avut loc acel foc de tabără „revoluționar“, ocazie cu care a fost ars parchetul din lemn de trandafir. Pe locul unde stătea atunci fotograficul, pentru a immortaliza castelul, astăzi se află stadionul de fotbal.

de piață săptămânală (astăzi, str. *Lalelelor*), numele contelui *Alexander*, adică „*Sándor utca*“.

În spatele observatorului fotografiei de mai sus, unde astăzi se află Biroul de Finanțe al orașului (str. *Ionel Stamate*) și Baia Termală, destul de părăsită, precum și o fabrică de pantofi, la sfârșitul secolului al 19-lea se întindea pepiniera de arbori a contelui. Pe lângă alți arbori și arbuști decorativi, acolo s-au cultivat, în principal, arborii Soffra (lat.: *Sophora japonica*), mai bine cunoscuți ca salcâmi japonezi, care au fost plantați pe străzile principale din centrul orașului Sânnicolau Mare și pe toate străzile din Sânnicolau German. Mi-a rămas în amintire această specie de arbore în fața castelului *Nákó*, pe cele trei străzi principale ale Comunei Germane, în jurul Bisericii Romano-Catolice și în fața castelului. Florile lor de culoare crem spre alb, din familia leguminoaselor, au atras numeroase albine. Dar arborii aveau și un lemn de esență foarte tare, care constituia materia primă preferată a rotarilor — era asemănător cu lemnul de salcâm.

***Mileva* (1843–1863), fiica contelui *Kálmán Nákó* și a contesei *Berta*, copil. A murit la vârsta fragedă de 20 de ani și este înmormântată în criptă; cauza decesului este necunoscută. Pictura este o operă a lui *Friedrich von Amerling* și se află în proprietate privată.**

Contele *Kálmán Nákö* (1822–1902), cel mai important reprezentant al neamului de conți, împreună cu nepoata sa, *Elisabeth* (născ. 1885), fiica contelui *Sándor Nákö* (1846–1889) și a contesei *Elisabeth Sabine*, născ. *von Wittenberg*.

Pe nepotul lui, *Sándor* (1871–1923), contele *Kálmán* l-a cunoscut abia după moartea soției sale, contesa *Berta Nákö*, născută *Gyertyánffy de Bobda* (1892), cu ocazia primei sale vizite efectuate pe moșia „Schuller-Hof”. Pe nepoata lui, *Elisabeth* (1885–1963), a cunoscut-o abia cu ocazia unei vizite ulterioare, deoarece ea încă nu se născuse la prima vizită a bunicului său.

Această fotografie cu contele *Kálmán*, care avea, pe atunci, 78 de ani, s-ar putea să fi fost făcută în anul 1900, în timpul unei șederi la Merano. Contele *Kálmán Nákö* a murit în data de 22 decembrie 1902, la Sânnicolau Mare.

În încheierea prezentului capitol, putem constata că această generație a neamului *Nákó de Nagyszentmiklós*, deci contele *Kálmán Nákó* și contesa *Berta Gyertyánffy de Bobda*, a fost printre cele mai importante ale dinastiei. Atât în domeniul politic și economic, cât și în cel cultural sau social și-au dobândit, prin promovarea generoasă a unor proiecte de seamă, un loc aparte în conștiința publică. Această constatare nu este menită să minimalizeze însă meritele predecesorilor lor. Dar contele *Kálmán* și contesa *Berta Nákó*, născută *Gyertyánffy de Bobda*, au pus piatra de temelie pentru dezvoltarea urbană ulterioară a orașului nostru natal, Sânnicolau Mare. Ei i-au conferit localității caracterul unui orașel în care merita din plin să trăiești.

Popularitatea acestui cuplu de conți, contele *Kálmán* și contesa *Berta*, derivă și din relația lor conjugală foarte apropiată și plină de respect. Conform amintirilor depănate de *Viktor Schreyer*, prieten și avocat al familiei de conți, contele *Kálmán* ar fi suferit de fiecare dată când soția lui nu-i era în preajmă, dintr-o cauză sau alta. „*Imaginați-vă, de atâtea zile sunt deja fără Berta a mea!*“, s-ar fi exprimat contele în fața lui *Schreyer*. Orașul lui natal, Sânnicolau Mare, a însemnat de asemenea foarte mult pentru el, lucru pe care-l putem desprinde din afirmația făcută tot în prezența lui *Schreyer*: „*Indiferent unde mă aflu pe lumea aceasta, locul meu este la Nagyszentmiklós, cât timp voi trăi*“.

4.4. Contele *Sándor al II-lea Nákó* (1846–1889)

A fost fiul contelui *Kálmán* (1822–1902) și al contesei *Berta Gyertyánffy de Bobda* (1819–1882) și s-a născut pe pusta „Rároti“, care a fost cumpărată de tatăl lui, contele *Kálmán*, și unde s-ar fi aflat de asemenea un mic castel. Contele *Sándor al II-lea* a moștenit domeniul funciar plin de datorii *Nagyszentmiklós*. Aceasta a și fost motivul pentru care contele, timp de o viață, a avut o relație foarte încordată cu părinții lui, care, pe deasupra, s-au împotrivit căsătoriei sale cu *Elisabeth Sabine von Wittenberg* (1854–1939). *Elisabeth Sabine von Wittenberg* a fost actriță, născută la Viena, în anul 1854, iar în ochii părinților nu a corespuns cerințelor impuse de poziția socială a fiului lor. Părinții lui, din cauza relațiilor încordate, nu au fost invitați la nuntă. Sănătatea tânărului conte *Sándor al II-lea Nákó* a fost foarte labilă. Din cauza nevoilor

speciale, el își schimba des domiciliul în căutarea unor condiții climatice prielnice. Foarte frecvent era oaspetele stațiunilor balneo-climaterice. Această stare de sănătate a fost înrăutățită și de relațiile lui cu părinții și de povara datoriilor. În orice caz, problemele multiple din cadrul familiei, precum și schimbarea relațiilor socio-politice de după Revoluția de la 1848 se pare că au lezat și mai mult starea fizică a contelui *Sándor al II-lea*. Din documentele de familie disponibile nu putem deduce, din păcate, care au fost cauzele stării sale precare de sănătate, respectiv de ce boală suferea. Dar toate acestea au aruncat o umbră deasă pe următoarea generație *Nákó*. Oare deja de acum se anunță decăderea ulterioară a acestui neam de nobili?

Fiind în căutarea unui răspuns mai elocvent la întrebarea: de ce tânăra familie de conți își va schimba reședința, plecând din Nagyszentmiklós/Sânnicolau Mare, după cum se va vedea în cele ce urmează, am recitat încă o dată, cu mare atenție *Monografia Sânnicolaului Mare* a avocatului *Viktor Schreyer*. Speram să găsesc acolo câteva date concrete. *Schreyer* îi mai cunoștea pe părinții contelui *Sándor al II-lea*, deci pe contele *Kálmán* și pe

Cuplul de conți *Nákó Sándor al II-lea* (1854–1889) și *Elisabeth Sabine von Wittenberg* (1854–1939), părinții ultimului conte *Sándor al III-lea* (1871–1923).

contesa *Berta Gyertyánffy de Bobda*. Monografia lui *Schreyer* este redactată în limba maghiară (*Nagyszentmiklósi Traditionális monografiaja*), iar aceasta, din cauză că avocatul *Viktor Schreyer* s-a considerat a fi, tot timpul vieții sale, un mare patriot maghiar. Ea a fost tradusă la începutul anilor 1990 în limba germană, de către fostul tipograf și negustor din Sânnicolau Mare, *Karl Mückstein*. În această traducere, la pagina 41, am găsit niște referiri la problema care mă preocupă.

În urma Revoluției de la 1848, în Imperiul Habsburgic și, în special, în Ungaria, sub influența inițiatorului principal al mișcării, *Kossuth Lajos*, s-au schimbat în mod radical și relațiile socio-politice de pe domeniul funciar din fostul Nagyszentmiklós. Orașul fusese ocupat în timpul revoluției de trupele rusești pe care Împăratul le chemase pentru a-l ajuta să suprimă revolta. Ofițerii ruși, aproape toți de viță nobilă, au cultivat o viață socială intensă cu cei din familia *Nákó*. Supușii contelui au fost, după cum se știe, țărani iobagi și crescători de vite și făceau parte, preponderent, din etnia sârbă și română. Stilul absolutist de conducere al habsburgilor, practicat în mod deosebit de sever de către tânărul împărat *Franz Joseph I*, s-a lovit de rezistența tuturor supușilor săi, care nu erau de etnie germană. Se înregistrau neliniști și în interiorul Ungariei, dar și în rândul popoarelor balcanice, inclusiv al românilor din Banat și Transilvania. Lupta de la Solferino, din anul 1859, câștigată în folosul Lombardo-Veneției și pierdută de habsburgi împotriva armatelor unite ale francezilor și italienilor, a lăsat pe câmpul de bătălie mulți fii ai grupurilor etnice din Sânnicolau Mare. În osuarele de la Solferino și San Martino di Bataglia, unde se păstrează osemintele tuturor celor căzuți în luptă, din ambele armate, se găsesc listele nominale ale celor, în total, 25.000 de morți, printre care și nume cunoscute românești, sârbești și germane din orașul nostru natal. Ei și-au executat serviciul militar în garnizoanele Szegedin, Arad și Sibiu. Pierderea vieților omenești în cadrul fiecărei familii a încins suplimentar atmosfera între supușii multietnici ai habsburgilor împotriva acestora.

Dar și problemele familiale din cadrul Casei Imperiale au oglindit tot mai clar fenomenele de destrămare ale imperiului multietnic. Lipsa de compromis, care s-a manifestat după 1848 tot mai mult, în privința deciziilor politice, s-a transferat, după cum se pare, și în practicile folosite pe domniile funciare. În caz de nesupunere, conform informațiilor

furnizate de *Schreyer*, se apela, adesea, la bătaia cu parul și la carceră, pe domeniile *Nákó*. Concret, el amintește de un anume *Tótóssy* și de administratorul contelui (Ispán) *Rávosi*, care „cu cruzime” — astfel se exprimă *Schreyer* — ar fi luat măsuri împotriva poporului. Ambii administratori sunt amintiți cu numele lor și în documentele *Nákó*, găsite de mine la Vilshofen. Datorită acestei stări de fapte, nemulțumirea supușilor sârbi și români a ajuns la cel mai înalt grad. Mulți funcționari ai contelui au fost izgoniți de către supușii români sau sârbi, sau au fost bătuți, la rândul lor. Husarii din armata Honvéd (cavaleria militară) erau nevoiți să țină poporul sub control și să asigure ordinea și liniștea în Sânnicolau Mare. De atunci, familia contelui a început să-și schimbe des domiciliul, și numai ocazional a mai locuit la castelul de la Nagyszentmiklós — conform relațiilor lui *Schreyer*. Oare această stare de fapt să fi constituit, printre altele, un motiv pentru contele *Sándor al II-lea* (1846–1889) ca să-și cumpere un al doilea domiciliu, mai sigur, în liniștita localitate Vilshofen din Bavaria Inferioară, la mare distanță de orașul natal Nagyszentmiklós, devenit nesigur? Se pare că, în acele vremuri, lumea, în Bavaria, era încă liniștită și cât de cât stabilă. Noi însă putem emite numai speculații despre aceasta, deoarece nu dispunem de dovezi sigure.

Faptul că, după Revoluția de la 1848, nici la Sânnicolau Mare viața n-a mai decurs atât de pașnică precum înainte o dovedește și numărul crescând de litigii și procese între edilli orașului, familia de conți și grupurile etnice nemaghiare. De suferit au avut mai ales românii și sârbii. Un avocat român al acelor timpuri, născut la Nerău (Dugosello) în anul 1857, dr. *Nestor Oprean*, s-a ocupat intens, în acea epocă a absolutismului, de problemele și interesele socio-politice, juridice și culturale ale populației române din Sânnicolau Mare, care deja era majoritară. El a apărat interesele românilor în fața instanței, chiar și împotriva familiei *Nákó*, și și-a făcut un bun renume ca orator și avocat al apărării. Și pe scena politică a parlamentului districtual de Torontal, *Nestor Oprean* a devenit un concurent serios al contelui *Sándor al III-lea Nákó* (1871–1923), având posibilitățile financiare să înregistreze mai multe voturi (cumpărabile) pentru un mandat, chiar și în rândul alegătorilor români și sârbi.

Toate aceste stări de fapt, care au influențat negativ sănătatea contelui *Sándor al II-lea* (1846–1889), l-au determinat pe acesta ca,

împreună cu soția sa, contesa *Elisabeth Sabine von Wittenberg*, să recurgă la schimbarea reședinței. În timpul unei călătorii pe Dunăre, i s-a oferit ocazia potrivită. Acolo, contele *Sándor* a făcut cunoștință cu cineva care-i va schimba viitorul. Bavaria, pitorescul orașel Vilshofen pe Dunăre, îi va deveni o a doua patrie. Dar, împotriva dorinței sale, exprimate în testament, contele *Sándor al II-lea Nákö* (1846–1889) a fost înmormântat, după moartea sa bruscă în Arco, în Tirol, în cripta de sub altarul principal al Bisericii Romano-Catolice de la Sănnicolau Mare. O nișă de mormânt poartă și numele lui, împreună cu datele de naștere și de deces. Contele *Sándor al II-lea Nákö* (1846–1889), ținând cont și de sănătatea sa instabilă, se pare că a reprezentat un punct de inflexiune în evoluția neamului de nobili *Nákö*. Nu numai că de la el nu a rămas nicio amintire de natură arhitecturală — excepție făcând moșia „Schuller-Hof” —, dar nici în fondul de documente de la Vilshofen nu se găsesc prea multe documente care să amintească de el.

4.5. Moșia conților *Nákö* „Schuller-Hof”/moșia „Schuller” în Bavaria Inferioară

În timpul unei călătorii pe Dunăre în anul 1876, contele *Sándor al II-lea* (1846–1889) a făcut cunoștință cu proprietarul unei moșii din Vilshofen, în Bavaria Inferioară, respectiv cu domnul *Gustav Hohmann*. Așa a apărut un interes reciproc pentru vânzare, respectiv pentru cumpărarea acestei moșii. Obiectul interesului, în acea regiune, era cunoscut sub denumirea de „Schuller-Hof”/moșia „Schuller”. Numele provine de la un fost proprietar al ei, *August Schuller*, negustor, farmacist și primar al orașului Vilshofen. Acesta cumpăraseră moșia în 31 ianuarie 1859, pentru 18.000 de guldeni. *August Schuller* intrase în posesia moșiei abia de 13 ani, când s-a hotărât s-o vândă din nou; obiceiuri de afacerist, cum s-ar spune. Numele de „Schuller” însă a rămas atașat moșiei, astfel încât, începând de la acea dată, aceasta a intrat în analele istoriei locale și în viața familiei *Nákö* sub numele de „Schuller-Hof”/moșia „Schuller”. După ce moșia „Schuller” fusese numai un an în proprietatea unui anume dr. *Mathias Bachl*, care, și acesta, la rândul lui, era negustor în Vilshofen, noul proprietar a vândut, în data de 21 iulie 1873, moșia mai departe, pentru suma de 17.260 guldeni, și anume negustorului din Vilshofen

Gustav Hohmann, cunoștința de mai târziu a contelui *Sándor al II-lea Nákö de Nagyszentmiklós*, făcută în timpul călătoriei pe Dunăre. Acestea toate sunt informații întru totul noi, despre care n-au avut cunoștință nici cei din generația mea, din Sânnicolau Mare, și nici, presupun, cei din generația părinților noștri. Nu se știa încă nimic despre o moșie „Schuller“ a neamului *Nákö*, în Bavaria; cel puțin nu ni s-a transmis nimic în această direcție, dat fiind faptul că, pe atunci, Bavaria se afla la o distanță considerată insurmontabilă de Sânnicolau Mare. Ca urmare, pot să presupun că eu am fost primul care am aflat, în anul 2007, despre toate acestea, prin intermediul companionul meu de călătorie *Otto Striedl*.

În data de 8 ianuarie 1880, contele *Sándor* a cumpărat, deci, în localitatea Alkofen, în apropiere de Vilshofen pe Dunăre, în regiunea Bavaria Inferioară, moșia „Schuller-Hof“, pentru suma de 35.000 de guldeni. În cercurile nobiliare din acele timpuri exista obiceiul ca, în timpul călătoriilor, să porți cu tine și un „jurnal al oaspeților“, în care se înregistrau personalitățile importante din sfera socială cunoscute la întâlniri interesante din punct de vedere economic. Astfel s-au petrecut și lucrurile în data de 19 februarie 1876, când s-au întâlnit, în palatul Etterzhausen din Palatinul Superior, negustorul *Gustav Hohmann*, contele *Sándor al II-lea Nákö* și doamna *Else von Mendelsohn-Bartholdy*, soția bancherului din Nürnberg *Gotthold Mendelsohn-Bartholdy* (un urmaș al lui *Felix Mendelsohn-Bartholdy*) și s-au înregistrat în „Jurnalul de oaspeți“ al contelui *Nákö*. Palatul Etterzhausen se afla în proprietatea familiei bancherului *Mendelsohn-Bartholdy*. Aici probabil că *Gustav Hohmann* i-a prezentat contelui *Sándor al II-lea* proprietatea sa, „Schuller-Hof“/moșia „Schuller“. În data de 17 martie 1876, se găsește, în jurnalul de oaspeți al contelui *Sándor al II-lea*, o notiță din Vilshofen, care dovedește prima vizită a contelui pe moșia „Schuller“. Jurnalul de oaspeți este păstrat în stare foarte bună, în proprietate privată. De ce trebuiau să treacă însă alți patru ani până la achiziționare nu e prea clar. La început, s-au făcut numai speculații, cum că familia *Nákö* ar fi avut greutăți financiare. Dar, prin publicarea testamentului, în anuarul 2010 al orașului Vilshofen, vol. 18, această presupunere a putut fi confirmată în mod concludent. Nici în documentele existente în arhiva de stat din

Landshut, nici în documentele care se află la autoritățile de la Vilshofen, nu s-au găsit indicii asupra motivelor care l-ar fi determinat să cumpere această moșie, aflată la o distanță atât de mare de proprietatea familiei din Nagyszentmiklós (după cercetările efectuate de *Josef Eggersdorfer*). Și nici din înscrisurile aflate în fondul de documente, aflat la dispoziția mea, nu reies informații referitoare la aceasta. Motivul principal se pare că a fost starea de sănătate a contelui *Sándor al II-lea*, care, probabil, a suportat mai greu clima continentală, arșița și praful pusteii maghiare, cu verile ei fierbinți și uscate, din Nagyszentmiklós. Clima maritimă mai umedă, central-europeană, a Bavariei, în special amplasarea idilică a moșiei „Schuller-Hof“, în peisajul liniștit, cu dealuri, din Bavaria Inferioară, și cu privire spre Dunăre se pare că i-a convenit mai mult. În afară de aceasta, el nu se afla, oricum, în relații prea bune cu tatăl său, contele *Kálmán*, domiciliat în castelul părintesc de la Nagyszentmiklós. Contele *Sándor al II-lea* considera că părinții lui, prin stilul lor de viață „ușoară“, îl înșală și îi diminuează moștenirea lăsată de bunicul său din partea mamei, contele *Dávid Gyertyánffy de Bobda*. Aceasta poate fi cauza pentru care el a adoptat rolul unui „fugar din cuib“. Liniștea și contemplativitatea acestei bucăți de pământ bavarez au cucerit inima

Moșia „Schuller-Hof“, amplasată idilic, în apropiere de localitatea Vilshofen pe Dunăre, în Bavaria Inferioară, refugiu al familiei contelui *Nákó Sándor* și al soției sale, *Elisabeth Sabine von Wittenberg*.

contelui *Sándor Nákó* și a soției sale, contesa *Elisabeth*. Aici se pare că se puteau recrea cel mai bine.

Dar, din când în când, soții *Nákó* erau cuprinși de dorul după pusta maghiară, cu castelul familiei de la Nagyszentmiklós, și, astfel, ei vizitau castelul și domeniile lor funciare. Pentru ca lucrurile să decurgă în ordine, era responsabil inspectorul funciar *Eberhard Schwarze*. Conform datelor arhivei de stat a orașului Landshut (vezi și anuarul 2005 al orașului Vilshofen), jurisdicția „Hilgartsberg“ (așa cum s-a numit toată moșia la început) a cuprins, în anul 1760, și proprietatea „Pfudrachöd-Hof“, în Alkofen, în vecinătatea localității Vilshofen, cu un total de 46 de jugăre de pământ (un jugăr=3.407mp). Ambele proprietăți au devenit, mai târziu, moșia „Schuller-Hof“, deoarece aceasta se afla, în anul 1859, în proprietatea negustorului și, totodată, a primarului din Vilshofen, *August Schuller*. Deoarece pentru această moșie s-a cerut un preț dublu față cele anterioare, putem presupune că, într-o mare măsură,

Curtea interioară a proprietății contelui *Nákó*, „Schuller-Hof“, în centru cu noul stăpân al casei, căpitanul *Maximilian Wezl*, în jurul anului 1912.

contele *Sándor al II-lea* a fost înșelat de către partenerul lui de contract. Presupunerea mea a fost confirmată de către un alt descendent nobiliar maghiar și cunoștință a ultimei proprietare a moșiei „Schuller-Hof“, contesa *Elisabeth Nákó (Hasi)*. Numai astfel se poate explica prețul de achiziționare al contelui, 35.000 de guldeni. Putem presupune că această achiziționare a fost favorizată, pe deasupra, de o moștenire pe care a primit-o soția contelui, *Elisabeth Sabine von Wittenberg*. Aici, pe moșia „Schuller“, a locuit contele *Sándor al II-lea*, împreună cu familia lui, contesa *Elisabeth Sabine Nákó* (născută *von Wittenberg*) și cu fiul lor, contele *Sándor jr.*, născut în data de 23 decembrie 1871, mai ales în lunile de vară. În lunile de iarnă, familia se retrăgea la Viena sau Budapesta. Pe moșia „Schuller-Hof“ s-a născut și fiica *Erzsébet (Elisabeth) Berta Maria Malvine*, în data de 5 iulie 1885. În anul 1883, deci după moartea contesei *Berta Gyertyánffy de Bobda*, contele *Kálmán*, tatăl lui *Sándor al II-lea*,

Contesa *Elisabeth* și contele *Sándor al II-lea* (1846–1889), amândoi cu cai roibi, înainte de o plimbare călare, împreună cu inspectorul funciar *Eberhard Schwarze* (pe un cal alb), în fața verandei castelului contelui.

a vizitat pentru prima dată moșia „Schuller-Hof“ și a făcut cunoștință, cu această ocazie, cu nora sa, *Elisabeth Sabine von Wittenberg*, și cu nepotul lui, *Sándor jr.* (1871–1923). Pe nepoata lui, *Elisabeth*, bunicul *Kálmán* a cunoscut-o abia mai târziu, deoarece ea s-a născut abia în anul 1885. Contesa *Berta Gyertyánffy de Bobda* nu și-a văzut niciodată nora sau nepoții. Discordiile în familie erau, așadar, adânci și evidente.

Pământurile întinse ale familiei *Nákó* au fost subîmpărțite în moșii individuale, situate în jurul localității fiecărui domeniu funciar (predie) „Nagyszentmiklós“ și „Terémi“. Moșiile purtau numele membrilor familiei, precum „*Berta-Maior*“, „*Erzsébet-Maior*“, „*Nagy-Berta-Maior*“, „*Mileva-Maior*“, „*Kálmán-Maior*“, „*Sándor-Maior*“ ș.a.m.d. Aceste moșii-Maior au fost gospodărite și lucrate de locuitorii (supușii), precum și de angajații din fiecare localitate în parte, precum Szerbcsanád (Cenadul Sârbesc), Porgány (Pordeanu), Cheglevici, Kiszombor, Nyerő (Nerău), Kis-Terémi (Teremia Mică), Máriafölde (Teremia Mare), Nagykomlós (Comloșu Mare) ș.a.m.d. Supușii primeau răsplată sub formă de produse naturale, dar trebuiau în schimb să efectueze un anumit număr de zile de lucru (robotă) în slujba stăpânilor.

Dat fiind faptul că, spre sfârșitul secolului al 19-lea, cuplul de conți își avea reședința mai mult pe moșia „Schuller-Hof“, în Bavaria, sau la Viena, ori Budapesta, contele *Sándor al II-lea Nákó*, a transferat toată răspunderea pentru conducerea economică a domeniilor unui inspector funciar având calificări excelente ca specialist, și anume experimentatului *Eberhard Schwarze*. Acesta era deja angajat al tatălui său, contele *Kálmán*, în calitate de intendent. *Eberhard Schwarze* își avea reședința, cea mai mare parte a timpului, la Sânnicolau Mare, avea grijă ca toate contractele de livrare a produselor agricole, precum și celelalte tranzacții financiare să fie respectate, locuind, probabil, în Clădirea Camerală sau chiar într-o aripă a castelului. El deținea controlul suprem asupra fiecărui administrator de moșie în parte, pe așa-numitele „maior“. A organizat, ocazional, și evenimente, petreceri, vânători și plimbări cu caii în natură, așa cum atestă și unele fotografii din fondul de documente. Practic, a fost împu-ternicitul stăpânului, adică al contelui *Nákó*, în absența acestuia. Trebuie să ținem cont de faptul că depozitarea, prelucrarea și vânzarea produselor vegetale și a produselor animaliere din efectivele enorme de porci, vite și

oi trebuia să se deruleze conform contractelor și fără complicații. Astfel, au fost montate, pe acele moșii, „maior“, pe care se cultiva sfeclă de zahăr, șine „Lori“, adică șine înguste pentru vagonete, care să facă legătura între „maior“ și gara localității cele mai apropiate, ca să se asigure, în continuare, transportul sfeclei de zahăr, către fabricile de profil. Astfel de linii înguste au fost construite la Cheglevici și la Nerău, unde linia îngustă ducea la gară. Linia de la Cheglevici a fost folosită încă în anii șaizeci pentru transportul de persoane de la Cheglevici la Cenad, Cheglevici având legături foarte proaste cu rețeaua principală de drumuri. Dar și prelucrarea laptelui pe domeniile stăpânirii, lapte produs de peste 2.000 de vaci de pe toate moșiile domnești, impunea necesitatea construirii unor mici fabrici de prelucrare la fața locului. Așa, de exemplu, pe „Berta-Maior“, („Eszter“), lângă Nerău, s-a fabricat untul în stil industrial. Această moșie *Nákó* făcea o impresie foarte bună și avea valoare de model în epocă, deoarece era compusă dintr-un ansamblu arhitectonic foarte frumos, constând din clădire pentru locuințe și clădire administrativă pentru administrator, amplasate într-un complex îngrijit de parc cu statui și fântână arteziană. Mai departe, existau clădiri de locuit pentru servitorii și muncitorii agricoli, totul fiind vopsit, la exterior, în „galben de Schönbrunn“. Chiar și cele 80 de vaci de lapte ale moșiei „Berta-Maior“ se spune că ar fi beneficiat de un grajd modern și că ar fi fost adăpate cu apă curentă. Accesul de la șoseaua Nerăului spre ansamblul moșiei s-a realizat prin intermediul unei alei umbroase, străjuite de arbori și arbuști. Vânzările, mandatate de contele *Sándor al III-lea* (1871–1923), începând din anul 1912, ale pământurilor, împreună cu moșiile, reforma agrară din 1923 și economia planificată din sistemul socialist au distrus aceste structuri pentru totdeauna.

Influențat totuși de mentalitatea mamei sale, a contesei *Berta Gyertyánffy*, față de obligațiile pe tărâm social, contele *Sándor al II-lea* (1846–1889) a fost, pe moșia „Schuller-Hof“ de lângă Vilshofen, un model în fața servitorilor, concetățenilor și instituțiilor publice din comunitate. Bisericii parohiale Vilshofen i-a donat în anul 1881 un oratoriu (sală de rugăciune), iar în anul 1885 a ridicat o capelă în Grădina Engleză nou amenajată a moșiei, care a fost sfințită de episcopul de Passau *Joseph Franz von Weckert*, un oaspete frecvent și binevenit al familiei *Nákó* pe moșia „Schuller-Hof“. Această capelă semăna foarte mult

cu cea din grădina castelului de la Sânnicolau Mare, care a existat acolo până în anul 1945. Oare să fi acesta un semn de nostalgie după castelul natal? Contele a simțit, se pare, nevoia unei capele ca loc refugiu și de rugăciune, și aici, pe moșia „Schuller-Hof“. Din investigațiile făcute în arhiva de stat Landshut reiese că această capelă a avut pereți dubli, din lemn, cu izolație din cenușă. Pereții interiori și exteriori au fost acoperiți cu coajă de copac. Oratoriul, care putea fi accesat prin intermediul unor scări, dezvăluia un altar dedicat Sfintei Feciori, în fața căreia se afla o bancă pentru rugăciune. În mijlocul capelei atârna un candelabru de dimensiuni uriașe, din coarne de cerb, care a fost decorat cu un rozariu confecționat din mărgele din corn de cerb. Capela a căzut victimă unui incendiu în anii cincizeci și nu a mai fost reconstruită niciodată.

Dar se ne întoarcem la familia contelui, care — așa cum am aflat — se ținea tot mai frecvent departe de patrie. Contele *Sándor al II-lea Nákó* (1846–1889), conștient fiind de starea șubredă a sănătății și de posibilitatea morții sale apropiate, avea mare grijă de securitatea financiară a familiei. În această situație, tatăl lui, contele *Kálmán Nákó*, arăta multă înțelegere, ceea ce l-a determinat să dea o declarație importantă în favoarea familiei fiului său, *Sándor al II-lea* (1846–1889). Această declarație scrisă de mână se află în fondul documentelor de familie și este semnată de tată și de fiu. În continuare, redăm conținutul ei.

Declarație

Domnului Coloman, Conte de Nákó, șambelan imperial și moșier, Predistinsul.

Mi-ați dat următoarea declarație referitoare la raporturile financiare de drept existente între Dumneavoastră și mine, scrisă de Dumneavoastră de față cu doi martori:

Am asigurat fiului meu Alexander, conte de Nákó, respectiv moștenitorilor lui, suplimentarea neîngrădită a averii, revenite lui din partea mamei și pusă mie la dispoziție. Pentru prezentarea integrală a raporturilor financiare de drept, existente între mine și, altfel, cu acordul fiului meu, voi da următoarele dispoziții:

1. *Suma compensatorie în favoarea fiului meu se stabilește cu aceasta la valoarea de 250.000 fl. bani austrieci, adică două sute cincizeci de mii de guldeni, bani austrieci.*

2. *Mă oblig, cu aceasta, să adaug o dobândă anuală de 5% sumei de 250.000 fl. în favoarea fiului meu, sau, în cazul decesului lui, moștenitorilor lui, începând cu data de azi, cu observația ca dobânzile să fie luate în calcul în apanajul plătit de mine fiului meu pe tot timpul vieții sale, respectiv să fie scăzute de acolo.*

3. *Obligația mea de a adăuga o dobândă anuală de 5% la suma de 60.000 fl., reprezentând datoria fiului meu față de soția lui, o recunosc în mod expres, cu observația că acești 3.000 fl., plătibili anual, să fie puși în calcul pe tot timpul vieții fiului meu în apanajul lui, adică să fie scăzuți de acolo.*

4. *Tot așa, rămâne în obligația mea ca, în cazul decesului fiului meu, să plătesc soției lui o compensație de văduvă de 3.000 fl., trei mii de guldeni.*

5. *În mod expres, stabilesc aici că nici fiul meu, contele Alexander Nako, și nici moștenitorii lui nu pot să-mi solicite o plată sau o asigurare a sumei datorate aici, de 250.000 fl., cât timp trăiesc eu.*

Drept pentru care am scris și am semnat cu mâna mea această declarație și am pus doi martori să scrie împreună cu mine.

Viena, în 14 septembrie 1888

Kálmán, Conte de Nákó

Dr. Ludwig Lichtenstein, în calitate de martor

Johann Kadiuc, în calitate de martor

Sunt de acord cu declarația prezentă și cu tot cuprinsul ei și declar cu aceasta că, în afară de solicitările precizate în declarație, către tatăl meu, domnul Coloman, Conte de Nako, nu există alte revendicări din partea mea referitoare la moștenirea din partea mamei mele decedate.

Schulerhof, în 17 septembrie 1888

Sándor, Conte de Nákó sen.

În formulările din această declarație, ale contelei *Kálmán*, în favoarea fiului său, contele *Sándor al II-lea* și al familiei acestuia este evidentă lipsa de toleranță față de nora lui, contesa *Elisabeth Sabine*, născută *von Wittenberg*. Contele *Kálmán Nákö* nu o numește în niciun loc din text „contesă“. Ea a fost doar o actriță și nu era considerată în ochii familiei corespunzătoare rangului; de aceea, nu era binevenită, dar era tolerată. Acest fapt i-a cauzat, probabil, contelei *Sándor* o durere în plus, care, desigur, nu a fost favorabilă stării sale de sănătate. Cu căsătoria lui, el a deschis drumul spre căsătoriile nobiliare sub rang ale descendenților masculini ai neamului *Nákö*. Însă, desigur că am comite o greșală dacă am aprecia acest fapt ca o contribuție la decăderea acestui neam de nobili.

Contele *Sándor al II-lea Nákö* (în fundal-stânga), împreună cu soția sa, contesa *Elisabeth Sabine*, născută *von Wittenberg*, în vizită la Nagyszentmiklós, după o excursie de vânătoare cu inspectorul funciar *Eberhard Schwarze*, în fața verandei castelului nobiliar. Celelalte persoane fac parte din personalul de casă și de curte. Balustrada și piloanele care sprijină acoperișul verandei au fost acoperite cu glicinii.

După ce a asigurat în fața notarului securitatea financiară a familiei sale în detrimentul tatălui său, *Kálmán*, după decesul acestuia și cu deplina conștiință că starea lui de sănătate este foarte șubredă, fiul ajunge să se reconcilieze cu tatăl. Conte *Sándor al II-lea* suferea de o boală necunoscută. Grija pentru familia lui de pe moșia „Schuller-Hof“ a fost

Capela de pe moșia „Schuller-Hof“ din Vilshofen, construită la ordinele contelui *Sándor al II-lea Nákö* (1846–1889).

cauzată de disputele permanente cu părinții săi. Dar și după moartea mamei sale, contesa *Berta*, născută *Gyertyánffy de Bobda*, în anul 1882, încordarea în relațiile cu tatăl lui a continuat. Toată această situație se pare că l-a privat și de ultimele puteri.

După ce s-a mutat pe moșia „Schuller-Hof“, nu i-a mai rămas decât o scurtă perioadă de viață. Ultimul an al vieții i l-a dedicat soției sale dragi și copiilor, de care a fost foarte atașat. Conte *Sándor Nákó de Nagyszentmiklós* a murit în data de 22 noiembrie 1889, la Arco, în Tirol, unde se afla, probabil, pentru tratament balnear. În testamentul lui din 15 septembrie 1888, el și-a exprimat dorința ca în timpul vieții soției sale să nu fie înmormântat la Nagyszentmiklós, ci în cimitirul de la Vilshofen. Motivul trebuie căutat tot în relațiile încordate cu părinții lui, dar și în dorința justificată de a fi înmormântat lângă soție. Probabil că a plecat și de la presupunerea că va muri pe moșia „Schuller-Hof“. Dar, prin moartea sa, intervenită în timpul unui tratament balnear în Arco/Tirol, toate s-au întâmplat altfel, deoarece rămășițele lui pământești au fost duse la Nagyszentmiklós și înmormântate în cripta conților de *Nákó*. Probabil că tatăl lui, contele *Kálmán*, și-a impus punctul de vedere. În continuare, contele *Sándor al II-lea* și-a exprimat în testament dorința ca fiica lui, *Elisabeth*, „să fie educată în întregime numai în Germania, de preferință în Bavaria...“. Dacă s-a ținut sau nu cont de această dorință, nu putem afla din documentele familiei *Nákó*, decoperite în arhiva orașului Vilshofen.

A1

(Număr dosar al Arhivei de Stat)

TESTAMENT

În numele Domnului, al Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh,
Amin!

Eu, *Sándor*, conte de *Nákó senior*, află ndu-mă în deplinătatea facultăților mele mintale, după chibzuință și cu seriozitate, liber de orice constrângere sau erori, declar ultima mea dorință, după cum urmează.

I. Moștenitoarea universală a întregii mele succesiuni o numesc pe soția mea Sabine Elisabeth, contesă de Nákó, iar celor doi copii ai mei le revine cota parte prevăzută de lege.

Soției mele îi revine deci o jumătate, iar copiilor mei, cealaltă jumătate, deci fiecăruia din urmă îi revine un sfert.

Desigur că datoria în numerar față de soția mea, de la care aceasta deține titlul de creanță respectiv, se va adăuga la pasivele succesiunii mele, în impasibilitate față de persoana creditoare, și nu poate fi deci considerată cotă de moștenire a soției mele.

În continuare decid următoarele:

Soția mea va moșteni moșia mea Schullerhof din Bavaria, precum și bunurile mele mobile de acolo sau oriunde s-ar afla acestea.

În condițiile în care datoria de ipotecă a moșiei Schullerhof este aproape egală cu valoarea acesteia, rog ca această împrejurare să fie luată în considerare în derularea succesiunii mele, în așa măsură ca, prin aceasta, împărțirea intenționată a moștenirii să nu fie alterată, deci soției mele să-i revină o jumătate a succesiunii mele nete.

II. În cazul în care copiii mei vor muri înaintea mea, o numesc pe soția mea moștenitoare universală a averii mele.

III. Averea pe care o moștenesc copiii mei de la mine va trece pe mama mea, în cazul când copiii mor necăsătoriți.

IV. Ca tutore al copiilor mei îl numesc pe domnul conte Karl Lanckosonky, actualmente la Viena, strada Wasa nr. 6, iar în calitate de cotutore o numesc pe soția mea.

V. De asemenea, îl rog pe domnul conte Karl Lanckosonky să fie consilierul și reprezentantul soției mele în toate cazurile de drept și din afara dreptului, care vor apărea.

VI. Doresc, în tot cazul, să fiu înmormântat în cimitirul de la Vilshofen, ca să mă odihnesc ca odinioară, în cazul când soția mea scumpă, contrar dorinței mele, nu se va recăsători, lângă ea.

În ceea ce privește forma testamentului, doresc ca legile țării să fie considerate decisive, deoarece testamentul a fost conceput în spiritul lor.

În aceasta constă ultima mea dorință, bine chibzuită, care să fie recunoscută după decesul meu ca testamentul meu solemn sau drept

codice sau orice altă formă justificabilă de drept și să fie executat ca atare.

Schullerhof, în 15 septembrie 1888

Semnat: Sándor conte de Nákó senior

Ad A2

(Număr dosar al arhivei de stat)

Prin schimbarea parțială a testamentului meu din 15 septembrie 1888, îmi exprim dorința să fiu înmormântat cu orice preț în cimitirul de la Vilshofen, iar locul odihnei mele veșnice îl las la alegerea soției mele, cu observația că nu doresc în niciun caz ca în timpul vieții ei să fiu înmormântat la Szent-Miklós.

Mai departe, vreau să-mi exprim dorința ca fiica mea mai mică, Elisabeth, să fie educată și crescută în mod exclusiv numai în Germania, de preferință în Bavaria. Motivele pentru aceasta sunt, pentru oricine cunoaște mai bine situația noastră privată, mult prea bine cunoscute ca să le mai dezbat aici.

Arco, în 13 octombrie 1889

Semnat: Sándor conte de Nákó senior

În ultima scrisoare către tatăl lui, contele *Kálmán*, contele *Sándor al II-lea* l-a rugat pe acesta să dăruiască iubire familiei sale și să aibă grijă să păstreze moșia „Schuller-Hof”. Nu se știe în ce măsură i s-a îndeplinit această dorință. Un document de succesiune al contelui *Sándor al II-lea*, din 15 septembrie 1888 (originalele se află în arhiva orașului Vilshofen), s-a aflat în posesia nepoatei sale, contesa *Erzsébet Hildegard Berta Malvine Theresia Maria Nákó (Hasi)*.

4.6. Contele *Sándor al III-lea Nákó* (1871–1923) — guvernator al orașului Fiume

Se pare că este ultimul și cel mai tragic descendent al neamului de nobili *Nákó de Nagyszentmiklós*. S-a născut ca fiu al contelui *Sándor al II-lea Nákó* (1846–1889) și al soției sale, contesa *Elisabeth Sabine Nákó*, născută *von Wittenberg* (1854–1939), fiind ultimul descendent al familiei cu numele de *Sándor*, în data de 23 decembrie 1871, într-unul din palatele lor de la Viena. Contele *Sándor al III-lea Nákó* (1871–1923) a fost, deja de la vârsta de 30 de ani, membru al păturilor maghiare sus-puse, membru al Casei Magnaților, deputat al districtului Nagyszentmiklós, președinte al Societății „Aranca“, iar între 24 mai 1904 și 7 decembrie 1909, guvernator al portului regal liber de la Fiume (astăzi, Rijeka), respectiv căpitan al cavaleriei regale maghiare a husarilor, Honvéd, astfel că numai foarte rar era prezent în locurile sale natale, Nagyszentmiklós și Vilshofen („Schuller-Hof“/moșia „Schuller“). În data de 13 octombrie 1896, contele *Sándor* s-a căsătorit la Lovrin, în comitatul Torontal, nu departe de Nagyszentmiklós, cu baronesa *Eszter*, baroană *Lipthay de Kisfaludy*, născută în data de 20 septembrie 1869, la Lovrin. Și ea, asemenea bunicii lui față de soțul ei, contesa *Berta Nákó*, născută *Gyertyánffy de Bobda*, a fost mai în vârstă decât el, dar de data aceasta numai cu doi ani față de contele *Sándor al III-lea*. Rod al acestei căsnicii a fost o fiică, baronesa *Berta Erzsébet Gizella Maria*, născută în 19 iunie 1898, în castelul de la Nagyszentmiklós. Din păcate, nu există nicio fotografie a baronei *Eszter Lipthay de Kisfaludy*, cu toate că în arhiva orașului Vilshofen se aflau foarte multe poze cu personaje feminine, care, din nefericire, nu au fost inscripționate și, astfel, nu pot fi — în stadiul actual al cercetărilor — corelate cu persoane nobiliare sau de alt fel. Tânăra contesă a fost fiica marelui moșier *Antál*, baron *Lipthay de Kisfaludy*, și a soției sale, baronesa *Gizella Almáy de Almásy*. Ea a născut în 1904, din nou, o fiică, *Maria*, care a murit în același an și a fost înmormântată în cripta bisericii romano-catolice.

Moșiile deosebit de fertile ale marelui moșier, baronul *Antál Lipthay de Kisfaludy*, ca venit suplimentar câștigat prin căsătoria cu fiica acestuia, baroana *Eszter Lipthay de Kisfaludy*, ar fi constituit pentru contele

Sándor al III-lea Nákó un spor considerabil adus averii sale. Este o proprietate de invidiat, situată în câmpia plană, parcelată în suprafețe generoase, fiecare macroparcelă fiind împrejmuită și astăzi, în linie perfect dreaptă, cu plantații dese de arbori foioși sau arbuști. Aceste plantații aveau scopul de a proteja plantele cultivate, crescute din abundență, de vântul de pustă foarte frecvent și puternic, precum și de a feri pământul de o secare prea agresivă. Trebuie să ținem cont de faptul că, în această zonă uscată, de pustă, cantitățile anuale de precipitații se ridică la doar 500–550 l/mp. Acest potențial câștig suplimentar de teren s-a pierdut însă din cauza faptului că, în acea perioadă, contele *Sándor* întreținea o relație extraconjugală cu tânăra actriță vieneză *Hildegard Peters*.

Rod al acestei căsnicii a fost o fiică, baronesa *Berta Erzsébet Gizella Maria*, născută în palatul de la Nagyszentmiklós în data de 19 iunie 1898. Din păcate, nu ne aflăm în posesia vreunei fotografii care să le

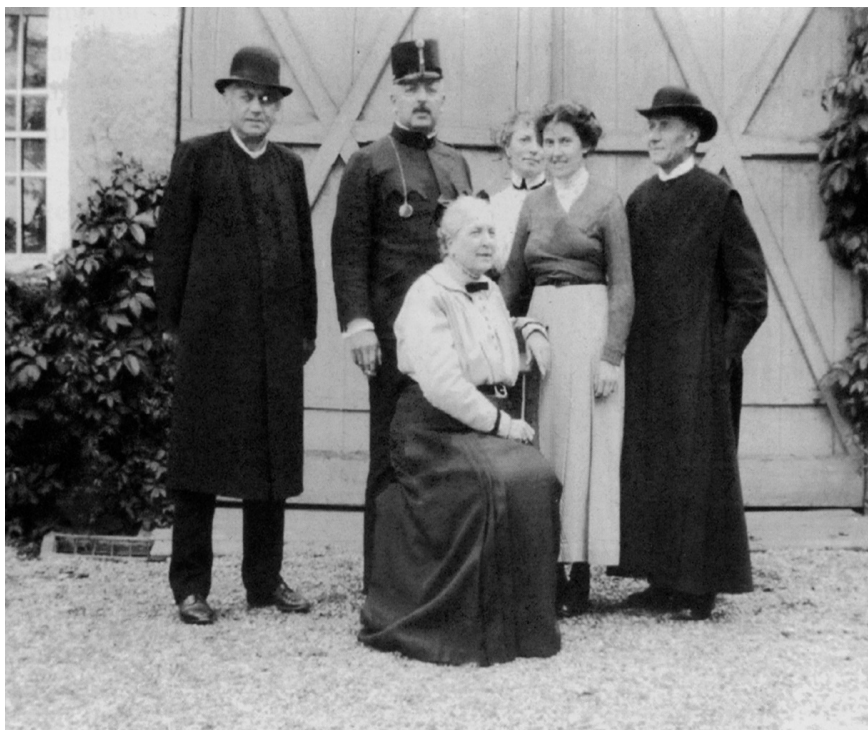

Contele *Sándor al III-lea Nákó* (1871–1923), în uniforma husarilor, cu sora lui, contesa *Elisabeth Nákó* (născută în 1885), pe moșia „Schuller-Hof”, soția de mai târziu a prof. dr. med. *Lajós Ádam*, rectorul universității Pázmány din Budapesta.

reprezintă pe cele două soții ale contelui. Din căsătoria contelui *Sándor* cu contesa *Eszter Nákó*, născută baronesă *Lipthay de Kisfaludy*, s-a născut, în data de 19 iunie 1898, în palatul de la Sânnicolau Mare, o fiică, *Erzsébet Berta Gizella Eszter Maria*.

Fiica din această primă căsătorie a contelui *Sándor*, baroana *Berta Erzsébet Gizella Maria*, s-a căsătorit, în data de 17 noiembrie 1917, cu locotenent-colonelul regal maghiar *Tibór*, baron *von Berg*.

Din această căsătorie a fiicei contelui *Sándor al III-lea* (1871–1923) s-au născut doi fii, *Gyuri* (*Georg*) și *Miklós* (*Nikolaus*). Cei din familia *Berg* au fost mai târziu oaspeți bineveniți ai contesei *Elisabeth Nákó*, născută *von Wittenberg*, în calitatea ei de bunică, respectiv de străbunică,

Contele *Sándor Nákó*, în uniformă husarilor maghiari Honvéd, împreună cu mama sa, contesa *Elisabeth Sabine von Wittenberg*, la împlinirea vârstei de 60 de ani de către aceasta, și cu fiica sa, contesa *Elisabeth Nákó*, soția prof. dr. med. *Lajos Ádam* (Budapesta). De asemenea, se pot vedea reprezentanți ai clerului din Vilshofen, cu toții, în curtea interioară a moșiei „Schuller-Hof“.

pe moșia „Schuller-Hof”. După ce însă soțul ei, contele *Sándor al II-lea* (1846–1889), a murit, contesa *Elisabeth Nákó*, născută *von Wittenberg*, s-a recăsătorit cu căpitanul regal bavarez *Maximilian Welzl*. Fiul contesei *Berta*, *Gyuri*, a căzut în Al Doilea Război Mondial. Căsătoria contesei *Berta Erzsébet Gizella Maria Nákó*, căsătorită *Berg*, a fost anulată în 20 martie 1941, la Budapesta. Se pare că *Berta Nákó* s-a căsătorit a doua oară cu un suedez, iar în Suedia i se pierd urmele. Și al doilea fiu al ei, *Miklós*, s-a căsătorit în Suedia, cu o persoană de rang nobil, conform relatărilor unui cunoscător al scenei, care însă dorește să rămână anonim. În mod regretabil, nu știm mai multe despre istoria lor destul de obscură.

Contesa *Elisabeth Berta Maria Mileva Nákó*, sora contelui *Sándor al III-lea* (1871–1923), căsătorită *Ádám*, născută pe moșia „Schuller-Hof”, a trăit, datorită căsătoriei cu prof. dr. *Ádám*, la Budapesta, unde soții aveau o herghelie de 100 de cai. Ea a moștenit moșia „Schuller-Hof” după moartea timpurie a fratelui ei, contele *Sándor al III-lea Nákó* (1871–1923), conform testamentului mamei sale, contesa *Elisabeth Nákó*, căsătorită *Welzl*. Ultimul descendent al familiei de conți, contele *Sándor al III-lea Nákó* (1871–1923), nu a fost, deci, niciodată proprietarul moșiei „Schuller-Hof”. Mama lui, contesa văduvă *Elisabeth Nákó*, căsătorită *Welzl*, a murit într-un accident, în anul 1939, în timpul unei călătorii de la Vilshofen la Budapesta, în apropiere de Linz. Fiica ei, *Erzsébet Berta Maria Mileva*, contesă *Nákó*, căsătorită *Ádám*, moare în data de 19 decembrie 1963, la Budapesta, și este înmormântată în cimitirul Kerepes.

Acest cimitir, în acea epocă, a fost, pentru orașul Budapesta, locul de odihnă al personalităților societății din domeniul economiei, culturii, politicii ș.a.m.d. Acolo este înmormântat și compozitorul *Béla Bartók*, născut la Sânnicolau Mare. Tradiția de a înmormânta personalitățile maghiare în acest cimitir există și astăzi.

Când s-a făcut această fotografie pe moșia „Schuller-Hof” (1913), orașul Nagyszentmiklós de atunci, împreună cu Németszentmiklós, deci cu comuna Sânnicolau German, avea, în total, 10.617 locuitori (conform recensământului populației din 1910). Dintre aceștia: 3.938 români, 3.227 germani, 2.121 maghiari, 1.134 sârbi, iar 197 s-au declarat

Contesa Elisabeth Nákó, născută von Wittenberg, împreună cu fiul ei adolescent, contele Sándor al III-lea (1871–1923), în jurul anului 1887, probabil în timpul unei șederi pentru tratament balnear a contelui bolnav Sándor al II-lea Nákó, la Arco, în Tirol.

ca aparținători ai altor etnii. Comparativ cu ultimul recensământ, din 1880, în decurs de 30 ani putem constata o schimbare considerabilă. Total locuitori: 10.836. Dintre care: 3.390 români, 4.462 germani, 1.812 sârbi și 1.172 maghiari. Ca urmare, putem constata că numărul românilor și sârbilor a crescut în mod considerabil, pe când numărul germanilor și maghiarilor s-a redus.

5. SFÂRȘITUL DOMENIULUI FUNCIAR IMPERIAL „NAGYSZENTMIKLÓS“

Așa cum am aflat, căsnicia contelui *Sándor al III-lea* (1871–1923), ultimul descendent al neamului *Nákó*, cu baronesa *Eszter*, baroană *de Kisfaludy*, din Lovrin, nu a fost cea mai fericită și, în consecință, a fost anulată în data de 19 februarie 1920, la Budapesta. Contele *Sándor* s-a recăsătorit imediat, în 28 februarie 1920, cu tânăra actriță *Hildegard Maria Peters*, văduvă *Hess*, născută în 5 martie 1890, la Viena. Ea era cu 19 ani mai tânără decât contele, de origine evreiască, motiv pentru care mai târziu va fi confruntată, în Germania hitleristă, cu legile rasiale de la Nürnberg. Și din cea de-a doua căsnicie a contelui *Sándor al III-lea* s-a născut o fiică, *Erzsébet Hildegard Berta Mileva Theresia Maria (Hasi)*, în 16 aprilie 1922, pe moșia „Schuller-Hof“. Contele *Sándor al III-lea* (1871–1923), fiind împovărat de obligații de serviciu și de alte sarcini de tot felul, practic nici nu a avut timpul necesar să poarte de grijă moșiei sale de la Nagyszentmiklós. Evenimentele dese, precum festivități de tot felul, și-au cerut tributul și se pare că au avut și un impact negativ asupra bugetului său.

Din această cauză, i-a însărcinat, în anul 1912, pe juristul *Domokos Schreyer* (tatăl avocatului *Viktor Schreyer*) și pe notarul *Adam Russ* din Sânnicolau Mare, să vândă castelul familiei de la Sânnicolau Mare,

împreună cu domeniile funciare aferente. Castelul intră, astfel — conform celor transmise verbal de generațiile mai în vârstă din Sânnicolau Mare —, în posesia a doi potențați din Sânnicolau Mare, în părți egale, dintre care unul a vândut partea lui mai departe, către trei oameni de afaceri din localitate (1924). Au axistat, așadar, patru proprietari ai fostului castel *Nákó*, cu cote parte diferite, care, toți împreună, au fost expropriați fără despăgubire, odată cu începutul regimului comunist, și au fost deportați, în anul 1951, în stepa Bărăganului.

Acum ar fi momentul să facem un salt în timp, până în anii cincizeci, ca să putem zugrăvi dezafectarea castelului neamului de conți. Înainte și după cel de-al Doilea Război Mondial, aici, în castel, se afla, pe de o parte, sediul Grupării Etnice Germane/*Deutsche Volksgruppe*, pe când cealaltă jumătate era locuită de notarul *Adam Russ* însuși, conducătorul grupării etnice germane. După război, în cadrul deportărilor silite în Bărăgan ale coproprietarilor castelului, a început decăderea rușinoasă a fostului castel de conți. Castelul a fost repartizat parțial unei familii sărace dintr-o minoritate etnică discriminată, pentru a locui acolo, iar în partea rămasă liberă a întregului ansamblu, mult mai mare și, odinioară, atâta de cochetă, s-a amenajat o școală pentru tractoriști (termen preluat de la sovietici, însemnând, de fapt, „școala pentru autotractoare“). Elevii acestei școli proveneau preponderent din Muntenia și Moldova. Prin aceasta a început ruinarea definitivă a castelului, pe vremuri atât de fermecător. Ani mai târziu, personalități politice și economice din conducerea locală s-au gândit (chiar și în era dictaturii lui Ceaușescu), să folosească acest complex arhitectonic reprezentativ în alte scopuri, mai potrivite. Astfel s-a început amenajarea unui muzeu al orașului, pentru a adăposti descoperirile arheologice din împrejurimi, precum și o secție dedicată compozitorului *Béla Bartók*, născut în această localitate. Un merit deosebit îi revine în această privință profesorului *Julius Szócs*.

Cam în același timp, când (în anul 1912) castelul era pus în vânzare, a început și înstrăinarea moșiilor contelui, așa-numitele „maior“, a fostelor domenii funciare imperiale *Nagyszentmiklós* și *Terémi*. Este vorba despre moșiile/domeniile individuale ale domeniului funciar cu acest nume — care, parțial, au fost amintite și în capitolul anterior: „Berta-Maior“ la *Nyerö/Nerău* („*Eszter*“), o fostă moșie model; „*Erzsébet-Maior*“ la

Csanád/Cenad, „Nagy-Berta-Maior“ și „Mileva-Maior“ la Cheglevici „Kálmán-Maior“ „Terézia-Maior“, „Sándor-Maior“ la Porgány/Pordeanu ș.a. Toate domeniile „Maior“ au fost gospodărite după standardele cele mai înalte, cunoscute în acea epocă, în ceea ce privește tehnica și cunoștințele din domeniul agriculturii — „Agrikultur“, cum se spunea pe atunci. Moșia „Erzsébet-Maior“ la Csanád/Cenad a devenit, după 1920, când Banatul a fost anexat României, cunoscuta stațiune agricolă experimentală „Sămânța“. În condițiile în care s-a recurs la înstrăinarea silită, parțial, și la licitarea bunurilor familiei *Nákó*, familiile de țărani germani, sârbi, români și bulgari, care au ajuns la un anumit standard de bunăstare, au reușit destul de ușor să achiziționeze bunuri de pe proprietatea contelui. Prin aceasta au luat ființă așa-numitele „Tanyás“ (numite, în Sânnicolau Mare, și „puszta“, românește: „sălaj“). Acestea erau gospodăriile ale fostelor familii mari de țărani din acea epocă, precum *Schreyer, Koreck, Schmelzer, Röhrich, Petrov, Sustrean, Bayer, Zvetcov, Velcsov, Palicu* ș.a.*

Cum s-a ajuns de fapt la înstrăinarea radicală a bunurilor conților de *Nákó*? Ne amintim aici că deja bunicii contelui *Sándor al III-lea* (1871–1923), contele *Kálmán* și contesa *Berta Gyertyánffy*, aveau un stil de viață costisitor. Ei au finanțat mai multe proiecte arhitectonice din Nagyszentmiklós, astfel încât proprietatea nu a fost îndatorată numai contelui *Hoyos*, ci și diferitelor bănci. Achiziționarea moșiei „Schuller-Hof“ din Vilshofen, Bavaria Inferioară, de către fiul lor, contele *Sándor al II-lea* (1846–1889), din generația următoare, probabil că reprezenta răul cel mai mic. Mult mai rău era faptul că ultimul descendent masculin al neamului *Nákó*, despre care este vorba aici, contele *Sándor al III-lea* (1871–1923), a depășit cu mult, prin stilul lui extravagant de viață, cadrul suportabilului, din punct de vedere economic. În ciuda faptului că el

* Aici doresc să corectez o afirmație făcută de mine cu o ocazie din trecut: În cartea mea *Dichtung und Wahrheit zur Geschichte von Großsanktnikolaus / Poezie și adevăr în legătură cu istoria orașului Sânnicolau Mare*, publicată în anul 2010, am susținut că moșiile conților de *Nákó* și castelul lor ar fi fost expropriate în urma reformei agrare din România, începută în anul 1923. Această afirmație, ulterior, prin descoperirea documentelor familiei *Nákó* în arhiva orașului Vilshofen, s-a dovedit a fi incorectă. Contele *Sándor al III-lea Nákó* (1871–1923) a început, deja din anul 1912, când Banatul mai era încă maghiar, să înstrăineze averea sa din Sânnicolau Mare, și nu după reforma agrară românească. Rog, așadar, pe cititorul cărții mele, amintită mai sus, să mă scuze și să-mi ierte afirmația eronată. Din păcate, atunci când am redactat acel volum, nu mă aflam în posesia informațiilor concludente referitoare la starea a înstrăinării averii contelui.

a finanțat din bugetul propriu o instituție școlară foarte importantă din Nagyszentmiklós — Școala Superioară de Fete —, a fost totuși un om de viață prin excelență, membru în cele mai diverse și costisitoare cluburi elitiste ale societății, a iubit „la dolce vita“ și a fost, ceea ce era cel mai grav, un jucător înrăit. Astfel, el a pierdut sume enorme în cazinourile din Budapesta, Viena și de pe Riviera franceză. În fondul de documente al familiei *Nákó*, care s-a păstrat în arhiva orașului Vilshofen, acum în grija orașului Sănnicolau Mare, se găsesc nenumărate facturi neplătite de la cele mai diverse case comerciale din Viena, Bratislava, Budapesta. Dar și somații, precum și corespondența sa cu avocați. Iar urmările au fost cele logice: falimentul, un prestigiu social distrus, probleme conjugale, lipsa oricăror perspective de viitor. Toate acestea, împreună, indică dimensiunile ridsipei făcute de contele *Sándor al III-lea Nákó*. În acest fel se poate explica înstrăinarea radicală silită, descrisă mai sus, a bunurilor familiale, începând din anul 1912. În urma unei noi pierderi a unei sume considerabile de bani într-unul din cazinourile de la Nisa, contele *Sándor al III-lea* s-a sinucis într-o cameră de hotel, în data de 30 mai 1923.

Ultimul descendent masculin al neamului de conți *Nákó* de *Nagyszentmiklós* împlinise numai 51 de ani. Contele a fost înmormântat în cimitirul Kerepes din Budapesta, deoarece cripta familială a celor din neamul *Nákó* se afla la Nagyszentmiklós, acum, într-o țară străină (România). Printre oaspeții de onoare care l-au însoțit pe ultimul drum — conform informațiilor difuzate de „Jurnalul de Budapesta“ — s-au aflat: mama lui, contesa *Elisabeth Welzl*, acum contesa văduvă *Nákó*, fiica lui, contesa *Berta Nákó* (căsătorită Berg), precum și sora contelui, soția profesorului, contesa *Elisabeth Ádam*. Guvernul maghiar a fost reprezentat de secretarul de stat *Stefan von Bérczy*. Ultimele onoruri i-au fost acordate și de contele *Andreas Hadik-Barkóczy jr.*, contele *Gustav Csáky*, baronul *Felix Gerliczky*, baronul *Julius Piret-Bihain* și soția, ex-ministrul *Edmund Beniczky* și soția, principele *Roland Odescalchi*, împreună cu soția, baroanele *Rolanda și Ilona Ötvösé*. Acesta, deci, a fost sfârșitul tragic al ultimului reprezentant masculin al neamului de nobili *Nákó* de *Nagyszentmiklós*.

Și totuși, au rămas în urmă câteva descendente feminine ale celor din neamul *Nákó*, pe care dorim să le amintim. Astfel, pe moșia „Schuller-Hof“ s-a născut, în anul 1885, contesa *Elisabeth Nákó*, sora ultimului descendent

masculin, *Sándor al III-lea*. Aceasta s-a măritat în anul 1919, precum am mai amintit, cu medicul maghiar, celebru pe atunci, prof. dr. med. *Lajós Ádam*, rector al universității Pázmány din Budapesta. Căsnicia a rămas fără copii, astfel încât contesa *Elisabeth* le-a luat pe fiicele fratelui ei *Sándor al III-lea* (nepoatele ei), *Berta* și *Elisabeth*, descendente din prima și a doua căsătorie a contelui, la ea, la Budapesta, și le-a crescut acolo. Prof. dr. med. *Lajós Ádam* a fost chemat într-o bună zi de către sovietici la Moscova, unde a trebuit, în anul 1946, să-l opereze pe ministrul sovietic de externe de atunci, *Viacoslav Molotov*. Întors în același an în capitala Ungariei, profesorul *Ádam* a murit subit la scurtă vreme după aceasta. Cine cunoaște ciudățeniile de atunci ale Serviciului Secret Sovietic NKVD, poate să speculeze pe marginea cauzei morții. Profesorul *Ádam* era socotoit, în ochii sovieticilor, de acum înainte spion, deținând secrete de stat. În anul 1939, după moartea mamei contelui *Sándor al III-lea*, contesa *Elisabeth Nákó* (născută *von Wittenberg*), tânăra *Elisabeth Nákó*, sora contelui *Sándor al III-lea Nákó* (1871–1923), a moștenit moșia „Schuller-Hof”. Nu am putut stabili data exactă a morții primei soții a contelui *Sándor jr.* Pentru a doua oară, contele *Sándor al III-lea* s-a căsătorit cu *Hildegard Maria Peters* (1895–1974), văduvă *Hess*, în anul 1920, la Viena. Din această căsătorie se naște o fiică, deci contesa *Erzsébet (Elisabeth) Nákó*, cunoscută, în succesiunea genealogică, drept „*Hasi*” („*Iepuraș*”). După moartea mătușii sale *Elisabeth Ádam* la Budapesta, ea a moștenit moșia „Schuller-Hof”. Cea de-a doua soție a contelui *Sándor al III-lea*, actrița *Hildegard Maria Peters*, văduvă *Nákó*, s-a căsătorit, pentru a treia oară, cu un anume dr. *Heinrich Schnabelmaier*. După ce trebuia să fie transportată în lagărul de concentrare Theresienstadt, fiind evreică (deja era consemnată pe tabelul de persoane), a reușit să dispară în München-ul devastat de bombardamente și a supraviețuit războiului și naziștilor. *Hildegard Maria Peters*, văduvă contesă de *Nákó*, căsătorită *Schnabelmaier*, moare în data de 2 iunie 1974, la Passau, și este înmormântată în cimitirul orășenesc de pe Inn.

Referitor la persoana ultimului descendent al neamului, *Sándor al III-lea Nákó* (1871–1923): din baza de date investigată reiese că suprafețele agricole ale moșiei „Schuller-Hof” nu au fost niciodată gospodărite de el însuși, ci au fost date mereu în arendă. Contele iubea viața și „*trăia pe picior mare*”, însă ținea foarte mult la castelul familiei de la Nagyszentmiklós.

Aici, în Vilshofen, însă, pe proprietatea contelui, s-au organizat, din abundență, festivități, ceea ce a contribuit la îndatorarea moșiei „Schuller-Hof“. Muntele de datorii acumulat a fost lichidat prin intermediul rudelor din partea soției sale *Hildegard Maria Peters*, contesă *Nákó*, prin vânzarea de picturi valoroase, bijuterii prețioase (de exemplu, inele cu smarald), țigări scumpe de Cuba ș.a. Arendașul moșiei a fost *Joseph Striedl*, tatăl lui *Otto Striedl*, deja cunoscut nouă ca însoțitorul meu de călătorie, pomenit la începutul acestei cărți, călătorie întreprinsă în România, în anul 2007. Contelui, în ciuda firii sale risipitoare îi era foarte drag castelul familial de la Nagyszentmiklós. De aceea, arendașul *Joseph Striedl* trebuia să facă acea călătorie lungă și, desigur, nu fără greutate, cu trenul, în compania unui câine de vânătoare, cu destinația Sânnicolau Mare. Călătoria trebuie să fi avut loc chiar înainte de vânzarea castelului, în anul 1912, înstrăinare intermediată de juristul *Domokos Schreyer* și de notarul *Adam Russ*. *Otto Striedl* mi-a spus că tatăl lui ar fi fost, înainte de Primul Război Mondial, la Nagyszentmiklós. Putem presupune că arendașul *Josef Striedl* (tatăl companionului meu de călătorie din 2007) să nu fi fost trimis în voiaj de către contele *Sándor al III-lea* (1871–1923), ci de către căpitanul *Maximilian Welzl*, fostul tată vitreg al contelui și stăpân al moșiei „Schuller-Hof“. Arendașul *Joseph Striedl*

Școala Superioară de Fete, fondată de contele *Sándor al II-lea* (1871–1923), a fost integrată, ca mănăstire a „Maicilor Dăscălițe Sărace“, în ordinul *Notre-Dame*. Această clădire era situată pe fosta stradă a tăbăcarilor/*Lederergasse/Lipót utca* (în prezent, strada *Petru Maior*). Astăzi, în acest loc, se înalță un bloc de locuințe cenușiu.

nu puțin s-a mirat văzând nu numai orașelul frumos Nagyszentmiklós, castelul aproape feeric, ci având și ocazia să se bucure de frumusețile și farmecele pustei. Conform declarațiilor lui *Otto Striedl*, i s-a propus tatălui său să rămână în castelul *Nákó* și să ocupe o funcție oarecare. Ca mulți alți bărbați tineri, și el a fost chemat, în anul 1914, la arme.

Contele *Sándor al III-lea* (1871–1921), ca promotor al învățământului, a donat orașului și cetățenilor săi o școală superioară de fete, care a fost dată ulterior în grija maicilor din patronatul ordinului „Notre-Dame“, aparținând mănăstirii Notre-Dame din Timișoara. Aceasta a fost mănăstirea de mai târziu a orașului nostru natal Sănnicolau Mare, un important lăcaș religios de învățământ și cultură. Aici, în școala generală anexată mănăstirii, cu limbile de predare maghiară și germană, o mare parte a generației mele a învățat să scrie și să citească. Din această mănăstire făcea parte și o grădiniță pentru aceste două grupuri etnice. Astăzi, în locul Școlii Superioare de Fete s-a ridicat un bloc de locuințe.

Datorită unui sprijin financiar activ din partea contelui *Sándor al II-lea Nákó* (1846–1889), tatăl ultimului conte, în Sănnicolau German, în jurul anului 1870, s-a inaugurat o grădiniță — conform informațiilor furnizate de *Viktor Schreyer* —, contele fiind un mare promotor al politicii educaționale, fapt care a constituit unul dintre marile merite ale contelui

Contele *Sándor Nákó*, guvernator al portului liber Fiume (Rijeka), îi primește pe cardinalul *Eugenio Pacelli*, papa *Pius al XII-lea* de mai târziu, și pe amiralul maghiar *Miklós Horthy*, aflându-se în serviciul coroanei austriece. Fotografia nu poartă nicio dată, dar provine, cu siguranță, din anii 1906–1909.

Sándor al III-lea Nákö (1871–1923). Văzute în totalitate, toate generațiile din familia *Nákö* au acumulat merite mari în privința educației copiilor și a tineretului din orașul Nagyszentmiklós al acelor timpuri. De asemenea, după cum se poate vedea în fondul de documente, au făcut importante donații în bani, mai ales către biserica din Cenad.

În ceea ce privește perioada de activitate a contelui *Sándor al III-lea Nákö* în calitate de guvernator al orașului Fiume (24.05.1906–7.12.1909), se poate consulta, în fondul de documente, un album special cu publicații din presă în limba germană, maghiară și italiană. Ele permit formarea unei imagini parțiale asupra activităților desfășurate de el și asupra complexității sarcinilor impuse de funcția pe care a ocupat-o: de la numeroasele recepții de stat, vizite pe vapoare și pe șantiere navale, primiri ale diferitelor delegații economice, la intermediari politice între Ungaria și Italia. Din aceste articole de presă reiese și faptul că *Sándor al III-lea Nákö* (1871–1923) și-a dat demisia din funcția de guvernator. Motivul, indicat de contele, pentru acest pas, a fost starea de sănătate a fiicei sale adolescente *Berta Erzsébet Gizella Maria*, cu care avea de gând să plece în Africa, în scopul însănătoșirii sale. Autorități ale medicinei din acea epocă l-au sfătuit să întreprindă acest demers. Un extras din ziarul „Budapesti Hirlap” („Știri din Budapesta”), din data de 10 aprilie 1909, numește însă un alt motiv al demisiei sale: un conflict între contele *Sándor al III-lea Nákö* și ministrul maghiar de interne, contele *Andrássy*, din cauza introducerii unei „poliții de graniță Fiume”, idee respinsă de guvernator.

Conform unei relatări a aceluiași ziar, din data de 8 martie 1908, aflăm următoarele: „*Ni se transmite din Fiume că arhiducele Josef August a sosit azi dimineață în localitate, a luat micul dejun cu guvernatorul, contele de Nákö, și și-a continuat călătoria după-masă, cu vaporul „Carpathia”, pentru a se deplasa la Napoli. De acolo, arhiducele pleacă la San Remo. Arhiducele călătorește incognito, sub numele de contele „Miklós”. Această știre este interesantă pentru noi, fiindcă aduce vorba despre vaporul „Carpathia”, același vas care, în noaptea de 14 aprilie 1912, a venit primul în ajutorul transatlanticului „Titanic”, pe când acesta din urmă se scufunda.*

În continuare, prezentăm o relatare a presei despre eliberarea oficială din funcția de guvernator a contelui *Sándor al III-lea Nákö*, după ce ministrul de interne, contele *Andrássy*, i-a acceptat demisia.

... *Simpatiile sincere pe care și le-a câștigat contele Alexander Nákó în toate cercurile societății, în perioada celor aproape patru ani de activitate, au fost exprimate astăzi în mod grăitor în cadrul ședinței extraordinare a reprezentanților Corpului Urban. Podesta Franz Vio a arătat, într-o cuvântare mai lungă, care frecvent a fost întreruptă de strigăte vii de aprobare, meritele peste tot recunoscute pe care și le-a dobândit contele Nákó în apărarea intereselor orașului Fiume, cu deosebire însă meritele pentru stabilirea și menținerea unor relații de cea mai bună înțelegere între maghiari și italieni. Cuvintele de încheiere au fost primite cu strigăte furtunoase de Eviva.*“

Din presa de specialitate se poate afla de asemenea că s-au comis două atentate asupra guvernatorului de la Fiume, contele *Sándor al III-lea Nákó* (1871–1921). Astfel, ziarul vienez „*Neue Freie Presse*“, din data de 18 ianuarie 1909, scrie, sub titlul „*Atentat cu revolverul asupra guvernatorului de la Fiume*“, următoarele: „*Când guvernatorul, contele Nákó, s-a întors spre ora 7 dintr-o excursie cu mașina de la Abbazia (astăzi, Opatija, n.a.), în apropiere de Contrida un individ necunoscut a tras un glonte spre mașină. Guvernatorul nu a fost rănit. Glonțul a trecut prin mâneca șoferului. Făptașul a reușit să fugă. La sesizarea guvernatorului s-a început efectuarea de investigații*“.

Același ziar, în data de 15 decembrie 1909, publică, cu titlul „*Tentativă de atentat asupra ex-guvernatorului, contele de Nákó*“, următoarea știre: „*Aseară, la ora 6, s-a tras asupra acceleratului plecat de la Fiume la Budapesta, în timp ce trecea prin stația Sussak, un glonte. Glonte a pătruns într-un compartiment al vagonului de dormit, dar nu a fost nimeni rănit. În tren se afla fostul guvernator Alexander Nákó, în drum spre Budapesta*“.

Tentativele de asasinat asupra personalităților proeminente din Imperiu s-au înmulțit în acea perioadă (vezi și atentatul asupra împăratului *Franz Josef I*, din în anul 1853, sau asasinarea împărătesei „*Sissi*“, în 10 sept 1898, la Geneva) și au atins punctul culminant prin atentatul comis asupra prințului moștenitor al Austriei, *Franz Ferdinand*, la Sarajevo, în 28 iunie 1914. Toate acestea au constituit semne concludente că popoarele Monarhiei Dunărene tindeau tot mai mult spre independență și suveranitate națională. Primul Război Mondial, cu cele aproape 20 de milioane de victime ale sale, a fost prețul libertății lor. Evident că și ultimul reprezentant al conților de *Nákó* se afla pe lista neagră a atentatorilor, chiar dacă era un personaj politic mai puțin important.

Contele *Sándor al III-lea Nákö* (1871–1921) stătea de fapt destul de rar pe moșia „Schuller-Hof”. Excepție constituiau evenimentele familiale, deoarece mama lui, acum contesa *Elisabeth Welzl*, născută *von Wittenberg*, își avea aici reședința. Dat fiind faptul că palatul familiei din Nagyszentmiklós, care-i aparținea lui, a fost vândut în anul 1912, putem presupune că *Sándor al III-lea* locuia mai mult în palatul *Nákö* de la Viena, oraș care oferea incomparabil mai mult, în privința vieții sociale, decât tihnitul Vilshofen, din Bavaria Inferioară. Pe de o parte, dobânda din arendarea suprafețelor agricole ale moșiei „Schuller-Hof” reprezenta totuși un profit — moșie pe care căpitanul *Maximilian Welzl* era acum stăpân. Pe de altă parte, întreținerea personalului, a diferitelor festivități, generozitatea donațiilor pentru diferite instituții sociale, fundații și asociații din Vilshofen au reprezentat cifre scrise cu roșu în bilanțul contabilicesc al familiei. În afară de asta, sora contelui *Sándor al III-lea*, contesa *Elisabeth*, a fost sprijinită financiar în întreținerea hergheliei de cai de la Budapesta. Din discuțiile purate cu cunoscătorii fostei moșii „Schuller-Hof”, putem trage concluzia că acolo, la un moment dat, situația era foarte strâmtorată. Un anumit sprijin l-ar fi constituit, după moartea căpitanului *Welzl* (1931), vânzarea unor lucruri valoroase din proprietatea familiei, prin intermediul rudelor contesei *Elisabeth Nákö*, născută *von Wittenberg*, cum ar fi: picturi, bijuterii, o colecție de țigări de Cuba foarte scumpă și altele de acest fel. Putem repeta aici că, pentru a-i recunoaște toate meritele comunitare contelui *Sándor al III-lea Nákö*, ediliu fostului Nagyszentmiklós au denumit o stradă, aproape de centru, cu numele lui — fosta „*Sándor utca*”. Viața contelui *Sándor al III-lea*, desigur, era marcată de anumite trăsături tragice, ținând cont de moștenirea plină de datorii lăsată, căsnicia ratată și, nu în ultimă instanță, semnele vizibile de destrămare a întregii Monarhii Dunărene. În concluzie, putem afirma că, pentru întreaga lume aristocrată, se adunau nori negri la orizont. Poate că prin stilul lui de viață tineresc și sfidător, el a încercat să le ignore pe toate. Lumea veche europeană era în declin, iar sfârșitul a venit în curând. Deja de atunci se putea prevedea faptul că, pe scena europeană, cortina habsburgică va cădea în curând. Aceasta va avea urmări tragice, care au culminat cu cel de-al Doilea Război Mondial. A urmat o expropiere generală, fără despăgubiri, a unei părți a populației germane din Banat, deportarea în Rusia a germanilor, dar și a celorlalți grupuri etnice din Banat, apoi deportarea în Bărăgan.

6. DECLINUL MOȘIEI „SCHULLER-HOF“

După moartea contelui *Sándor al II-lea Nákó* (1846–1889), a primului proprietar din familia conților de *Nákó* al moșiei „Schuller-Hof“, soția lui, contesa *Elisabeth Sabine von Wittenberg*, a moștenit moșia „Schuller-Hof“ și s-a căsătorit în anul 1882, la Augsburg, cu căpitanul bavarez *Maximilian Welzl*. Acesta a lichidat serviciul militar bavarez în data de 1 mai 1892, la cerere, și a devenit, cu aceasta, prin intermediul soției sale, contesa *Nákó*, „stăpânul“ moșiei „Schuller-Hof“. A fost cetățean de onoare al comunei Alkofen, pe al cărui teritoriu se afla moșia „Schuller-Hof“, membru de onoare al Asociației de Veterani și Militari din orașul Vilshofen și mare binefăcător pentru săracii orașului. Însoțind-o pe soția lui, contesa *Elisabeth Nákó*, la Budapesta, unde aceasta urma să facă o operație la ochi, *Maximilian Welzl* moare pe neașteptate, în data de 15 iunie 1931, la vârsta de 74 ani, și este înmormântat în cimitirul Kerepes. Căsnicia cuplului *Welzl* a rămas fără copii. Nepoții contesei *Elisabeth Nákó* din prima căsătorie au venit, adesea, după aceea, în timpul verilor, în vizită pe moșia „Schuller-Hof“. În data de 26 octombrie 1939, aflându-se în tren spre Budapesta pentru a o vizita pe fiica ei, trenul a deraiat în apropiere de Linz. Contesa, în vârstă de 86 de ani, a suferit o fractură de bazin și a murit în urma acesteia, în data de 30 octombrie, la spitalul din Linz. Conform registrului de decese al parohiei Vilshofen, contesa *Elisabeth*,

născută *Wittenberg*, căsătorită *Nákó*, a fost înmormântată în data de 2 noiembrie 1939, lângă biserica Sf. Barbara, în cimitirul din Vilshofen — partea de sud a acestuia. Intenția de a o transporta la Budapesta, spre fi înmormântă acolo, a eșuat la granița maghiară, unde a fost respinsă intrarea sicriului. Tocmai izbucnise cel de-al Doilea Război Mondial.

După război, moșia „Schuller-Hof”, lăsată într-o oarecare măsură în paragină, a fost dată în arendă și gospodărită în scopuri agricole sau de grădinărit, iar clădirile aflate în perimetrul ei au fost închiriate ca locuințe. Și familia de refugiați *Beck*, din etnia șvabilor dunăreni ai Ungariei, a fost găzduită acolo și a lucrat cu rezultate foarte bune, ocupându-se cu grădinăritul. În anul 1953, casa domnească a fost locuită de un avocat din Vilshofen, iar locuința pentru vizitiu, din clădirea anexă, de familia *Eggersdorfer*. Acestei familii îi datorăm mulțumiri pentru interesul manifestat, prin frații *Josef* și *Rudolf Eggersdorfer*, față de istoria moșiei „Schuller-Hof” și, în general, față de evoluția familiei nobiliare a conților de *Nákó*. Ei au salvat material important de documente biografice și de fotografii, aparținând familiei *Nákó*, împiedicând pierderea definitivă a unor surse de mare importanță istorică.

Conform precizărilor din testament și ca ultimă moștenitoare a contelui *Nákó de Nagyszentmiklós*, sora contelui *Sándor al III-lea* (1871–1921), doamna *Ádam Erzsébet* (fosta contesă *Elisabeth*), a moștenit moșia „Schuller-Hof”. Căsnicia ei cu prof. dr. med. *Lajós Ádam* a rămas, cum spuneam, fără copii. Astfel, contesa *Elisabeth*, supranumită „*Hasi*”, fiica lui *Sándor al III-lea* din a doua căsnicie, cu *Hildegard Maria Peters*, văduvă *Hess*, a moștenit această moșie, fiind ultima proprietară a ei. Nu cu mult timp după aceea, contesa *Elisabeth Nákó (Hasi)* a vândut ultima proprietate a neamului nobiliar de conți *Nákó de Nagyszentmiklós*, odinioară atâta de bogat, unui om de afaceri din domeniul construcțiilor, din Rottalmünster, de asemenea în Bavaria Inferioară, și a investit o parte a câștigului într-un local din München. Mai târziu, s-a constatat că investiția a fost eronată.

Cea mai mare parte a pământului aferent moșiei, aproximativ 136 de jugăre (cca. 46,33 ha), a fost cumpărată, excluzând casa domnească, în anul 1967, de către acel antreprenor în construcții pomenit mai devreme. Clădirile pentru uz agricol au fost dărâmate. Conform unui plan de dezvoltare a orașului Vilshofen, arealul a fost destinat, în cadrul planului de utilizare a suprafețelor urbane, la construcția unei zone rezidențiale.

O fotografie făcută de pompieri la incendiul de pe moșia „Schuller-Hof“, din 20 noiembrie 1975, incendiu a cărui cauză nu a putut fi elucidată nici până astăzi. Acesta a fost sfârșitul ultimei proprietăți a conților de Nákó.

După ce, în urmă cu doar câțiva ani, casa domnească fusese renovată integral de către contesa *Elisabeth (Hasi)*, în noaptea din 20 noiembrie 1975 a izbucnit un incendiu devastator, care a distrus locuința din temelii. Contesa *Elisabeth (Hasi)* se afla în acel moment în străinătate. Casa domnească nu a mai fost reconstruită niciodată. Ruina rămasă în urma incendiului a ajuns, curând, una cu pământul.

În data de 9 iunie 1981 moare la München contesa *Elisabeth Nákó (Hasi)*, născută în 16 aprilie 1922, la Viena. Ea a studiat la Budapesta limbi străine și științe economice și a lucrat în timpul vieții ca translator și traducător, deoarece stăpânea foarte bine germana, maghiara, engleza și franceza. Câștigul din vânzarea moșiei „Schuller-Hof“ l-a investit, neinspirat — precum am mai spus anterior — într-o cafenea din München. Ultima contesă *Elisabeth Nákó* a murit ca moștenitoare săracă a neamului *Nákó*.

Tatăl ei: ultimul conte *Sándor al III-lea*, născut în data de 23.12.1871, la Viena, decedat în 26. 05. 1923, la Nisa.

Mama ei: *Hildegard*, născută *Peters*, în data de 5.03.1895, la Viena, decedată în 02.06.1974, la Passau.

Contesa *Elisabeth (Hasi)* este fiica din cea de-a doua căsătorie a contelui *Sándor al III-lea Nákó de Nagyszentmiklós*. Ea reprezintă ultima verigă din succesiunea genealogică a neamului *Nákó* și a fost înmormântată în cavoul bunicii ei, *Elisabeth Welzl*, văduvă contesă *Nákó*, născută *von Wittenberg*, lângă biserica cimitirului din Vilshofen, în data de 15.06.1981 (conform Registrului de Decese al Parohiei Orașului Vilshofen). Cu aceasta, cortina neamului nobiliar al celor de *Nákó de Nagyszentmiklós* a căzut pentru totdeauna.

Toate sursele bibliografice referitoare la moșia „Schuller-Hof“, precum și mare parte a informațiilor referitoare la castelul de baștină al familiei, Nagyszentmiklós (Sănnicolau Mare/Großsanktnikolaus),

***Elisabeth*, contesă de *Nákó*, poreclită „*Hasi*“, fiica lui *Sándor al III-lea* (1871–1923) din a doua căsătorie, cu *Hildegard Maria Peters*, văduvă *Hess*, a moștenit ultima proprietate a familiei *Nákó*, moșia „*Schuller-Hof*“ în anul 1964 și a vândut-o la scurt timp după aceea. Ea a murit bolnavă și în sărăcie, în anul 1981, la München.**

Piatra funerară a ultimei moștenitoare din linia inițială *Christoph Nákó* — cimitirul orașului Vilshofen pe Dunăre. În acest mormânt și-au găsit odihna veșnică: doamna căpitan *Welzl*, născută *von Wittenberg*, văduvă contesă *Nákó*, soția contelui *Sándor al II-lea* (1846–1889), care, după moartea acestuia, s-a căsătorit pentru a doua oară cu căpitanul *Maximilian Welzl*, precum și nepoata ei, *Elisabeth*, contesă de *Nákó (Hasi)*, ultima moștenitoare a celor din neamul *Nákó*.

provin din proprietatea ultimei moștenitoare a celor de *Nákó*, contesa *Elisabeth Berta Mileva Theresia Maria Nákó*. După moartea ei, multe fotografii ale familiei, fără inscripții, precum și alte documente, au rămas în proprietatea unei familii din Vilshofen, cu care contesa întreținuse relații strânse, prietenești. Această familie, adesea vizitată de contesa *Elisabeth Nákó*, era cunoscută și de frații *Josef* și *Rudolf Eggershofer*. La solicitarea acestora, cei doi frați au primit permisiunea de a accesa fondul de documente *Nákó*. Deoarece știau să aprecieze corect valoarea istorică a documentelor, ei au salvat această arhivă istorică de la dispariție. Alte documente și fotografii au fost scoase nevătămate, de către alte persoane, din molozul și cenușa de după incendiu. Și acestea au fost predate celor doi frați *Eggersdorfer*. Grație acestor circumstanțe fericite, astăzi suntem în situația de a reda evenimentele. Toate fotografiile, scrisorile și documentele, care, în toți acești ani, au fost păstrate în arhiva orașului Vilshofen pe Dunăre, și care acum se află în posesia mea, doresc să le donez administrației orașului Sânnicolau Mare. Acolo au trăit și și-au desfășurat activitatea membrii familiei *Nákó*, acolo să-și găsească și moștenirea lor scrisă ultimul refugiu — precum cele trei generații dinaintea lor. Toate acestea, mărturisesc, sunt legate de speranța ascunsă pe care o am, și anume aceea că se va recunoaște valoarea istorică a documentelor descoperite și că ele vor fi folosite în scopul amenajării unui muzeu în memoria neamului nobiliar *Nákó*. Nu dispun de cunoștințe despre descendenți direcți sau despre moștenitori ai neamului *Nákó* încă în viață. Dacă totuși apare un moștenitor legal al acestui fond de documente, care să-l revendice, acela ar trebui să se adrese, pe cale legală, orașului Sânnicolau Mare, orașul strămoșilor săi, devenit proprietar al moștenirii.

7. CONCLUZII, APRECIERI ȘI MULȚUMIRI

Încă o dată reiese cât de trecătoare e bogăția lumească. Frații *Christoph* și *Cyrill Nákó* au făcut uz de conjunctura favorabilă a timpului lor și, având talent în afaceri, au creat pe domeniile funciare dobândite bazele unei dezvoltări prospere a neamului *Nákó*. Munca propriu-zisă a fost depusă de etniile care locuiau în acele ținuturi, în majoritate români, sârbi, germani, maghiari, slovaci, bulgari, dar și alții, cu toate că, prin statutul conferit, de supuși, ei aveau asigurată baza existenței. Cu toții au lucrat pe ambele domenii funciare sau au fost angajați ori servitori în cadrul administrației conților, în gospodăria acestora, în atelierelor sau în grajdurile lor. Fiecare generație a neamului *Nákó* a lăsat moștenire orașului Nagyszentmiklós (Großsanktnikolaus, Sânnicolau Mare, Veliki-Semiklos) monumente arhitectonice, care au fost ridicate în folosul populației băștinașe. Este vorba despre instituții economice, de învățământ, bisericești, așezăminte culturale și administrative. Cercetările mele referitoare la originea mării Școli Elementare Maghiare din Sânnicolau Mare, pe atunci cunoscută ca „Magyar elemi iskola“, nu au adus nicio dovadă în plus că aceasta ar fi o fundație *Nákó*. Este vorba despre clădirea impunătoare care, după 1920, a fost denumită Școala de Stat Românească și care se află la colțul arterelor Kiesdamm-Gasse/ Calea Szeghedinului, astăzi Calea lui Traian“ și str. Victor Babeș. Totuși,

s-ar putea să fie vorba despre o fundație, fie a contelui *Sándor al II-lea* (1846–1889), fie a lui *Sándor al III-lea* (1871–1923), datată din epoca *fin du siècle* (1900). Pe de altă parte, ar putea să fie vorba și despre o fundație a statului maghiar. Dar toate aceste mărturii arhitecturale din epoca *Nákó* au făcut din această localitate, inițial destul de modestă, un târg care, în evoluția sa demografică, economică, socială și culturală se prezintă în zilele noastre ca un orașel frumos și destul de înfloritor.

De la oamenii de rând, care lucrau pe proprietățile conților („maior“), dar și de la toți supuși și angajații lor, servitorii din castel, stăpânii cereau ascultare absolută, disciplină, loialitate și muncă perseverentă. Acest fapt avea și un efect educațional, dacă ținem seama de faptul că acești oameni de rând, în timpul stăpânirii otomanilor în Ungaria, care a durat 170 de ani (Banatul a aparținut Ungariei începând din anul 896, de la Descălecare, cu statut de „bánság“, și până în anul 1920 — cu o scurtă întrerupere, când s-a aflat sub administrarea Austriei), au ajuns la limita de jos a sărăciei. Populația era pauperă din orice punct de vedere și decăzută moral. Pentru mai multe informații, vă recomand lectura descrierilor de călătorie ale lui *Griselini* (1771), care a călătorit prin Banatul recent eliberat și a descris oamenii întâlniți aici, cu calitățile, dar și cu ciudățeniile lor. Descrieri asemănătoare găsim și la *Wolfgang von Kempelen*, controlorul superior al Casei Imperiale, care a analizat succesul sau insuccesul temporal al colonizării Banatului cu populație germană. Abia prin cele trei mari valuri de colonizare a șvabilor, prin habsburgi, țara a fost deschisă spre Europa — dacă ne putem exprima, astăzi, așa. Noii coloniști din Europa de Vest, preponderent din multele state minuscule germane, au fost sprijiniți cu generozitate de către habsburgi, în contradicție cu celelalte grupări etnice, care erau deja colonizate acolo.

Este un lucru deosebit de regretabil, ba chiar trist, că toate așteptările și cerințele pe care le aveau și le nutreau cei din neamul *Nákó* de la supușii lor au fost interpretate, după 1945, de către nomenclatura comunistă din România, în scop pur propagandistic, ca fiind nimic altceva decât o exploatare nemărginită. Poporului i se serveau în mod intenționat multe neadevăruri, se ascuțeau ura și disprețul împotriva neamului *Nákó*, iar cei sus-puși nu aveau niciun fel de scrupule, furând sau, pur

și simplu, distrugând multe artefacte, obiecte de artă, lăsate moștenire de familia *Nákó*. Toate aceste realizări, care au fost făcute pentru binele comunității, au fost trecute, din nefericire, sub tăcere. Astfel, familia *Nákó* a fost privată fără rușine de marile ei merite și de imaginea pe care o merită. Toți împreună, și neamul *Nákó*, și etniile care locuiau în acele locuri, împreună cu cei care au venit în josul Dunării, în Banat, călătorind pe „cutiile de Ulm“ („Ulmer Schachteln“) sau pe „plutele de la Kehlheim“ („Kehlheimer Plätten“), toți au realizat lucruri mari aici. Au făcut din Banat ceea ce a fost până în 1920, parțial ce a fost și până în 1945: o Grădină a Edenului! Cunoscutul poet și scriitor bănățean *Adam Müller-Guttenbrunn* a dedicat, în poezia sa „Banater Schwabenlied“ / „Cântec svăbesc bănățean“, o strofă acestei regiuni:

*„Aus einer Wüste ward ein blühend Eden,
Aus Sümpfen hob sich eine neue Welt...“*

*„Am transformat pustiul într-un paradis înfloritor,
din mlaștini s-a născut o lume nouă...“*

Este un lucru demn de amintit, că edilii de astăzi ai orașului natal al familiei *Nákó* își aduc din nou aminte de acest neam de nobili și îi acordă șansa unei renașeri în memoria generațiilor tinere. Prin cercetările personale, recuperările de documente și scrierile mele aş dori să aduc și o contribuție la scoaterea celor din neamul *Nákó* din negura istoriei. Prin măsurile de restaurare, întreprinse în ultimul timp, se intenționează ca amintirile legate de acest neam vechi de nobili să pătrundă iarăși în memoria actualilor cetățeni ai fostului oraș Nagyszentmiklós, astăzi Sânnicolau Mare. Din aceste măsuri face parte în primul rând revovarea criptei, aflată sub altarul bisericii romano-catolice, căreia i s-a conferit un caracter muzeal. Acolo se odihnesc osemintele contelui *Sándor I Nákó* (1785–1848) și cele ale soției sale, contesa *Teresia Festetics de Tólna* (1787–1873), precum și rămășițele pământești ale contelui *Kálmán Nákó* (1822–1902) și ale soției sale, contesa *Berta Gyertyánffy de Bobda* (1819–1882), dar și ale altor membri ai familiei. De asemenea, doresc să menționez importanța donațiilor în bani ale concetățenii noștri, care trăiesc acum în Germania — cu toții, foști cetățeni ai orașului Sânnicolau

Mare —, bani folosiți la restaurarea, în totalitate, a bisericii. Salutăm curățarea și reamenajarea pieței din fața bisericii, care contribuie la o reevaluare a imaginii în ansamblu a orașului și a bisericii. Interesul istoric retrezit al edililor, înainte de toate al primarului *Dănuț Groza*, față de neamul nobiliar al orașului nostru natal, *Nákó de Nagyszentmiklós*, vreau să-l menționez, de asemenea, aici, meritând din partea locuitorilor orașului laudă și recunoștință. Falsificările istoriei sunt la fel ca minciunile: au picioare scurte. Acest lucru s-a recunoscut și în fostul oraș Nagyszentmiklós (rom.: Sânnicolau Mare, germ.: Großsanktnikolaus, sârb.: Veliki Semiklus). Exproprierea castelului Nákó de către comuniști, fără a oferi nicio despăgubire, având loc după vânzarea acestuia, de către contele *Sándor*, unor cetățeni onorabili ai orașului, a fost declarată a fi ilegală după evenimentele politice din 1990. Moștenitorii actuali ai foștilor trei proprietari ai castelului *Nákó* au acum posibilitatea să solicite revendicarea fostei proprietăți aferente castelului. Dorim să ne exprimăm speranța că viitoarele intenții ale noilor proprietari, de folosire sau vânzare, vor ține cont de caracterul de monument istoric al acestui castel foarte bine realizat din punct de veder arhitectural. Deja la vechii romani, interesul public a fost pus înaintea interesului personal. Această clădire impresionantă, castelul conților de *Nákó* de la Sânnicolau Mare, oferă, ca nicio altă clădire a orașului, oportunitățile unei folosiri publice, în interesul comunității.

Epoca defăimărilor familiei *Nákó*, dintre între anii 1945 și 1990, am trăit-o eu însumi — copil, adolescent și tânăr —, până în anul 1975, când am plecat din orașul meu natal. Și poate chiar de aceea m-a interesat dintotdeauna *cine* au fost, în realitate, cei din familia *Nákó*, *cum* au fost și *ce* s-a întâmplat cu ei.

Toate publicațiile de până acum, venite din cele mai diferite direcții și surse, nu m-au satisfăcut pe de-a-ntregul. Probabil că acest fapt a contribuit la decizia de a întreprinde investigații și cercetări personale legate de acest subiect. Întâlnirea mea cu *Otto Striedl* și povestirile sale despre familia *Nákó* și moșia ei „Schuller-Hof“, din Vilshofen pe Dunăre, m-au impulsivat și m-au motivat o dată în plus. Acesta a fost impulsul inițial care m-a determinat să derulez propriile mele investigații despre familia *Nákó*.

Mulțumirile mele se îndreaptă spre domnii *Josef* și *Rudolf Eggersdorfer*, din Vilshofen. Promptitudine cu care au întâmpinat demersul meu și interesul arătat pentru documentația pe care am întreprins-o sunt fără egal. Lor le datorez o sumedenie de date, documente și fotografii din moștenirea familiei *Nákó*, fără de care realizarea acestui volum nu ar fi fost posibilă. Frații *Eggersdorfer* — așa cum am menționat și la începutul lucrării — au locuit în copilărie pe moșia „Schuller-Hof“, care, după cel de-al Doilea Război Mondial, le-a servit drept locuință, cum și fugarilor și izgoniților de război. Ei, prin jocul fericit al anumitor circumstanțe, dar și prin diverse cunoștințe, au putut intra în legătură cu persoanele care se aflau în relații de prietenie cu ultima moștenitoare a neamului, contesa *Elisabeth Nákó*. La ea se păstrau în tăcere documentele valoroase ale genealogiei familiei *Nákó* — nu numai cele legate de moșia „Schuller-Hof“, ci și de Nagyszentmiklós/Sânnicolau Mare. Acestea le-a pus la dispoziția arhivei orașului Vilshofen. Cei doi frați *Eggersdorfer* știau mai mult despre neamul *Nákó de Nagyszentmiklós* decât noi, cei originari din Sânnicolau Mare. Amândoi frații sunt cercetători ai istoriei locale și ai familiei, iar salvarea acestor documente istorice le-o datorăm în exclusivitate. Cei doi au făcut multe cercetări în arhivele de stat, legate de acest subiect, iar lucrarea lor remarcabilă a fost publicată în *Anuarele* 2005 și 2010 ale orașului Vilshofen pe Dunăre. Toate acestea au constituit pentru lucrarea de față o sursă de documentare de o valoare inestimabilă. Iar eu am avut acordul lor să fac uz de această sursă. Cum și-ar fi formulat cei din familia *Nákó* mulțumirile în limba maghiară — limba de conversație preferată a lor, pe lângă germană? „*Kedves József és kedves Rudolf, mi nagyon köszönjük!*“ În limba română: „*Dragă Josef și dragă Rudolf, noi vă mulțumim foarte mult!*“ Cu aceasta, doresc să-mi exprim mulțumirile mele neîngrădite față de frații *Eggersdorfer*. O fac în nume personal, dar și în numele tuturor concitadinilor mei interesați de istorie din Sânnicolau Mare.

Ajuns la sfârșitul acestei lucrări, încerc un bilanț: îmi pun întrebarea dacă am atins obiectivele pe care mi le-am propus și am îndeplinit sarcinile pe care mi le-am asumat la începutul cărții de față. Fără a șovăi, trebuie să recunosc că toate cele descrise de mine nu constituie fapte și date incontestabile. Redactând o astfel de lucrare, autorul, pe alocuri,

este nevoit să facă afirmații care pot fi combătute din punct de vedere științific, faptele concrete abordate nefiind susținute neapărat de dovezi îndestulătoare. M-am străduit să exploatez sursele care mi-au fost puse la dispoziție, în căutarea unor date, evenimente și legende, așa cum mi-a dictat conștiința. S-ar putea ca pe alocuri să apară și speculații plauzibile pentru un fapt greu de explicat sau chiar inexplicabil. De aceea doresc să apelez la înțelegerea și indulgența stimatului cititor și să sper că am reușit să fac mai transparentă evoluția neamului de nobili *Nákó de Nagyszentmiklós*. Nu în ultimă instanță, consider că lucrarea mea este un omagiu adus familiei de conți *Nákó de Nagyszentmiklós* și, în secret, orașului meu natal, Sânnicolau Mare. Sunt pe deplin conștient de faptul că volumul meu, în multe părți ale sale, nu poate să reziste unei examinări științifice severe. Firește că nu-mi lipsește înțelegerea pentru aceasta. În lucrarea prezentă, accentul l-am pus pe faptele istorice, în detrimentul profesionalismului rece.

Sfaturi valoroase pentru redactarea lucrării mele mi-au fost date de soția mea, *Gerlinde*, și de fiica mea, *Christiane*. În diferitele etape de redactare a manuscrisului, mai ales soția mea a depus o muncă valoroasă de corector și lector și a renunțat adesea la o ședere confortabilă în doi, dacă am stat prea mult în fața tastaturii calculatorului sau când m-am cufundat prea adânc în multele din documentele descoperite. Pentru marea ei înțelegere și ajutorul acordat, vreau să-mi exprim mulțumirile mele nemărginite.

Tot atât de util a fost și materialul informativ pe care mi l-a trimis doamna *Dietlinde Huhn*, și parohul orașului *Johann Ghinari*, ambii din Sânnicolau Mare, precum și unele informații marginale, luate din arhiva Episcopiei Romano-Catolice din Timișoara. Datorită entuziasmului personal manifestat pentru acest subiect, competenței ei în domeniul temelor de specialitate și al relațiilor sale funcționale cu edilii orașului Sânnicolau Mare, doamna *Dietlinde Huhn* a reușit să trezească interesul întregului Consiliu Orășenesc pentru documentația mea. Pentru mine, ea a constituit o însoțitoare indispensabilă în toate problemele organizatorice și de specialitate. Nu am dorit și nici nu am putut să renunț la unele idei ale domniei sale, care constituie, în ultimă instanță, o îmbogățire a lucrării mele. *Mulțumesc, Dietlinde!*

M-am bucurat mult la știrea că primarul *Dănuț Groza* intenționează să editeze și o traducere în limba română a lucrării mele, pentru populația orașului Sânnicolau Mare. Traducerea, nu în ultimă instanță, va reprezenta o completare explicativă a muzeului *Nákó*, care se află în stadiul de proiect. Sarcina deloc nepretențioasă a traducerii, primarul *Dănuț Groza* a încredințat-o mâinilor competente ale doamnei *Sigrid Kubn*, născută *Kremm*. Mulțumiri speciale le datorez fratelui domniei sale, *Werner Kremm*, șefului de redacție al ziarului „Banater Zeitung“ din Timișoara. Pentru mine, nu numai că el a constituit un lector valoros, ci i-am apreciat și sfaturile competente, date în legătură cu tipărirea cărții. El a reprezentat un sprijin pentru realizarea acestei cărți.

În sfârșit, doresc să-mi exprim mulțumirile recunoscătoare tuturor persoanelor, personalităților, instituțiilor și forurilor implementate decisiv în acest proiect — să nu-l uit pe primarul orașului Vilshofen, domnul *Georg Krenn*, și pe șefa arhivei orașului, doamna *Gisela Stadler*, cărora doresc, la sfârșitul cărții, să le exprim mulțumirile mele pline de recunoștință. Sper că am reușit, și prin contribuția acestora, să ofer cititorilor o carte care să prezinte răspunsuri satisfăcătoare la toate întrebările pe care eu le-am înșiruit la început, în *Cuvântul înainte*, referitoare la evoluția neamului *Nákó de Nagyszentmiklós*.

BIBLIOGRAFIE

- Albumul orașului Sânnicolau Mare*; Excelsior Art, Timișoara, 2003;
- „Die berühmte Zigeunerkapelle einer Banater Gräfin“/„Celebrul taraf de țigani al unei contese bănățene“, Dr. *Franz Metz*, internet;
- „Din istoricul colonizării germanilor (șvabi) în Sânnicolau Mare“, 1970, tiposcript: *Julius Szöcs*;
- Din trecutul Banatului. Comuna și bisericile din Sânnicolau Mare. Monografie istorică*, Cartea a II-a, Timișoara, 1934; *Gheorghe Cotoșman*;
- Fondul de documente și fotografii al familiei *Nákó* din arhiva orașului Vilshofen, în proprietatea privată a autorului *Hans Haas*;
- Heimatchbuch Großsanktnikolaus/Monografia orașului Sânnicolau Mare*, editată de *Franz Wolz, Peter Dietmar Leber*, 2005;
- Heimatchbuch der Heidegemeinde Großkomlosch im Banat/Monografia comunei de câmpie Comloșu Mare în Banat*, editată de *Martin Kurzbals și Hans Diplich*, 1934.
- Homepage HOG Großsanktnikolaus (Comunitatea orașului Sânnicolau Mare în Germania);
- Fond-documente pe internet despre familia *Nákó* (www.banaterra.eu ș.a.);
- Anuarul 2005 al orașului Vilshofen pe Dunăre; editat de orașul Vilshofen, 2005;
- Monografia orașului Sânnicolau Mare*, *Viktor Schreyer*;
- Monografia orașului Sânnicolau Mare*, Editura SOLNESS, Timișoara, 2000; *Romoșan Ioan*;
- Monografia orașului Sânnicolau Mare*, editată de orașul Sânnicolau Mare, colectiv de autori;
- Documente *Nákó*, lăsate moștenire fraților *Josef și Rudolf Eggersdorfer*, istorici locali din Vilshofen/Bavaria;
- Sânnicolau Mare. Repere istorice*, Editura Banatul, Artpress, Timișoara, 2007; *Hațegan Ioan*;
- Sânnicolau Mare. Monografie*, 1985, tiposcript; *Samoilă Ion*;
- Sânnicolau Mare. Micromonografie*, 1972, Tiposcript;
- „Sânnicolau Mare. Großsanktnikolaus. Nagyszentmiklós“, broșură.

ANEXE

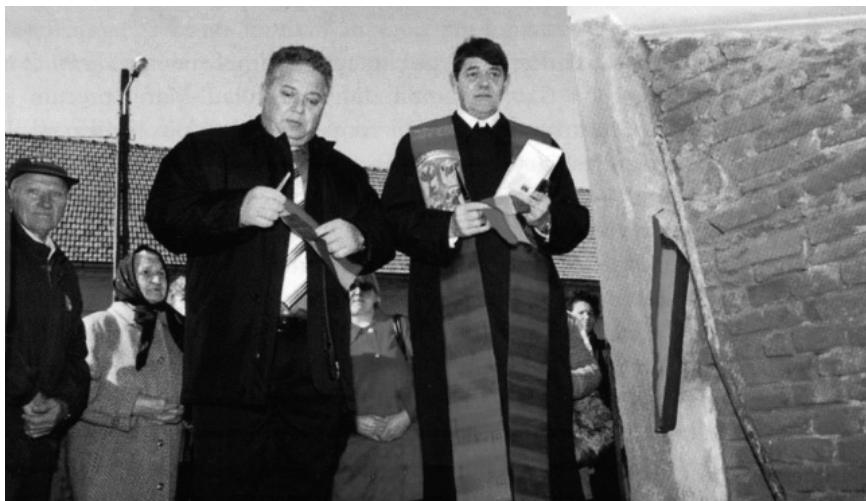
Anexa 1. Cripta familiei *Nákó*, de sub altarul principal al Bisericii Romano-Catolice

Anexa 2. Album foto

Anexa 3. Arhiva de documente

Anexa 4. Pliante și copii

Anexa 1. Cripta familiei Nákó, de sub altarul principal al bisericii Romano-catolice

Primarul Dănuț Groza și parohul orașului, Johann Ghinari, la tăierea tradițională a panglicii, cu ocazia inaugurării criptei Nákó.

Foto: Doru Moldovan

Primele impresii ale oficialilor, în timpul turului general.

Foto: Doru Moldovan

„Biserica“ și „Statul“ relatează, fiecare din perspectivă proprie, derularea lucrărilor de restaurare a criptei.

Foto: Doru Moldovan

Un public atent și foarte interesat ascultă relatările celor doi reprezentanți ai orașului. În fundal (dreapta), haina liturgică croită și donată de conțesa *Berta Nákó*.

Foto: Doru Moldovan

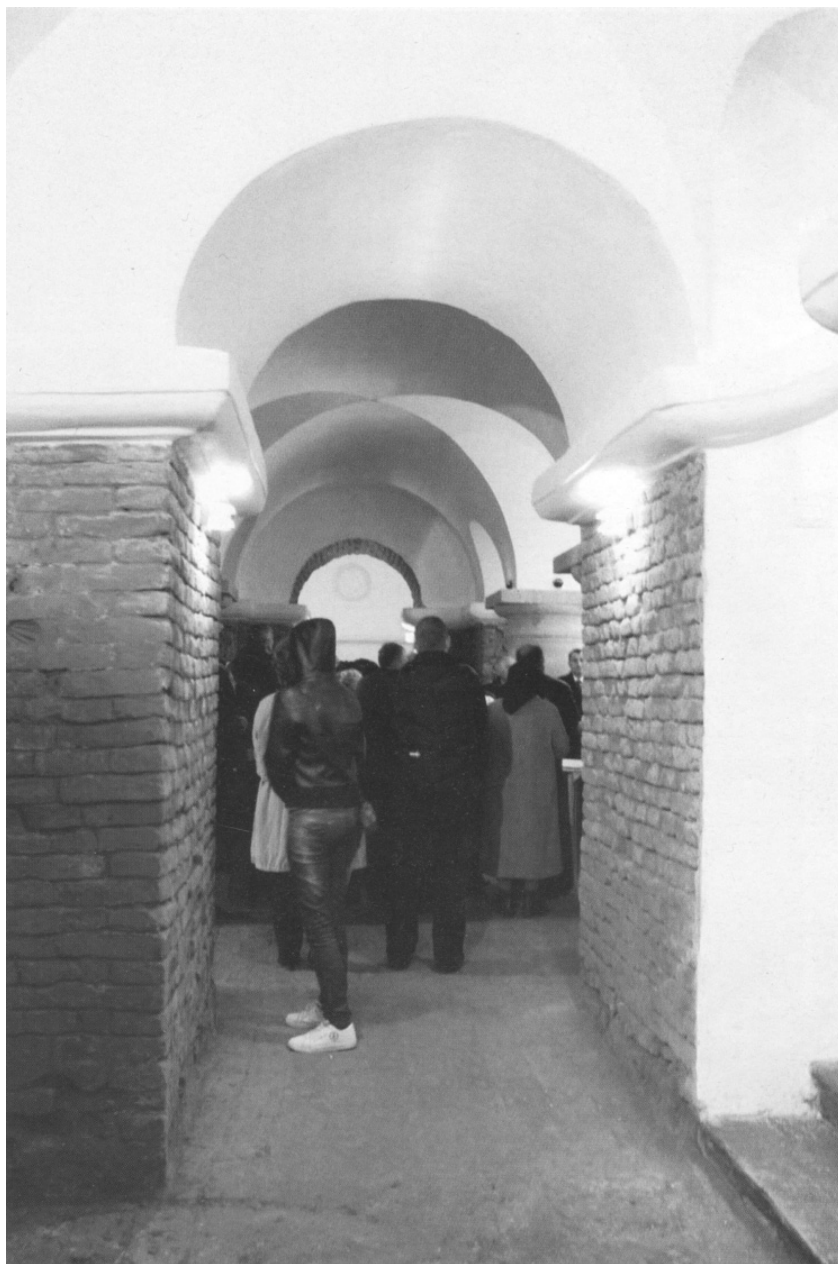
Plin de pietate este comportamentul populației creștine multietnice la lăcașul de odihnă al familiei de conți. Interesul lor față de istoria orașului este considerabil.

Foto: Doru Moldovan

Bolta criptei în subsolul bisericii romano-catolice este spațioasă. Impresionați și meditănd asupra efemerității vieții, se citesc inscripțiile cavourilor.

Foto: Doru Moldovan

Noua instalație de iluminare a întregului complex de cripte provoacă un efect fermecător de lumini și umbre, care accentuează spațiile generoase ale catacumbelor bisericii.

Foto: Doru Moldovan

**Într-o lumină nouă se prezintă ultimul lăcaș de odihnă al membrilor
familiei *Nákó*, care până acum nu a fost accesibil publicului larg.**

Foto: Doru Moldovan

Privire parțială asupra criptelor, spațiu temeinic asanat, cu pereți din cărămidă, bolți și piloane, coloană de suport din granit. Complexul de cripte este bine iluminat și are un aspect muzeal și maiestuos.

Foto: Hans Haas

Scara care coboară spre criptă, sub altarul principal al bisericii romano-catolice.

Foto: Hans Haas

Cavoul fondatorului bisericii, contele *Alexander Sándor I Nákó* (1784–1848).

Foto: Hans Haas

Cavoul soției sale, contesa *Theresia Nákó*, născ. *Festetics de Tólna* (1787–1873).

Foto: Hans Haas

Cavoul dublu, al contelui Kálmán (1822–1902) și al soției sale, contesa Berta Nákö, născ. Gyertyánffy de Bobda (1819–1892).

Foto: Hans Haas

Siciul de metal, lucrat artistic, al contelui Kálmán Nákö (1822–1902), fotografiat printr-o fereastră integrată în construcție.

Foto: Hans Haas

Anexa 2. Album foto

Monogramă stilizată pe coperta jurnalului de oaspeți, vol. 2, al familiei de conți.
E pentru „Elisabeth“, *S* pentru „Sándor“ și *N* pentru „Nákó“.

Trei generații ale conților Nákó:

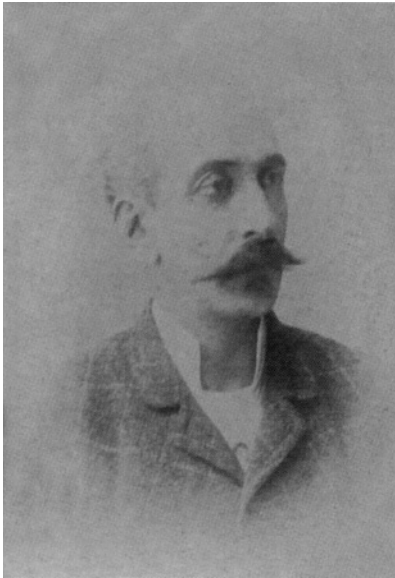
— contesa *Elisabeth Sabine Nákó*, născ. *von Wittenberg* (mijloc), mama contelui *Sándor al III-lea Nákó* (1871–1923).

— contesa *Elisabeth Nákó*, căsăt. *Ádam* (stânga), sora contelui *Sándor al III-lea Nákó* (1871–1923).

— contesa *Berta Nákó* (dreapta), fiica lui *Sándor al III-lea* din căsătoria cu baroana *Eszter Lipthay de Kisfaludy* (din Lovrin). *Berta* este strănepoata contesei *Berta Nákó de Gyertyánffy*.

Contesa *Elisabeth Sabine Nákö*, născ. *von Wittenberg* (1854–1939), tânără fată; mai târziu, soția contelui *Sándor al II-lea Nákö* (1846–1889). După moartea contelui *Sándor al II-lea*, căsătorită, pentru a doua oară, cu căpitanul regal bavarez *Maximilian Welzl*.

**Contele Sándor al II-lea (1846–1889), marcat de boală,
și contesa Elisabeth Sabine Nákó, născută von Wittenberg (1854–1939).**

**Fragment din stema familiei Nákó, folosit ca decor pe geanta poștală a conților
(se păstrează, în proprietate privată, în Bavaria).**

Contesa *Elisabeth Sabine Nákó* (1854–1939),
născută *von Wittenberg*, tânără.

Contesa *Elisabeth Sabine Nákó*, născ. *von Wittenberg* (1854–1939), „stăpâna casei“ în castelul conților de la Nagyszentmiklós și în cel de pe moșia „Schuller-Hof“.

Imagine de grup cu un cerc de prieteni (aprox. 1890) din Vilshofen, Bavaria.

- căpitanul *Maximilian Welzl*, în centru, dreapta-spate, cu mustață. El se va căsători după moartea contelui *Sándor al II-lea Nákó* (1846–1889) cu contesa *Elisabeth Sabine Nákó*, născută *von Wittenberg*.
- Contesa *Elisabeth Sabine Nákó*, născută *von Wittenberg* (1854–1939), în stânga-față, mama contelui *Sándor al III-lea Nákó jr.* (1871–1923).
- Contele *Sándor al III-lea Nákó* (1871–1923), în dreapta-față, ultimul descendent al familiei *Nákó*.

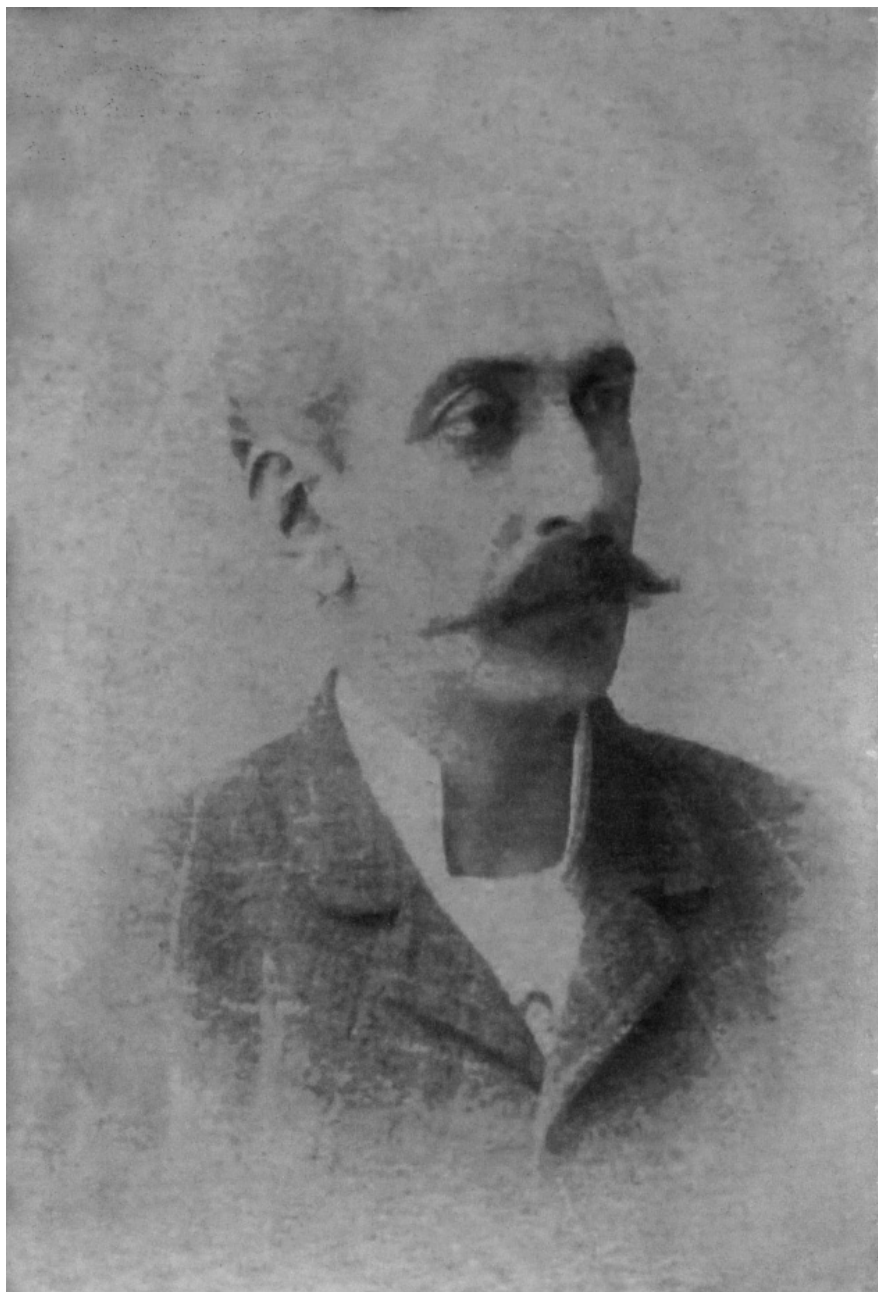

Contele *Sándor al III-lea Nákó* (1871–1923), la vârsta adolescenței, alintat, de mama sa, „*Sándi*“.

Contele *Sándor al III-lea Nákö* (1871–1923), împreună cu sora sa *Elisabeth*, mai tânără cu 14 ani, soția de mai târziu a prof. dr. med. *Lajos Ádám*.

**Una dintre ultimele fotografii ale contelui *Sándor al II-lea Nákö* (1846–1889),
marcat grav prin boală.**

Contesa *Elisabeth Sabine Nákó*, născ. *von Wittenberg* (1854–1939), în costum popular bavarez, cu ocazia unui concediu petrecut undeva în Bavaria.

Imagine de la cununia contesei *Elisabeth Sabine Nákó*, născ. *von Wittenberg*, la a doua căsătorie a sa, cu căpitanul *Maximilian Welzl*, în anul 1892.

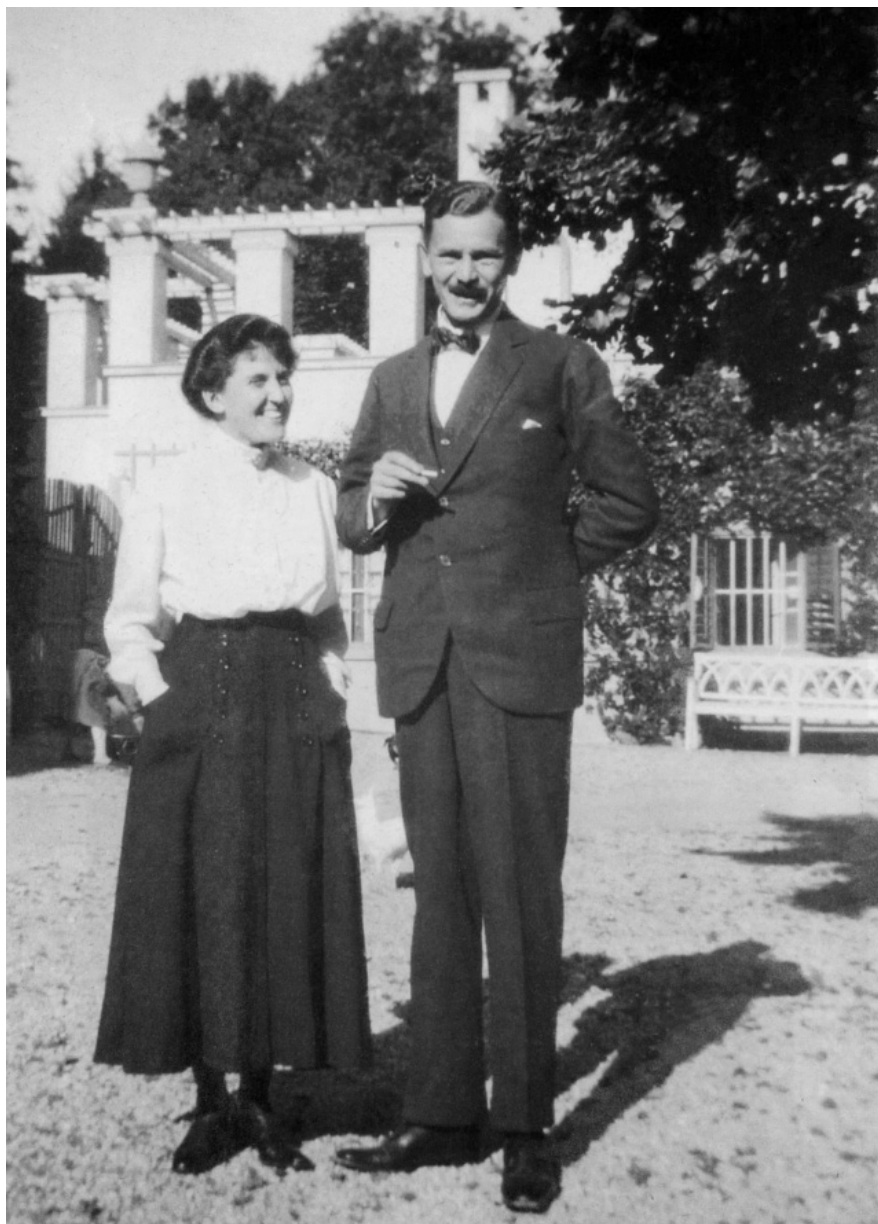
Căpitanul *Maximilian Welzl*, ajuns „stăpânul casei“ prin căsătorie, pe moșia contesei „Schuller-Hof“ din Vilshofen pe Dunăre, soțul contesei văduve *Elisabeth Sabine Nákó*, născ. *von Wittenberg* (1854–1939). Contesa *Elisabeth* este mama contelui *Sándor al III-lea Nákó* (1871–1923).

Mâner de sabie și toarta împodobită a mânerului sabiei de husari a contelui *Sándor al II-lea Nákö* (1846–1889. Această sabie există în proprietate privată în Bavaria.

Contesa *Elisabeth Nákó*, născută *von Wittenberg*, cu cei doi copii ai ei, fiul, contele *Sándor al III-lea Nákó* (1871–1923) și fiica, contesa *Elisabeth Nákó*, soția prof. dr. med. *Lajos Ádám*. Contesa *Elisabeth* a moștenit, după moartea mamei ei, moșia „Schuller-Hof“ .

Contesa *Elisabeth Nákó*, sora contelui *Sándor al III-lea Nákó* (1871–1923), cu soțul ei, prof. dr. med. *Lajos Ádám*, rectorul Universității Pázmány din Budapesta (aici, pe moșia „Schuller-Hof”). Acesta l-a operat cu succes, în anul 1946, la Moscova, pe ministrul de externe *Viacoslav Molotov* și a murit la scurt timp după aceea, la Budapesta, de o moarte misterioasă.

**Inspectorul funciar *Eberhard Schwarze*, pe calul său sur,
în fața verandei castelului de la Sănnicolau Mare.**

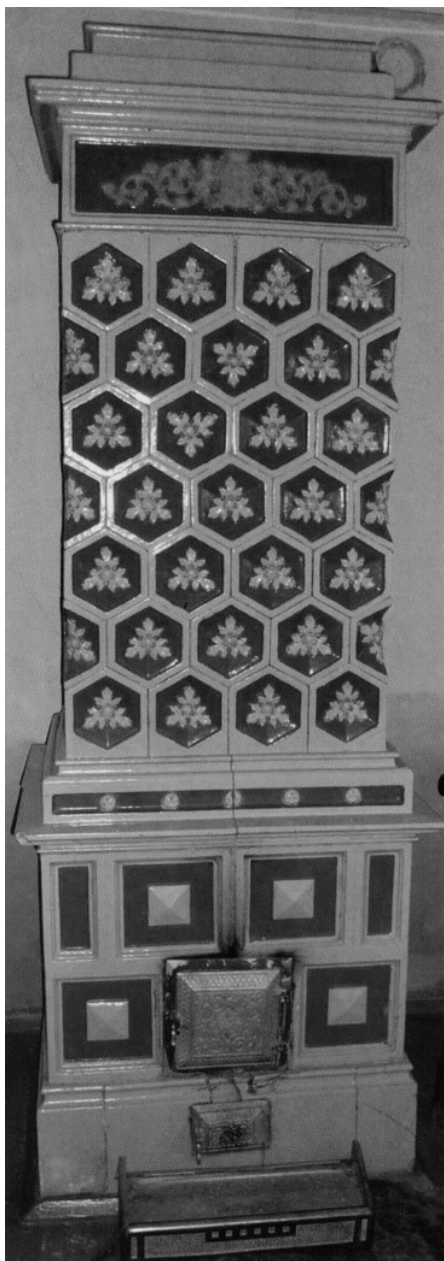
**Inspectorul funciar *Eberhard Schwarze* (șezând) cu soția sa (fără pălărie), cu
ocazia unui picnic în compania unor doamne alese.**

Ultimul domiciliu al familiei *Nákó* — moșia „Schuller-Hof“ —,
pe timp de vară (curtea interioară) și...

... imagine frontală iarna.

Teracota, donată Casei Parohiale de la Cenad de către contele *Kálmán Nákó* și contesa *Berta Nákó*, născ. *Gyertyánffy de Bobda*.
Pe imaginile mărite, stema familiei *Nákó*.

Foto: Karel Stanka

Statt besonderer Anzeige.

Todes- Anzeige.

Nach Gottes unerforschlichem Ratschlusse wurde mein heißgeliebter Sohn

Geheimer Rat Exzellenz Graf Sándor Nákö von Nagyszentmiklós

am 26. ds. Mts, unerwartet in die ewige Heimat abberufen.

Um stille Teilnahme in ihrem großen Schmerze bittet

Schulerhof, am 28. Mai 1923

Die tiefgebeugte Mutter
Elisabeth Welzl
verw. gew. Gräfin Nákö.

Mein Jesus,
Barm-
herzigkeit!
(100 S. Abl.)

Süßes Herz
Maria, sei
meine
Rettung!
(300 S. Abl.)

Erinnerung im Gebete
und beim hl. Messopfer an
Graf Alexander Nákö
von Nagyszentmiklós
geb. 28. Dezember 1871,
gest. 26. Mai 1928.

Barmherziger Jesus, gib ihm die ewige
Ruhe! (Abl. v. 7 Jahren u. 7 Quadr.)

Sich vergessen und andere beglücken war
sein Lebenszweck, Wohltun seine Freude.

O Maria, Mutter Gottes und Mutter
der Barmherzigkeit bist für uns und für
die Dahingeshiedenen. (100 Tage Abl.)

Anunț de deces al contelui *Sándor al III-lea Nákö* (1871–1923)...

Wie wir glauben, daß Jesus gestorben
und auferstanden ist, so wird Gott
ebenso auch die in Jesus Entschlafenen
mit ihm heimführen.

1. Thess. 4, 14

Der Tod der Frommen wird ein glück-
licher genannt, denn er ist nur der
Übergang aus dem Leben in die ewige
Seligkeit.

Ich sterbe, aber meine Liebe zu Euch
stirbt nicht. Ich werde Euch vom Him-
mel aus lieben, wie ich Euch auf Erden
liebte.

Zum frommen Gedenken
im Gebete an Frau

Nako Gräfin Elisabeth

* 16.4.1922 - † 9.6.1981

†

Herr, gib ihr die ewige Ruhe!

**... și al fiicei sale, contesa *Elisabeth Nákó* („*Hasi*“) (1922–1981),
ultima moștenitoare a moșiei „Schuller-Hof“ și ultima reprezentantă
a neamului *Nákó*.**

Tabloul „Madona cu copilul“ (1847) din biserica romano-catolică din Sânnicolau Mare, una dintre operele de artă admirabile ale contesei *Berta Nákó*, născută *Gyertyánffy de Bobda*, care era cunoscută și ca pictoriță (pictura se află în partea stângă, lângă altarul Inima Sf. Fecioare, în nava laterală a bisericii).

Foto: Erwin Gallmann

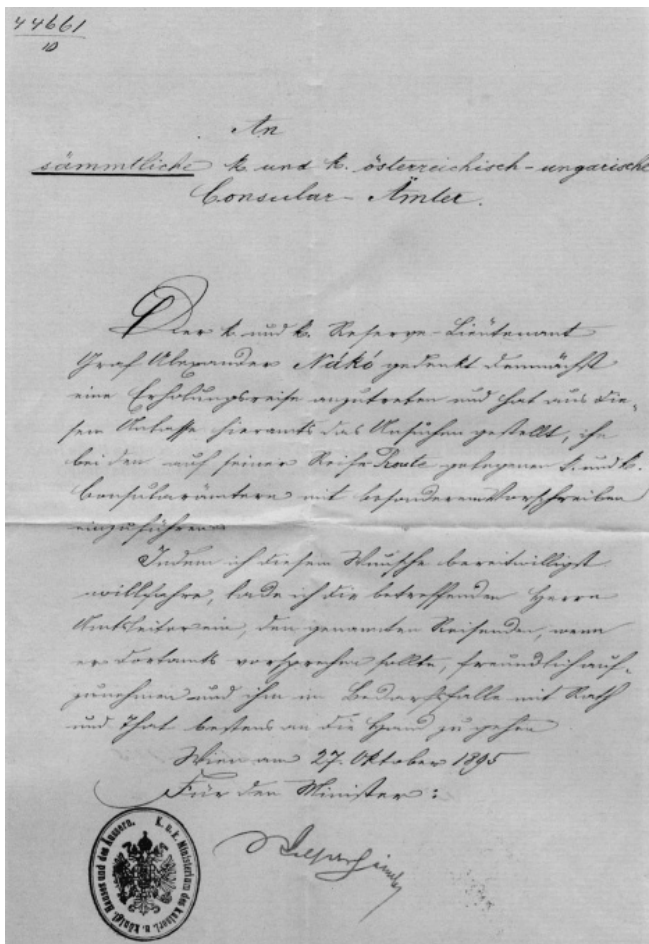
Castelul Nákó din Sănnicolau Mare, construit în anul 1864 de către contele Kálmán Nákó și contesa Berta Nákó, născută Gyertyánffy de Bobda, cu aspectul exterior actual.

Foto: Hans Haas

Fostul areal al moșiei familiei Nákó, „Schuller-Hof“, văzut din aer. Moșia propriu-zisă, „Schuller-Hof“, a familiei Nákó se afla în dreptul grupului de copaci din centru, ușor dreapta. Astăzi, acolo se află o zonă cu locuințe frumoase ai căror proprietari — conform unei investigații — nu au auzit nimic despre familia Nákó. (arhivă)

Anexa 3. Arhiva de documente

Ordin al Ministerului de Externe din anul 1895, către toate oficiile consulare, de a-l sprijini cu bunăvoință pe contele Sándor al III-lea Nákó (1871–1923) în toate călătoriile pe care le va întreprinde.

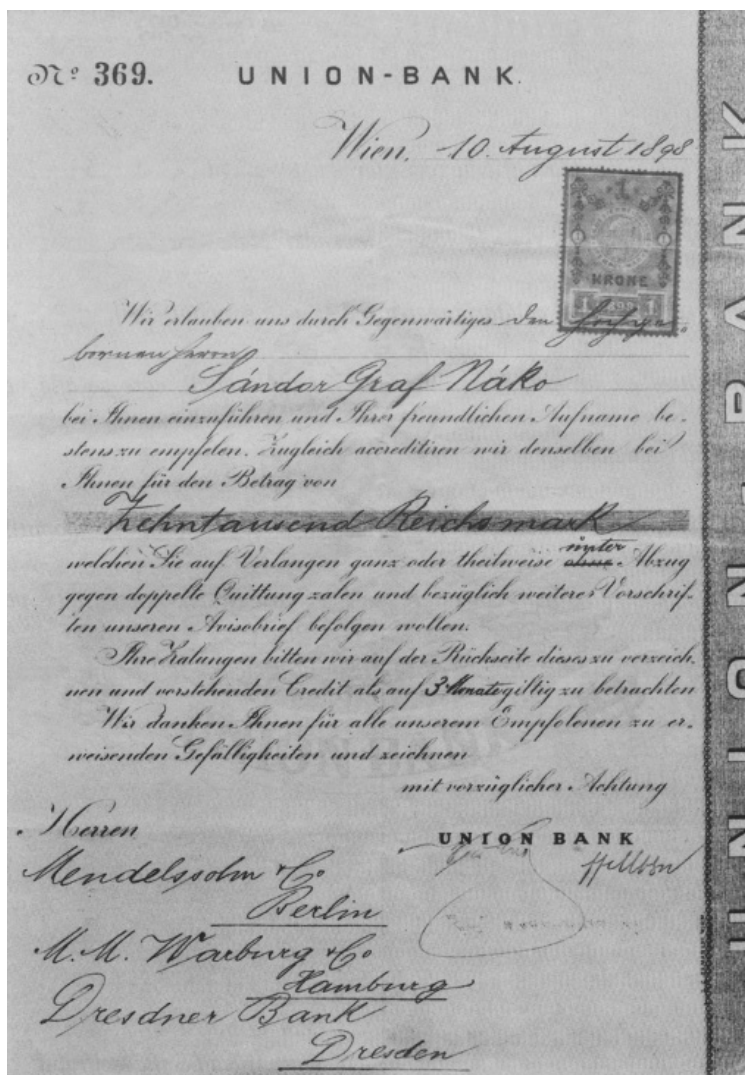
Către toate oficiile consulare austro-maghiare ale Imperiului

Locotenentul rez., contele Alexander Nako, va întreprinde în viitorul apropiat o călătorie recreativă și ne-a solicitat sprijinul în a-l introduce cu un act de recomandare în acele oficii care se află pe traseul lui de călătorie.

Eu îi satisfac solicitarea cu bunăvoință și îi invit pe domniile conducători de oficii consulare să-l primească cu amabilitate pe călătorul sus-numit, în caz că se prezintă acolo, și să-l ajute prin vorbe și fapte.

Viena, în 27 octombrie 1895
Ștampila Ministerului de Externe

Pentru ministru,
Semnătura SS indescifrabil

Accreditarea băncii de casă a contelui Sándor al III-lea Nákö (Union Bank Wien/Viena), la băncile Mendelsohn et Co. Berlin, M.M. Warburg et Co. Hamburg și Dresdner Bank Dresda.

KAMMER-LIEFERANT
 S^o K. u. K. HOHEIT
 DES DURCHL. HERRN ERZHERZOG
 FRANZ FERDINAND VON OESTERREICH-ESTE.

Fel. 199₃

Wien, am 15. Jänner 1896.
 1. Franziskanerplatz 6.

Wilhelm Pribul

Marchand-Tailleur

Se. Hochgeborenen Herrn
 Alexander Graf Nákó.

Zahlbar in Wien per Comptant

1892			auf.
Febr 7.	1 engl. grau Cachemere Saccocostume		75
1 "	1 " " " " " " Pantalon		50
1 "	1 " " " " " " Pantalon		20
1 "	1 " weiß Seiden gilet		12
1 "	1 " " " " " " " "		12
	Ein geräumliche Mantelgarnitur aus Seide à 750		15
	Einballage		1
Febr 19.	1 engl. blau Noire' Mantel		12
1 "	1 " Lawn Tennis Kappe		6
25.	1 Faquet costume sitzbar und leicht		150
	2 Saccocostumes " " "		3
	1 Pantalon " " "		1
	1 überreicher Kragen " " "		250
	1 blau Cheriok Saccocostume		45
	1 rotweiss rayé Cachemere gilet in Kombination		850
	Transport auf.		264 50

Factură pentru garderoba contelui Sándor al III-lea Nákó (1871–1923), de la cunoscutul furnizor vienez al Camerei Curtii, Wilhelm Pribul, în valoare de 264,50 guldeni.

241.

Repos. *Duplicat*

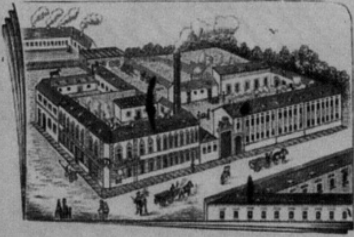
Fol. 1012.

Marschall A. A. Marschall

kocsigyár gézhajtással,
yerges- és szizgyártó-üzlet.

Kocsik,
szerszámok, lovakarók, géphajtó-szíjak,
mindenféle
hajtó-, lovagló-
és
stálló-szerek raktára.

Minden e szakba tartozó jószágok át-
vételre.

Wagen-Fabrik mit Dampftrieb,
Sattler- & Riemer-Geschäft.
Lager von
Wagen, Pferdegeschirren, Pferde-Decken,
Maschinen-Treibriemen,
alle Gattungen
Fahr-, Reit- & Stall-Requisitten.

Übernahme aller
in dieses Fach einschlagenden Reparaturen.

POZSONY,
III., Grössing-utca 16. szám.

189

PREŠBURG,
III., Grösslinggasse No. 16.

84. September 1892
21. September 1892

U. Hochgeborenen
von Lieutenant Sándor Graf Nákö des
k. u. k. 6. Husaren Reg. in Modor

		H.	kr.	fl.	kr.
1892.					
Jänner 22.	1 van an Pritpfur Stock für 1/2	1 00		1 00	
	Kaurium				
April 25.	5 A. Ima Mosten Decken à 12/50 f.	67 50			
	5 Monogramme " 14 " "	5			
	5 Kromen " " 50 " "	2 50			
	3 Paar ungf. Hutochirren.				
	Hüte		6 60		81 60
Juli 4.	1 Fuhrkarperiffa samt Rinn f.	2 60			
	1 Hutochirrenwagen vom Wagner ausgegeben, für Havel fünf ausgegeben				
	Transport	3 40 f.			83 40

Telegramm-Adresse: Fabrik Marschall - Telefon 408.

Factură de la un magazin de șelărie și curele din Bratislava, pentru ustensile de călărie, pentru domnul locotenet Sándor al III-lea Nákö (1871-1923), de la regimentul imperial-regal de husari în Modor.

Nyilatkozat

melynek értelmében — eme sajátkezűleg írt
sorok által — magamat valamint jogutó-
doimat kötelezőleg kijelentem: hogy 1902^{ik} esz.
Tendőben a Ludovica Katonai-Akademiabeli alapít-
ványi helyeim egyikét, bobdai Gyertyánffy
Kálmán nyug. honvéd huszár ezredes János
fiának adományozom, kötelezván magamat
valamint jogutódoimat arra is: hogy ha az
Academia új szervezése folytán, 1902^{ik} évben
megürült helyem nem lenne, cseré utján főn-
tebbi Gyertyánffy Jánosnak más alapítványi
helyet biztosítani. —

Felt Budapest

1898^{ki} Január hó 20^{án}

Magy Szent Miklósi
gróf Náda Kálmán

În sensul rândurilor scrise de mâna mea, declar pentru urmașii mei de drept că este obligatoriu:

Transfer un loc în Academia Militară Ludovica, al cărui membru sunt din 1902, fiului János al lui Kálmán Gyertyánffy de Bobda, colonel pensionat al husarilor Honvéd.

Mă oblig pe mine și pe urmașii mei de drept:

În cazul în care, din cauza reorganizării Academiei în anul 1902, nu există un loc liber, să i se asigure pentru János Gyertyánffy un alt loc în schimbul locului meu ca membru.

Data: Budapesta, 20 ianuarie 1898

Contele Kálmán Nákó
de la Nagyszentmiklós

Scrisoare de recomandare a contelui *Kálmán Nákó* pentru un tânăr cadet *Honvéd*, din partea rudelor *Gyertyánffy*, către Academia Militară. De remarcat scrisul original al contelui, precum și semnătura lui originală.

51. szám.
1912-13.

GIMNÁZIUMI BIZONYÍTVÁNY.

Nagy-szentmiklósi gróf Nako' Beata, aki született 1898. évi június 17-én Balnagyszentmiklóson római katolikus vallású, az 1912-13. iskolai évben a budapesti m. kir. állami felsőbb leányiskola és leánygimnázium ötödik (gimm.) osztályában mint *magán* tanuló, a következő bizonyítványt érdemelte:

FELSOBB LEANYISKOLA ÉS LEANYGIMNAZIUM

Vallásán:	jéles
Magyar nyelv és irodalom:	jéles
Latin nyelv:	jéles
Német nyelv:	jéles
Történet és földrajz:	jéles
Természetrajz:	jéles
Mennyiségtan:	jéles
Szabadkézi rajz:	jéles
Testgyakorlás:	—

Angol nyelv (rendkívüli):

Írásbeli dolgozatainak külső alakja:

Mulasztott óráinak száma: $\left\{ \begin{array}{l} \text{igazolt} \\ \text{nem igazolt} \end{array} \right.$

Magaviselete:

A tanártestület záróértekezletének ítélete: *Felsőbb osztályba léphet.*

Budapesten, 1913. június 12.

Rényi
igazgató

Sziloházy Evelyn
osztályfő

Foaie matricolă de gimnaziu

Contesa de Nagyszentmiklós Nákó Berta, născută în anul 1898, în 17 iunie, în Sânnicolau Sârbesc, de confesiune romano-catolică, a urmat în anul școlar 1912–1913 cursurile Școlii Superioare Maghiare Regalo-Statale de Fete și Gimnaziul de Fete, în clasa a CINCEA gimnazială, ca elevă privată, și a obținut următoarele rezultate:

Religie.....	Foarte Bine
Limba și Literatura Maghiară.....	Foarte Bine
Limba Latină.....	Foarte Bine
Limba Germană.....	Foarte Bine
Istorie și Geografie.....	Foarte Bine
Științele Naturii.....	Foarte Bine
Matematică.....	Foarte Bine
Desen Liber.....	Foarte Bine
Educație fizică.....	—
Limba engleză.....	—
Lucru Manual.....	—
Absențe: motivate —	
nemotivate —	
Purtare.....	—

Aprecierea profesorului: promovată într-o clasă superioară.

Budapesta, în 12 iunie 1913.

Director

Ștampilă

Diriginte

Foaia matricolă cu calificativul „jeles“ = „foarte bine“ la toate materiile, a tinerei contese *Berta Nákó*, fiica contelui *Sándor al III-lea Nákó* (1871–1923), născută din căsătoria cu baronesa *Eszther*, baroană *Liptay de Kisfaludy* din Lovrin.

J. 45.

Von dem Magistrate
der k. k. Reichshaupt- und Residenzstadt Wien.

Mit Rücksicht auf die bezüglich Herrn Litta im
die Aufnahmen in die kaiserliche Commune vorstehende
verfugten Befehle, und in dem die kaiserliche
gesetzliche Anordnungen, welche die kaiserliche
die Commune mit Befehl vom 16ten
sonstigen Monats J. 1823 durch Befehl von der
Zuständigkeit nach Wien zu verweisen be-
stehen, in Folge dessen die unter diesem
als einseitig in die kaiserliche Commune
diesem Anordnungen, und bei dem einseitig
vorhandenen Urtheilen als solche ange-
sehen und behandelt werden.
Nachdem dass die vorstehende Befehle
genau mit der kaiserlichen Anordnung
den Befehl entgegen stehen dem Befehl
und

Wien den 1ten August.

Der Bürgermeister.

W. J. J. J.

**Din partea Magistraturii
Oraşului de Reşedinţă Imperială Viena**

Ținând cont de rugămintea Dumneavoastră de a fi primit în comunitatea locatarilor din localitate și în urma cererii depuse în acest sens, onoratul Consiliu Comunal, în urma deciziei din 18 a lunii trecute Z. 1323, a socotit de cuviință să confere Persoanei Dumneavoastre Ilustre dreptul de reședință în Viena, în urma căruia veți fi trecut în listele demografice ale localității, iar în ocaziile de rigoare veți fi considerat și tratat ca atare.

Drept pentru care, următoarele documente și ștampila oficială aplicată.

Documentele aferente cererii se găsesc în anexă.

Viena, în 1 august

Primarul
(semn. Indescifrabil)

**Scrisoarea Magistratului Oraşului Viena către familia *Nákó*,
referitoare la primirea în calitate de cetățean al comunității Vienei,
după cumpărarea palatului „Eskeles“.**

Von Seiner
ÖSTERREICHISCH KAISERLICHEN,
 zu Ungarn und Böhmen, in der Lombardey und zu Venedig in Galizien,
 Lodomerien und Illyrien,
 königlichen apostolischen Majestät,
 ERZHERZOG ZU ÖSTERREICH,
 unserem allergnädigsten Herrn
 der *Bertha* Cräfinn von *Náko*
 in Gnaden anzufügen.

Seine k. k. Apostolische Majestät haben Ihnen mit allerhöchster Lieblichkeit befohlen, dass Sie sich dem Zutritt nach Hofe zu gestatten gütigst.

Hiervon werden Sie dem gegenwärtigen Ansuchen mit dem Befehle nachsehen, dass Sie sich dem Zutritt nach Hofe zu gestatten gütigst.

Seine k. k. Apostolische Majestät werden Ihnen mit dem Befehle nachsehen, dass Sie sich dem Zutritt nach Hofe zu gestatten gütigst.

Carl v. Lauer
 Hofkanzler

Vezi expeditorul arhiduce (citibil în document)

Majestatea Sa Apostolică a avut preainalta bunăvoința de a Vă permite **Accesul la Curte** prin preaonorata scrisoare de cabinet din 18 a lunii.

Vă comunicăm aceasta prin prezentul decret onorific și cu observația că de acum Vă veți bucura de toate privilegiile care se acordă persoanelor de rang superior, care au acces la Curte.

Majestatea Sa Apostolică rămâne cu aceeași bunăvoință pentru **Dumneavoastră**

Ștampilă imprimată
semnătura indescifrabilă
Prim-șambelan

Certificatul de aprobare din partea Magistraturii Imperiale, adresat contesei *Berta von Nákó*, în care i se acordă accesul la Curtea Imperială prin acordul arhiducelui.

A

NEMZETI

SZALON

ALAPÍTÓ LEVELE

A NEMZETI SZALON (MŰVÉSZETI EGYESÜLET)

Groß Mikó Sándor urat

200 kor. alapító-tagsági díj lefizetése után 1906. év *április* hó 21. napján

ALAPÍTÓ TAGJAI KÖZÉ

iktatta s jelen alapító oklevéllel mindama jogokkal felruházta, melyeket az alapszabályok az alapító tagoknak biztosítanak.

Minek nagyobb hiteléül kiadtuk emez aláírásunkkal és pecsétünkkel ellátott alapító oklevelet.

Kelt Budapesten 1906. év *április* hó 26. napján.

Seress Lajos

Sándor Gyula

Serényi

Sigla
Salon Național

**CERTIFICAT DE ÎNFIINȚARE
a Salonului Național (Asociația Culturală)**

*i se confirmă domnului conte Nákó Sándor achitarea sumei de 200 de coroane
contribuție de înființare, în data de 21 aprilie 1906.*

Primit ca membru

*Se bucură prin statutul dobândit de toate drepturile
care au fost stipulate în statut.*

Se confirmă oficial aceasta prin semnătura și ștampila noastră.

Budapesta, în 26 aprilie 1906

Semnăturile membrilor Consiliului de Administrație
(toate indescifrabile)

**Certificatul de înființare a Salonului de Artă de la Budapesta
și primirea contelui Sándor al III-lea Nákó (1871–1923), în 26 aprilie 1906,
ca membru fondator.**

**Eduard
Sacher & Co.**

Wien, am 12/5 1890.
I. Augustinerstrasse 4.

Hochw. *Hochw.*
Herrn *Alexander Graf Nákó*

Zahlbar in Wien. DRUCK VON A. REISSER, WIEN.

		fl.	kr.
Laut Rechnung von	25/5 93	97	70
" " von	14/6 93	38	05
" " von	15/6 93	16	49
" " von	10/9 93	79	36
" " von	17/9 93	98	52
Gesamt		330	12

Joseph Wagner
St. Michael

Telephon Nr. 347.

Clearing-Verkehr Conto Nr. 313870.

Factură de consum de la celebra cafenea vieneză „Cafe Sacher“, către contele Sándor al III-lea Nákó, emisă de ospătarul-șef *Josef Wagner*.

K. u. K. YACHT-GESCHWADER IN POLA

Euer Hochgeboren

Es gereicht mir zum besonderen Vergnügen, hiemit bekannt zu geben, dass Euer Hochgeboren aus dem am 11. v. d. M. stattgefundenen Scutinium als Mitglied II. Cl. des k. u. k. Yacht-Geschwaders hervorgegangen sind, und beehre mich gleichzeitig das Clubbuch sowie das Formular, in welchem die zu entrichtenden Beträge angegeben sind, zu übersenden.

Pola, am 1. November 1905

Im Auftrage des Comité
des General-Secretär:

Sr. Hochgeboren
Herrn
Sándor Graf Nákó
Kagy János Miklós

Wolff

Confirmare de primire a contelui Sándor al III-lea Nákó, drept membru cl. II.
în Clubul Imperial al Escadronului de Iahturi al oraşului Pola din Istria.

Verbalte zu erlangen und darüber zu berichten, und geschildert - für
 hier wird die Form geschildert zu werden:

Das, was oben nicht in der zum Verkauf
 Gegend, am 23. Juni l. J. abgefallene Zeitung, das für
 nicht abgefallene Original-Gesetz und die darin erwähnten, mit den
 Zahlen 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 8^{1/2}. 9. 10. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22.
 23. 24. 25. 26. und 27. bezeichneten Schenkungen sind die unter ~~den~~
 beiliegenden Stamme-Angaben im Sinne ganzes die Befugnis
 sorgfältig beigefügt, die Originalität derselben, und die darauf
 befindlichen Unterschriften auf dem Stamme-Angabe zu setzen - es ist zu
 setzen: daß in Hinsicht der Glaubwürdigkeit jener Schenkungen
 und dem Grunde kein Zweifel obwalten könne, weil dieselben
 und glaubwürdigen, öffentlichen und öffentlichen Urkunden der
 Landes-Consulate, im Wege der Gesandtschaft zu Constantinopel,
 unterzeichnet, theils von der kaiserlichen Staatskanzlei, theils von
 kaiserlichen Secretariatsräthen und Ministern unterschrieben
 den Unterschriften und öffentlichen Unterschriften beigefügt, und in
 beweisfähiger und öffentlicher Form vorzulegen worden sind.
 Sonst

Dies sind die Combination der genealogischen
 Verbalte mit den oben erwähnten betriebl. den Schenkungen,
 geben nicht geschildert: daß jene genealogische Stamme-Angabe in
 allen jenen Punkten mit der in der Urkunde beifolgende Verbalte
 übereinstimmen übereinstimmen, und daß dies das ganze die
 Richtigkeit der von dem Grund zu Grunde in einer langen Reihe
 genealogischen Abstammung ununterbrochen langwierig wird, so wie auch das
 jenen die besten Zusammenstellung derselben ganz kein Zweifel
 obwalten. Auch allem dem ist die Legation so fern, zum
 Verbleiben nachstehende ununterbrochen Absicht geschildert
 gegeben, ungenügend:

Das, was oben Graf Alexander Nako, österreichischer
 Rath, von dem kaiserlichen Nako-Papier in großer Linie abhänge,

mann, des Hofes des Christophs Naki von Nagy-Szent-Miklós
für, des Fürsten Vaters Abraham III. von Ungarns Vater Abraham II. von
Ungarn Abraham I. von Ungarns Vater Theodor, von Ungarns Vater
Gregor, von Ungarns Vater Christophs, und von Ungarns Vater Constantin, von Ungarn
mutter Cyrille, aus dem Namen Naki Pignori aus dem Vater wohnt,
welcher lebte im Jahr 1300. n. d. J. als reichlicher Edelmann
gelobt, und als der erste Stammvater, der gegenwärtig lebende
Grafs Naki'sche Familie bekannt ist. - Erward

Erward selber wurde Graf Alexander Naki von Nagy-
Szent-Miklós, zuerst gewählter Bischof von der Familie Kálnai
ab, und der Vater seiner Großmutter, Maronka, was Abraham
der Vater von Ungarn aber war Johann, der von Cyrille abkam,
dieser aber von Georg, der Vater Georgi von Gyms, sein Großvater
Christophs und sein Urgroßvater Della, aus dem Namen Kálnai,
der im Jahr 1410. in den Adel erhoben wurde, so wie die's alle
aus der vorangeführten Schreibung klar zu verstehen ist.

Zwei größern Glückseligkeit hat auf obige Art
bei in die ganze Welt hinein geleitet und in die Welt gebracht
Linné's geistig unbegreiflicher Adel, kann auf nach folgenden Um-
stand kommen: Der türkische Sultan Suleiman, als er im Jahr 1380.
von dem griechischen Kaiser Johann Palaeologus, Constantinopel ver-
trieb, hat diese Stadt zu seiner Hauptstadt gemacht, und die Zeit
abot, ungefähr im Jahr 1450. bewohnte sie Mustafa II. Konstanti-
nople, und nachher im Jahr 1456. von Solyma mit dem Kaiser
ganz Europa und Ostasien zu schützen, und die über die von dem
Turkenwärtigen Eroberungen der weltlichen Herrsch. erhaltenen Kriegsgel-
den, welche er für die Kaiserlichen zu verwenden wollte, zu empfangen
die Kaiserliche bewilligt. Das Mustafa II. im Jahr 1459. Moskau und
Kiew erobert, und das die Türken, als Feinde aller Christenheit und
Christenheit, seit dessen Eroberungen, in ihrem Reich keinen Adel gestiftet
haben; so wie sich aus dem Kaiserlichen Adel zu ersehen, mit
aller Zuversicht folgern lässt, das die Familie Naki Pignori, schon
vor dem Einfall der Türken in Europa, im Besitz der reichlichen

Fräulein

Präsentation gewisser Gegenstände.

Hiermit ergeht die Anweisung, daß die der Liturgie unter 445. Einlegung der genealogischen Tabelle, richtig und auf gutem Papier besetzt ist. Was im übrigen die Sache der Herren Grafen Alexander Naki und seiner Vorfahren von König und Kaiserland sich betreffende Verdienste und deren nachfolgende Auszeichnungen, ganz unbekannt, nach dem besetzten gleichfalls durch die der Liturgie in gleichbedeutender Form beigefügten Dokumente, zu welchem Überzeugungswege gelangt worden, - so sind nicht, die sich diesen Gegenstand von dem genealogischen Institut und, mit aller Aufmerksamkeit gezeigt haben; die Meinung, daß der Herr Graf Alexander Naki, in Hinsicht der Genealogie seiner Vorfahren, der allerhöchsten Aufmerksamkeit der Majestät nicht unwürdig sey, und daß bei der Anstellung der ansehnlichen Zünfte der, der Insult seiner Liturgie nicht abgeblieben können können. - Angewandt zu große Besondere am 27. Juni 1830. Anton Kriegl von Hebe nach Wien. Johann Geyermeister von Bodo von Kapellmeister. Constantin Duker von Kommissar. Ludwig Teja von Nagy Kaki von der Hofkanzlei Komitats Vice-Präsident. Matthias Nittosich von Pfaffenhausen. Einmal der Inquisition. Notar August Biering von

Die mit dem vorstehenden Erweise, der sich auf die mit der genealogischen genealogischen Tabelle in allen Absichten übereinstimmend, vollständig gleichbedeutend besetzt und die in demselben, sowohl der genealogischen Abnahme Adol. D. Hofgeborn der Herren Grafen Liturgie, als auch das richtig ist; daß kein Grund seiner Familie sich zu mit einem Namen unbedeutend abweist vorliegt; da jedoch seiner eigenen Verdienste nicht nur allgemein bekannt sind, sondern sich auch in dem Ansehen eines unfer Teils davon vorfindet, so wird angenommen, demselben die ansehnliche Zünfte unter der höchsten Komitats. Inspektion anzuschließen, die beigefügten Dokumente und Bescheinigungen, nicht nur dem genealogischen Institut, in Ansehung der Fortsetzung und Aufzeichnung.

Am 27

Aus der am 16ten August 1830. abgehaltenen Generalcongregation
 2817. Aus dem Grafen Alexander Naki von Nagy-Szent-
 Miklos für die am 26ten Juni l. J. abgehaltenen Generalcon-
 gregation nachstehendes Gutachten erwirklich lautend, bittet, das nachstehende
 dem Grafen Dr. Blajnt mit der Vorlesung des Kaiserlich-königlichen
 durch seine niederköniglichen Letztwillen auf der genealogischen Tabelle be-
 zogen werden möge, da diese Tabelle, welche von der zu diesem Zwecke an-
 gestellten und versehenen Kommission besonders in der Einleitung geneigt
 und für wichtig befunden in der Sache unterlegt worden ist, unter dem
 unzufälligen Zusammentritt dieses Komitats fürwahr gegeben worden möge.
 Da die Aufzählung der Grafen Letztwillen für billig gehalten
 den werden ist, so wird demselben die erwähnte genealogische Tabelle
 unter dem unzufälligen Komitats-Zusammentritt anzuordnen vorgeschlagen.

Da nun auch aus dem oben dieses Generalcongregation
 für ihn unzulässigem Gutachten, nachstehendes Resultat:

Wird bittet, in der Sache dieses Erlaubnis für den Grafen
 von Nagy-Szent-Miklos, Graf Alexander Naki von Nagy-Szent-Miklos
 dem Grafen nachstehendes Gutachten in der erwähnten
 Vorlesung der königlichen Kommission. Wird allhöchster Orts nicht
 ungenügend Letztwillen, in demselben der allhöchsten Normal-Kon-
 sultation, die genealogische Tabelle vorweisen möge, wie diese, durch den
 unzufälligen Komitats unzulässigen Einleitung geneigt und nicht
 jenseit der herein vorgeschlagenen Tabelle für wichtig befunden und
 in dieser Sache unterlegten Tabelle unter dem unzufälligen Zusammentritt
 dieses Komitats fürwahr gegeben zu werden vorgeschlagen.

Da aber eine gewisse Letztwillen unzulässigem
 werden kann, und ab diesem, wie dem allhöchsten Gutachten, das die
 durch den Letztwillen des Grafen vorgeschlagenen genealogischen Tabelle,
 mittelst der jetzt unzulässigen Einleitung mit der vorgeschlagenen
 Determination verglichen, mit demselben für vollkommen übereinstimmend
 befunden, und erwirkt, und in der Generalcongregation von 1817, l. J.
 in diesem Sinne unzulässigem vorgeschrieben worden, so ist es nicht
 ohne allgemeine Gewissheit nach sich zu ziehen, dass die erwähnten
 Aufzählung der Letztwillen des Grafen zu unzulässigem und unzulässiger Tabelle, wie folgt
 mit dem unzufälligen Komitats-Zusammentritt unzulässigem fürwahr gegeben.
 Die Abzählung der in der Abzählung fürwahr unzulässigem
 genealogischen, deren Resultat folgendes ist:

Nagy von
No. 1.
Land Attestat im Nagy
zaireisb unter 1813, 1814,
Landes fact anno 1800.
Cyrill mit dem
Herrn Niko Kypriano
unter 1812/3

Nagy von
No. 2.
Land Attestat No. 3
Gell. unter 1810
Dello mit dem
Herrn Kalenai,
unter 1813.

Constantin
Land Insufflation No. 3.

Christoph
Land Insufflation No. 3.

Christoph
Land Insufflation No. 3.

Cyruel
Land Insufflation
No. 3.

Gregor
Land abfall No. 3.

Georg
Land abfall No. 3.

Theodor
Land No. 3.

Cyrill,
Land Insufflation No. 3.

Abraham I
Land No. 1. und 3.

Johann
Land No. 3.

Nagy von
No. 5.
Georg Szecujaja
von Heltenfeld, Land
No. 8. und 9 1/2.

Nagy von No. 7.
Theodor Stanislawitsch
unter 1810.

Nagy von
No. 8.
Radan Novakowitsch
Land No. 10. und 10.

Abraham II
Land No. 1. und 3.

Abraham
Land No. 3.

Anna Stanislawitsch
Land No. 10. und 8 1/2.

Abraham Josef
Hannud III, Land
No. 1. und 3.

Marianda mit dem
Herrn Kalenai
Land No. 3.

Nagy von
No. 6.
Artenius wasserkönig Baron Szecujaja
von Heltenfeld, Land No. 8. 1/2. und 9.

Georg
Land No. 12. und 10.

Elisabeth
Land No. 8 1/2. und 11.

Nagy von No. 3.

Christoph Niko v. Nagy-Grant-Millo's Land
No. 1. 3. und 17.

Johanna geborne Laromina Szecujaja v. Heltenfeld
Land No. 7.

Nagy von No. 14.

Alexander Graf Niko v. Nagy-Grant-Millo's - Sittysfeld
Land No. 14. und 15.

Coloman Graf Niko v. Nagy-Grant-Millo's.

Wagnern 18¹. laut Attestat 18¹ 2. war das mährische Wagnern der Familien Nako's ein vorkommendes 18¹ 2. laut Attestat 18¹ 2. war das Wagnern der Kaiserin, King King's in der Kaiserin mit vorkommendes 18¹ 2.

18¹ 3. Ungarischer adeliche Wagnern der Familien Nako's.

18¹ 4. Grafliche Wagnern der folgenden Grafen Nako's unter 18¹ 5.

18¹ 5. Adeliche Wagnern der Familien Szeujsar 18¹ 6. und 18¹ 7.

18¹ 6. Jungfräuliche Wagnern der Familien Szeujsar 18¹ 9.

18¹ 7. Stanislawischer adeliche Wagnern

18¹ 8. Wagnern der Familien Nowakowicz.

18¹ 9. Graf Testetischer Wagnern

18¹ 10. Graf Dradkowischer 18¹

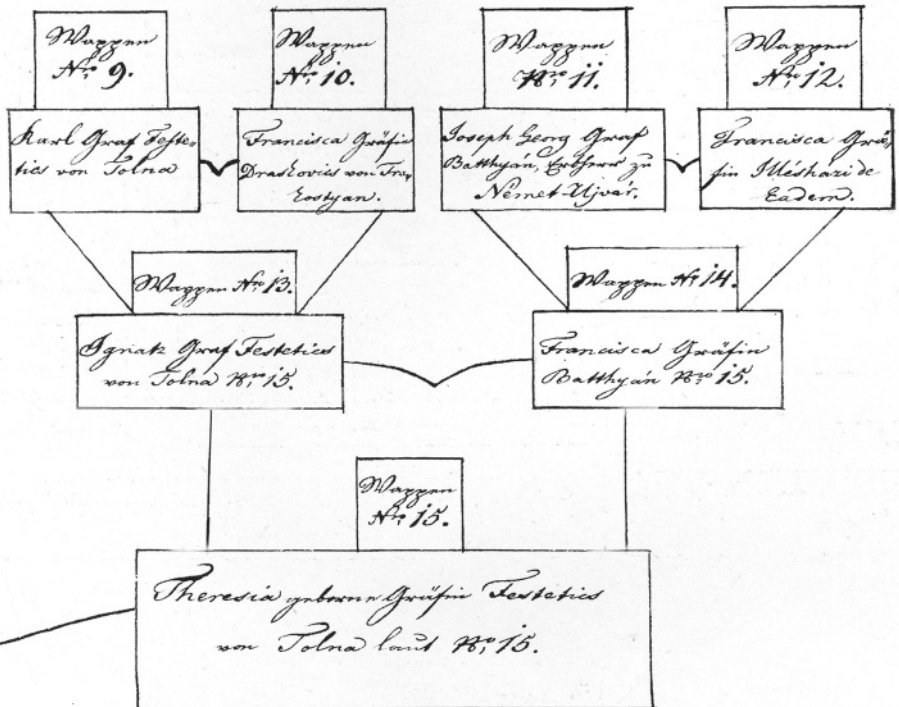
18¹ 11. Graf Bathyanischer 18¹

18¹ 12. Graf Mlacharischer 18¹

18¹ 13. Graf wie 18¹ 9. 18¹

18¹ 14. 18¹ wie 18¹ 11 18¹

18¹ 15. Testetischer Wagnern wie 18¹ 9. und 18¹.

und Unseren Christenmann er sein erdiges und salbe
 dinstman jenseit baumzet werden, ihnen das Teitel
 und sind Gnanwort, Aboslyabosen gnyebau, desfer
 gnyeset, gnyesintan, und gnyannt werden sollen, als
 und Samyphattan, als ob sie wie andere das fril,
 yan Konigsen Arie, und Unseren gesuntan farb-
 Königskisen, Sienpuffimann und Lunden Kongssam,
 und Kongimann, woter, und mittelstiepen Gnyesintan,
 in solchem Heruda kongsbomman, und nutzgegan
 wören; Alsin wollen wir gnyerdigst derz jin postan
 vllan, und jaden gnyerden, Kongssintan, gnyesseren,
 man, gnyessintan, vllan gnyebomman, und gny
 wosynitan Arie und gnyessintan, Beneficia, und
 jolan, und vnderen Kongssintan, vnderen vnter
 Arian gnyessin, und waldise, jondrosnitlich vter
 gnyen, und Kongssintan gnyen, und Arian
 zu nungnyen, und gnyeren fersig jage, und posten
 in gnyessintan, und kongsbomman gnyebomman
 als josten in, und vngnyessin gnyessin, in vllan
 vnter gnyebomman, und gnyessintan, in und vnter
 dem gnyebomman gnyebomman gnyebomman, und gnyen,
 loren worden, vnter kongssintan, gnyessin, und gny
 sind tagen vllan, und vllan vnderen Kongssintan,
 Arie, und gnyessintan, walep vnderen das fril,
 yan Konigsen Arie und vnter kongsbomman
 Sienpuffimann, und Lunden Aboslyabosen gnyen,
 und Kongssam Herudarysonen, von Arie, und
 gnyessintan gnyebomman, gnyessin, und gny
 vnter jage, und nach dem jnan gnyerdigst kon,
 lippen Gnanwort, Aboslyabosen gnyessin, und jage
 gnyebomman sollen, koren, und woren.

Und zur vnter gnyebomman vnter vnter gnyebomman,
 und kongsbomman jnan in den gnyebomman gnyebomman
 vnter gnyebomman gnyebomman gnyebomman, und Arian gnyerdigst
 kongssintan, und solches in vnter kongssintan zu jnan kongssintan,
 nungnyen nunn nunn abomman, vnter vnter in nunn kongssintan zu.

gnyebomman
 3

Spallstift und gemmeistf und an der das jüdische
Königreich Christi der Vngarns Subkönigreich
Lixstaltmann und Lixden Königreichlichen Hund
Personen zugefügt zugefallen, und woytliche,
ihm und der Gernwohlf. Mofyabofen in quere
Kochliche.

Konstanz wündliche, und setzen ihm Wagn,
nein Ekcesujact von Salbnafal, oder frisen wofl,
da Lixtal = fahen, und dann selbst fahen fahen,
in der Hund fahen, fahen, und Ekcesujact das
Königreich Lixquinn, und Erntlich.

Woytliche, fügen, und nichtwundliche zu reich
der Befahr, Spallstift, und gemmeistf und an der
injuncten Subkönigreich. Lixstaltmann, und
Lixden, wofl wofl wofl wofl wofl wofl wofl wofl
und Erntlich der Lixden Hund

Lixwilleige, gemme, und setzen ihm zu reich für
wundliche sich nicht ullaun der wofl Ekcesujact,
sondern reich der Gernwohlf. Mofyabofen ullaun Erntlich und
Lixden zugefügt zugefallen können sollen, und
wofl.

Woytliche, fügen, und wollen Lixwilleige reich
Lixstaltmann, und fügen wofl wofl wofl wofl wofl
Ekcesujact Königreich von Galbnafal reich ullaun fügen
wofl wofl wofl wofl wofl wofl wofl wofl wofl
Lixden, und Königreich und Königreich, und Erntlich
reich sich nicht ullaun, also, sondern reich von ullaun
und an, wofl wofl wofl wofl, als künftliche
wofl wofl wofl wofl wofl wofl wofl wofl wofl
und fügen wofl, fügen, und Lixwilleige reich
von Lixden, und Lixden wofl wofl wofl, und
Lixwilleige, in Lixden von Wofl Lixwilleige fügen
Lixden, und Lixwilleige wofl wofl wofl wofl wofl wofl
fügen wofl wofl, und fügen von fügen wofl wofl
Lixden und wofl wofl, in Lixden, und Lixden
Lixwilleige, Lixwilleige, wofl wofl, und Lixwilleige, so von Lixden
und
3

40

Inhaben einer Kirche Ungarn Linien Linnon und
 Polignunepnd quindunruifen gndirdof. im Dabburgafen,
 fundmt. Dintan und Puffjyflan, Muffran Kuffin Aufl.
 und Gwunzyflan Japan Maria Theresia m. p.
 Rudolphus Comes Cholek m. e. R. D. Sup. et Archid.
 Austr. p. Cancellarius. Ad Mandatum S. C. et Re.
 gio Apostolica Mathias propozium. Florian Berbacher
 m. p.

Præsentem Copiam cum producto suo Originali rite
 collatam eidemque in omnibus conformem esse testor, in
 fidem subscriptus, apud Officium Sigillo Viennæ
 die 31° Augusti 1824. Mathias Stanborek m. p.
 Cancellarius Regis Hungarico Aulico Regest. et Ar.
 chyvi Director.

Dieses gnyneusindige Abfchrift, mit dem mir vorgelegenen Originalen collati-
 ret, und in alleu zinglich gleichlautend find. beftatigt findit. Wien den
 14ten Novembri 1828.

Franz. Cav. Kirchhoffen, bismar.
 dem Notar dem Hof-Rathen die
 gungigste Befehlzung

[Handwritten signature]
 28

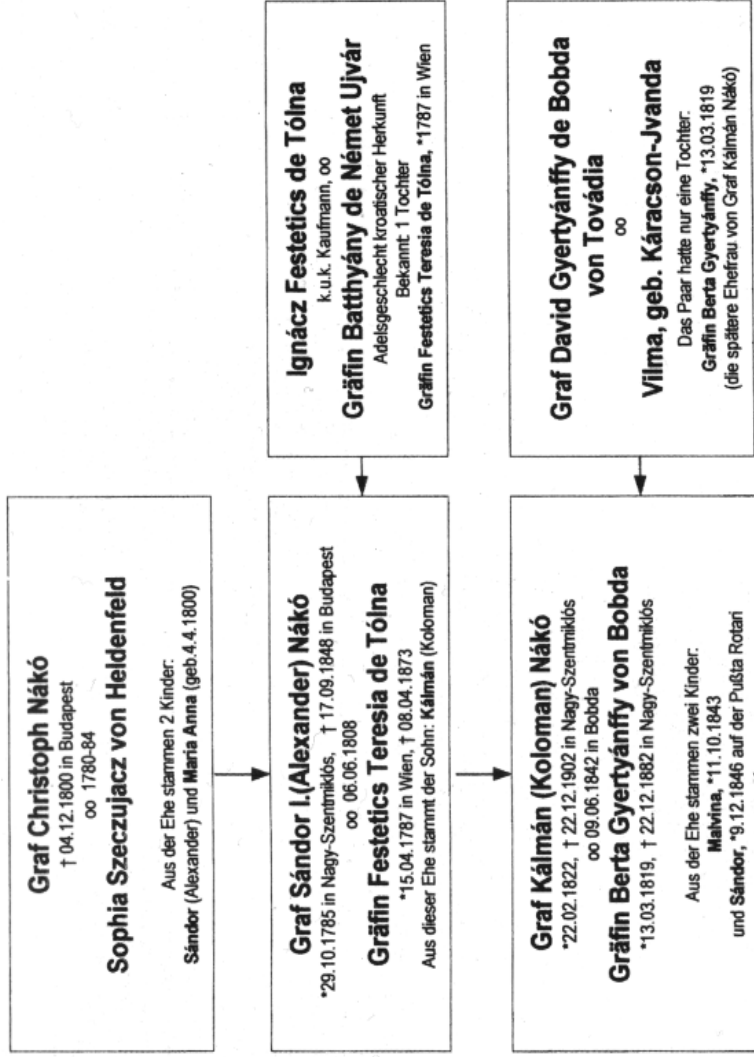
~~ad te~~

[Faint, illegible text, possibly a stamp or library mark]

94

**SECHS
GENERATIONEN
DER
FAMILIE
NÁKÓ VON
NAGY-SZENTMIKLÓS
UND DIE
VERBINDUNG
MIT
IHREM LANDSITZ
SCHULLER-HOF**

(letzte Korr.:19.05.2011 RE)

oo **Graf Sándor II. (Alexander) Nákó**
*09.12.1846 auf der Pušta Rotari, † 22.11.1899 in Arco, Tirol
oo die Schauspielerin

Gräfin Elisabeth Sabine von Wittenberg
*09.07.1853 in Wien, † 30.10.1939 in Linz

Sándor kauft am 08.01.1880 das Gut Schuller-Hof in Vilshofen
(Elisabeth 1889 verw., erbt das Gesamtvermögen)

Das Paar hatte 2 Kinder:

Sándor, *23.12.1871 in Wien und
Elisabeth, *05.07.1885 am Schullerhof

Die verwitwete Gräfin Elisabeth Nákó
oo in 2. Ehe am 05.05.1892 in Augsburg

Hauptmann **Maximilian Weizl**

*25.05.1858 in Salzburg, † 15.06.1931 in Budapest
Das Paar hatte keine Kinder

Gräfin Elisabeth Nákó

*05.07.1885 am Schuller-Hof, † 19.12.1963 in
Budapest

oo 16.04.1919 in Budapest

Prof. Dr. med. Lajos Ádám

Rektor der Pázmány Universität Budapest
*01.05.1879 in Tergelnye, Kom. Hont
† 18.11.1946 in Budapest

Die Ehe blieb kinderlos.

Nach dem Selbstmord des Bruders Sándor
Nákó wegen Spielschulden 1923 in Nizza
übernahm das Paar das Sorgerecht
für seine Kinder **Bertha** und **Elisabeth**.

Nach dem Tod der Mutter Elisabeth Weizl
erbt Elisabeth Ádám den Schuller-Hof

Graf Sándor III. (Alexander) Nákó

*23.12.1871 in Wien, † 26.05.1923 in Nizza
oo in 1. Ehe am 13.10.1896 in Lovrin

Baronesse

Eszter Frein Liphay de Kisfaludy

*20.09.1869 in Lovrin

Aus dieser Ehe stammt eine Tochter:

Berta, *19.06.1898 in Nagy-Szentmiklós

Graf Sándor III. Nákó oo in 2. Ehe am 28.02.1920

Hildegard Maria Peters, verw. Hess

*05.03.1895 in Wien † 02.06.1974 in Passau

Das Paar hatte eine Tochter: **Elisabeth (Rufin. Hasi)**, *1922 in Wien

Baronesse Bertha Nákó

*19.06.1898 in Nagy-Szentmiklós

oo 17.11.1917 den kgl. ungarischen Obersteuerrat a.D.

Tibor Freiherr von Berg

*24.12.1893 in Kapuvár, Kom. Sopron

Das Paar hatte 2 Söhne:

Juri (Georg), im II. Weltkrieg gefallen und **Miklós (Nikolaus)**

Die Ehe wurde am 20.03.1941 in Budapest geschieden.

In zweiter Ehe soll sich Bertha noch nach Schweden verheiratet haben.

Gräfin Elisabeth Nákó

(Rufname *Hasi*)

*16.04.1922 in Wien, † 09.06.1981 in München

Nach dem Tod ihres Vaters wurde *Hasi* von ihrer Tante Elisabeth Ádám
in Budapest aufgezogen.

Ausbildung: Kauffrau und Mehrsprachigenkorrespondentin.

Sie erbt am 20.07.1964 den Schuller-Hof von ihrer Tante Elisabeth Ádám
und verkaufte den Gesamtbesitz.